

Nemzeti Művelődési Intézet

KULTURÁLIS SZEMLE

VIII. évfolyam, 2021. évi 2. szám

A Nemzeti Művelődési Intézet interdiszciplináris online folyóirata

Tartalomjegyzék

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS	3
Juhász Erika: Közművelődés és tudomány.....	4
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	7
Bartalis Izabella – Salló Szilárd – Miklósi Márta: A kultúra jogi szabályozása és igazgatási rendszere Romániában és Magyarországon.....	8
Molnár Attila Károly – Miklósi Márta – Daria Becker-Pestka: Fogvatartottak kulturális jogai Lengyelországban – a kreatív társadalmi rehabilitáció megvalósulása.....	16
HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY	26
Balázs Benkei-Kovács – Julianna Farkas – Barbara Keszei – Csaba Hédi – Andrea Hübner – Anna Popcsa – Orsolya Thuma: Inhabitants' Reaction and Attachment to Local Values. A Case Study of Three Hungarian Towns	27
Dohorné Kostyál Zsuzsanna: Értékgyűjtés a közösségekben	44
Eszenyi Miklós: Az Európai Unió forrásból támogatott kulturális fejlesztések 2014-2020 ..	53
Pető Lilla: Kapcsolatháló elemzés – módszertani bemutatás és kutatási eredmények.....	66
Szabóné Tóth Judit: Az alulról szerveződő közművelődés fénykora – közösségépítés egy hajdú településen a 19. századtól a II. világháborúig	78
Tóthné Boda Éva Mária: A neofolklór jelenségek vizsgálata a népi ékszerkészítésben	86
JUNIOR KUTATÓMŰHELY	95
Jáger Dávid: Művészeti tehetséggondozás a közművelődési közösségi színterekben II. – A gyakorlati alkalmazás	96
Mohos Edina: A közművelődési intézmények alkalmazkodása az ifjúság megváltozott szabadidő-felhasználási és kultúrafogyasztási szokásaihoz	102
KÖNYVAJÁNLAT, RECENZIO	111
Erdei Gábor: Recenzió a Boros Julianna – Kozma Tamás – Márkus Edina által szerkesztett Community Buidling and Social Innovation című kötetéről.....	112
TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI	116
Horváth Zoltán: Kultúra újragondolva – Beszámoló egy kulturális alapú gazdaságfejlesztés jegyében zajló konferenciáról	117
FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA	120
IMPRESSZUM	122

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS

Juhász Erika:

Közművelődés és tudomány

A Kulturális Szemle küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos relevanciával bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A Kulturális Szemle témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a Kulturális Szemle alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar Kulturális Szemle működtetését. Ez az interdiszciplináris online tudományos folyóirat így a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók, és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első éveiben elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű publikálásra, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréséért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körben el tudnak jutni az érdeklődőkhöz.

A 2020. évi számoktól kezdve a folyóiratban a Nemzeti Művelődési Intézet szakmafejlesztési tevékenységében erősödő kutatási, tudományos vonal egyre inkább érvényesül. 2019. szeptemberétől indult el az első Közművelődési Tudományos Kutatási Program, amely egy éves kutatási támogatást nyújt közművelődési témájú kutatásokhoz. A Program keretében évente 10 fő egyéni hallgatói pályázatot támogatunk: közösségszervezés alapszakos, kulturális mediáció mesterszakos és közösségi művelődés osztatlan tanárszakos hallgatók kutatásait; valamint évente három komplex kutatócsoport pályázatát támogatjuk: a kutatócsoportban egyetemi oktatók, hallgatók és a közművelődésben dolgozó szakemberek végzik közösen a kutatómunkájukat. A 2020-ban támogatott kutatócsoportok közül bemutatkozik jelen lapszámunkban a Debreceni Egyetem, a Budapesti Gazdasági Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem kutatócsoportja. Továbbá két egyéni kutató is bemutatkozik a lapszámunkban a 2020-as nyertes egyéni kutatók közül. A Kulturális Szemle folyóirat teret ad alap- és mesterszakos közművelődési témájú szakdolgozatok kutatási eredményeinek bemutatására is, amelyekből ebben a lapszámunkban öt tanulmányt közlünk.

A 2020. évi számoktól kezdve a folyóiratban a Nemzeti Művelődési Intézet szakmafejlesztési tevékenységében erősödő kutatási, tudományos vonal egyre inkább érvényesül. 2019. szeptemberétől indult el az első Közművelődési Tudományos Kutatási Program, amely egy éves kutatási támogatást nyújt közművelődési témájú kutatásokhoz. A Program keretében évente 10 fő egyéni hallgatói pályázatot támogatunk: közösségszervezés alapszakos, kulturális

mediáció mesterszakos és közösségi művelődés osztatlan tanárszakos hallgatók kutatásait; valamint évente három komplex kutatócsoport pályázatát támogatjuk: a kutatócsoportban egyetemi oktatók, hallgatók és a közművelődésben dolgozó szakemberek végzik közösen a kutatómunkájukat. A 2020-ban támogatott kutatócsoportok közül bemutatkozik jelen lapszámunkban a Debreceni Egyetem és a Budapesti Gazdasági Egyetem kutatócsoportja. Továbbá egy egyéni kutató is bemutatkozik a lapszámban a 2020-as nyertes egyéni kutatók közül. A Kulturális Szemle folyóirat teret ad alap- és mesterszakos közművelődési témájú szakdolgozatok kutatási eredményeinek bemutatására is, amelyekből ebben a lapszámban három tanulmányt közlünk.

Jelen lapszámban a *Nemzetközi kitekintés* rovatban olvasható **Bartalis Izabella, Salló Szilárd** és **Miklósi Márta** közös cikke, aminek témája a kultúra jogi szabályozása és igazgatási rendszere. a kérdést Románia és Magyarország összevetésén keresztül vizsgálják a szerzők. Ezt követően **Molnár Attila Károly, Miklósi Márta** és **Daria Becker-Pestka** közös cikkében a fogvatartottak kulturális jogait ismerheti meg az olvasó Lengyelországban. A cikkben a szerzők a kreatív társadalmi rehabilitáció megvalósulását vizsgálják és bemutatják, milyen módon biztosítja a lengyel büntetés-végrehajtási rendszer a fogvatartottak számára, hogy élhessenek kulturális jogaikkal.

A *Hazai tudományos műhelyben* az ország különböző pontjain működő felsőoktatási intézmények oktatói, kutatói, valamint kulturális szakemberek publikálnak.

Benkei-Kovács Balázs, Farkas Julianna, Keszei Barbara, Hédi Csaba, Popcsa Anna, és Thuma Orsolya a Budapesti Gazdasági Egyetem kutatócsoportjaként Kutatásukban három település, Fót, Göd és Vác lakosai körében vizsgálták a helyi értékek ismeretét, az azokhoz való érzelmi hozzáállást, illetve, hogy ezek összefüggései hogyan befolyásolják a kulturális és természeti örökségek értékelését. **Dohorné Kostyál Zsuzsanna** a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa cikkében az értékgyűjtés témakörét járja körül. Olyan kérdésekre keresi a válaszokat, mint Hogyan tudja az értéktár mozgalom megerősíteni a helyi közösségeket? Miként lehetséges, hogy a helyi értékek felismerésével, a közösségi alapú értékgyűjtéssel gazdaságfejlesztés valósuljon meg az adott településen? Miképpen tud ez a folyamat a települések lakosainak helyben maradásához hozzájárulni?

Eszenyi Miklós, a Kulturális és Innovációs Minisztérium kulturális fejlesztési referense cikkében az olvasók az Európai Unió forrásból támogatott kulturális fejlesztéseket ismerteti a 2014 és 2020 közötti időszak vonatkozásában. **Pető Lilla** a Nemzeti Művelődési Intézet központvezetője, valamint a Debreceni Egyetem hallgatója a hálózatelmélet és a közművelődés kapcsolatát vizsgálja. Második cikkében a témakör gyakorlati bemutatására törekszik, valamint bemutatja saját kutatását és annak eredményeit. **Szabóné Tóth Judit** a Debreceni Egyetem doktorandusza a polgárosodás korát mutatja be, mint az alulról szerveződő közművelődés fénykorát Hajdúnánás példáján keresztül. Szintén a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa **Tóthné Boda Éva Mária**, aki a néphagyományok megismerésének, megőrzésének, valamint a jelen kultúrába történő átmentésének folyamatát kutatja., írásában a mai gyöngyökszer készítőik körére fókuszálva.

A folyóirat *Junior kutatóműhely* rovatában fiatal kutatók munkáját ismerhetik meg az olvasók, mint például **Jáger Dávidét**, aki a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa, valamint a

Debreceni Egyetem hallgatója és cikkének második részben a közösségi színterekben megvalósuló művészeti tehetséggondozás bemutatását folytatja, az első, elméleti fejezetet követően a gyakorlati megközelítés bemutatásával. **Mohos Edina**, az Eötvös Loránd Tudományegyetem hallgatója pedig cikkében a közművelődési intézmények és az ifjúság megváltozott szabadidő-felhasználási és kultúrafogyasztási szokásait vizsgálja, ezen belül az intézmények alkalmazkodását az ifjúság új szokásaihoz.

Könyvajánlatként **Erdei Gábor**, a Debreceni Egyetem adjunktusa ír ismertetőt a Boros Julianna – Kozma Tamás – Márkus Edina által szerkesztett *Community Buidling and Social Innovation* című kötetéről.

A Tudományos konferenciák hírei rovat keretében **Horváth Zoltán**, az AGORA Szombathelyi Kulturális Központ igazgatója ír a Kultúra újragondolva címet viselő konferenciáról. A rendezvény 2021. november 26-án az AGORA Szombathelyi Kulturális Központ szervezésében zajlott, a kulturális alapú gazdaságfejlesztés jegyében.

A kulturális szakma alapítója, Durkó Máttyás professzor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóiratra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, és kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze.

Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállaláshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemes értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében egyaránt!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

dr. Juhász Erika
főszerkesztő

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Bartalis Izabella – Salló Szilárd – Miklósi Márta:

A kultúra jogi szabályozása és igazgatási rendszere Romániában és Magyarországon

Absztrakt: Tanulmányunkban a rendelkezésünkre álló, jelenleg érvényben lévő törvények és egyéb jogszabályok alapján ismertetjük a kultúra jogi szabályozásának és igazgatási rendszerének vetületeit. Olyan kérdésekre keressük a választ, hogy a két országban a kulturális intézmények, egyesületek és alapítványok létrehozását mi szabályozza, milyen típusai vannak, azok milyen célok és feladatok mentén fejtik ki tevékenységüket, továbbá milyen finanszírozási lehetőségek segítik működésüket.

Abstract: In our study, we describe the aspects of the legal regulation and administrative system of culture on the basis of the laws and other legal regulations. We are looking for answers to questions about what regulates the establishment of cultural institutions, associations and foundations in the two countries, what types they have, along what goals and tasks they operate, and what funding opportunities help their operation.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

I. Kulturális közintézmények Romániában és Magyarországon

Romániában a kulturális intézmények olyan közintézményi vagy magán jellegű jogi személynek minősülnek, amelyek szervezési és támogatási formától függetlenül a kultúra, a tájékoztatás és az élethosszig tartó tanulás területén fejtik ki tevékenységüket. A közjót szolgáló kulturális szolgáltatások szerepe, biztosítani a lakosság számára a társadalmi kohéziót és az információhoz való hozzáférést (OUG 118/2006: I/2/1).

Az országban a kulturális intézmények körébe a következő létesítményeket sorolják: vidéki kultúrotthonok, városi művelődési házak, népegyetemek, a művészetet és mesterségeket népszerűsítő népiskolák, kulturális központok, a hagyományos népi kultúrát népszerűsítő professzionális együttesek, regionális felnőttképző központok, hagyományőrzési központok és egyebek (OUG 118/2006: I/2/2). A felsorolt intézményeket egy 2003-as erdélyi magyar kulturális intézményrendszerre vonatkozó kutatás a komplex kulturális szervezetek kategóriába sorolja. Az ezeken kívül eső kulturális intézményeket közgyűjtemények, kiadók, írott és elektronikus sajtó, illetve művészeti intézmény típusokba sorolja (Csata – Kiss – Kiss, 2005:54–55).

Romániában a kulturális viszonyok szabályozása, irányadó jogszabályok elfogadása a Kulturális Minisztériumhoz tartozik, ez a minisztérium felügyeli a kulturális intézmények aktivitását.

A kulturális közintézmények működését a helyi közigazgatási hatóságok akkor engedélyezik, hogyha az adott intézmény rendelkezik a művészeti produkciók létrehozásához szükséges technikai és adminisztratív feltételekkel és olyan költségvetéssel, amely lehetővé teszi az intézmény működését és az általa szervezett kulturális tevékenységeket (OUG 118/2006: I/3/1).

A kulturális közintézmények tevékenységüket főként a programok és projektek terén fejtik ki, figyelembe véve a hatóságok vagy a fenntartó intézmény által előírt kulturális és nevelő-formáló stratégiákat (OUG 118/2006: I/4/1). A kulturális intézmények megyei szinten a megyei kulturális stratégiát alapul véve építik fel tevékenységeiket. A megye municípiumai is saját kulturális stratégiát dolgoznak ki, amelyek szerencsés esetben igazodnak a megyei kulturális stratégiához. A megyei kulturális intézmények vezetése a megyei önkormányzat fennhatósága alatt áll, míg a városok, municípiumok kulturális intézményei a városi önkormányzatok fenntartása és irányítása alatt működnek.

Az aktivitások főként a következő célok mentén valósulnak meg: változatos kulturális szolgáltatások és művészeti alkotások elérésének biztosítása a közösségi kulturális igényeknek megfelelően; a köztudatban a magaskultúra iránti igény kialakítása, valamint a közösségek kulturális eseményeken való részvételének növelése; a hagyományok és a szellemi kulturális örökség megőrzése, kutatása, védelme, közvetítése, népszerűsítése és ezek által a köztudatban való elmélyítése; az élethosszig tartó tanulás megvalósulásának érdekében az iskolán kívüli tevékenységek keretében szakmai képzések megvalósítása (Memorandum 2000, OUG 118/2006: I/4/2).

Románia Kulturális Minisztériuma, mint központi közhatóság felelős a kulturális stratégiák és politikák kidolgozásáért és alkalmazásáért. Törvényhozói és intézményi szinten a Kulturális Minisztérium biztosítja a szakterület szabályozását és annak keretét, valamint a román állam nemzetközi képviseletét a művészet, kultúra és örökség vonatkozásában. Menedzsment szintjén a Minisztérium foglalkozik az előirányzott javak, a költségvetés és a pénzügyi alapok (pénzsegély vagy vissza nem térítendő támogatás által) adminisztrációjával és ügyintézésével, valamint az alárendeltségében levő intézmények irányításával, támogatásával és ellenőrzésével.

A Kulturális Minisztérium biztosítja a kulturális örökség védelmét (a szellemi örökségét is) a specifikus törvényhozói keret és értékelő programok, restaurálás, megőrzés és a köztudatba való beépítés révén. A kortárs alkotásokat tekintve a Minisztérium küldetése támogatni és ösztönözni a művészetek fejlesztését az infrastruktúra, a jogi-, gazdasági és pénzügyi keret biztosítása révén úgy, hogy egyidőben kielégíti az alkotók, termelők és a befogadók igényeit. A Minisztérium felelős a nemzeti kisebbségek és a multikulturalizmus támogatásáért és népszerűsítéséért, valamint egy specifikus háttér létrehozásáért, annak érdekében, hogy a hátrányos helyzetű régiókban is biztosítva legyen a kulturális nevelés és a kultúrához való hozzáférés.

A Kulturális Minisztériumnak központi szerepe van az intézményi rendszer, valamint az állami- és a magán támogatási rendszerek megreformálásában és decentralizációjában. Az intézmény a hatékonyság és a specifikus értékelés által hangsúlyozza az átláthatóságot, valamint a közpénzhez való egyenlő és diszkriminációmentes hozzáférést. A Kulturális Minisztérium fennhatósága alatt számos teljesen vagy részben állami költségvetésű kulturális közintézmény működik. (Románia Kulturális Minisztériumának honlapja 2021)

A Kulturális Minisztérium országos szinten meghatározza, hogy a kulturális intézmények milyen típusú aktivitásokat folytathatnak, eszerint szervezhetnek oktatási vagy szórakoztató célú kulturális eseményeket pl. koncerteket, versenyeket, vásárokat, szemináriumokat és egyéb ezekhez hasonló rendezvényeket; létrehozhatnak kulturális vagy tudományos jellegű

időszakos vagy állandó kiállításokat, kiadhatnak monográfiákat, helyi vonatkozású kiadványokat, publikációkat; népszerűsíthetik a helyi vonatkozású kulturális turizmust, megőrizhetik, kutathatják és értékké nyilváníthatják a népi mesterségeket, szokásokat és hagyományokat; szervezhetnek polgári nevelést célzó kurzusokat, felnőttképzéseket és szakmai képzéseket, továbbá megvalósíthatnak művészeti tevékenységeket (OUG 118/2006: I/4/3).

A kulturális közintézmények finanszírozása az állam által biztosított pénzügyi támogatásból, helyi költségvetésből, saját bevételből és egyéb forrásokból pl. pályázatokból valósul meg (OUG 118/2006: IV/15/1-2). A 2000-es években végzett kutatás szerint, Székelyföld viszonylatában a finanszírozási lehetőségeket vizsgálva öt szervezet alaptípust különböztettek meg: állami/önkormányzati költségvetésből gazdálkodó szervezeteket; olyan névleges állami/önkormányzati költségvetésből fenntartott szervezeteket, amelyek vagy nem működnek, vagy alternatív források által tartják fenn a szervezetet; állami/önkormányzati háttérrel nem rendelkező, pályázati támogatásokat folyamatosan igénylő intézményeket; támogatást nem igénylő, vagy azt csak alkalmasszerűen igénybe vevő, támogatások nélkül is rendszeresen működő szervezeteket, valamint piaci szereplőként is működő szervezeteket (Miklós, 2005:78., Bíró – Miklós 2006:257.).

A kulturális közintézmények – a törvényes előírásoknak megfelelően – saját bevételre tehetnek szert az általuk szervezett aktivitások után kapott, a közönség által befizetett pénzügyi összegekből. Törvény szabályozza, hogy a saját bevételt kizárólag kulturális programok és projektek finanszírozására használhatják fel (OUG 118/2006: IV/16/1-2). Az intézmények olyan adományokat és támogatásokat is elfogadhatnak, amelyek összefüggésben állnak saját tevékenységükkel (OUG 118/2006: IV/17).

A kulturális intézmények bevételre tehetnek szert tanfolyamok és továbbképzések részvételi díjaiból; értékesíthetik saját tevékenységük által megvalósult eredményeiket; díjat kérhetnek kulturális rendezvények, szabadidős tevékenységek szervezése, közösségi érdeket szolgáló tevékenységek pl. film, hangfelvétel vagy digitális fotókészítés esetén; bevételük származhat olyan kiadói tevékenységből, amely a népi kultúra, az élethosszig tartó tanulás, a tudomány vagy a művelődés területére irányul, bérbe adhatnak ingatlan felületet vagy ingó javakat együttesek, zenekarok számára, igényt tarthatnak különféle kulturális események pl. alkotótáborok, kiállítások, vásárok szervezési díjára; szintén bevételre tehetnek szert helyi programok népszerűsítéséből, adatbázisok információinak, illetve katalogizált szokások, hagyományok, népi alkotások értékesítéséből, illetve olyan egyéb további kulturális tevékenységekből, amelyek az intézmény profiljának megfelelnek (O 2883/2003: V/24).

Magyarországon a kulturális terület az Emberi Erőforrások Minisztériumához, a Kultúráért Felelős Államtitkársághoz tartozik. Az államtitkárság legfontosabb feladata a rendelkezésére álló állami eszközökkel kezdeményezni és elősegíteni az új kulturális értékek létrehozását, a nemzeti és egyetemes kulturális örökség megóvását. Törvényalkotói hatáskörében előkészíti a muzeális intézményekről, a könyvtárakról, a közművelődésről és a levéltárakról, a művészettámogatásról, a mozgóképszakmáról, a kulturális örökségvédelemről, az új média kérdések szabályozásáról és a kultúra finanszírozásáról szóló jogszabályokat. Emellett az államtitkárság kialakítja az ágazati fejlesztési tervek koncepcionális alapjait, kormányzati szintű stratégiai terveket, ajánlásokat dolgoz ki, és szükség esetén javaslatot tesz kormányzati intézkedések megtételére. (Emberi Erőforrások Minisztériuma 2021)

Magyarországon a települési önkormányzat a közművelődési alapszolgáltatások folyamatos hozzáférhetősége érdekében közösségi színteret, illetve közművelődési intézményt biztosít. A közművelődési intézmény, illetve a közösségi színtér fenntartója, működtetője az állam, települési önkormányzat, nemzetiségi önkormányzat, önkormányzati társulás, valamint

közművelődési megállapodás keretében egyház, egyéb szervezet vagy magánszemély lehet. A közművelődési intézmény és a közösségi színtér segíti a közösségi tevékenységeket, a művelődő közösségek működését, ösztönzi a társadalmi összetartozást és a közösségek kulturális értékteremtésben való aktív részvételét, működése a közösségek öntevékenységein alapul. Fenntartóját vizsgálva megállapítható, hogy az állam, a települési önkormányzat, a nemzeti önkormányzat vagy az önkormányzati társulás által fenntartott közművelődési intézmény az állam vagy az önkormányzat 100%-os tulajdonában álló nonprofit gazdasági társaságként vagy költségvetési szervként működik. (1997. évi CXL. törvény 77.§ (1)-(4)) A közművelődési intézmény Magyarországon számos jogi formában működhet, típusai a következők: művelődési ház, művelődési központ, kulturális központ, többfunkciós közművelődési intézmény, népfőiskola, népi kézműves alkotóház, gyermek-, illetve ifjúsági ház, valamint szabadidőközpont. (1997. évi CXL. törvény 77.§ (5))

A finanszírozást illetően megállapíthatjuk, hogy Magyarországon a fővárosi és a települési önkormányzatok a közművelődési feladataik ellátásához a költségvetési törvény szerint állami hozzájárulásban részesülnek. (1997. évi CXL. törvény 90.§) Emellett további bevételekre tehetnek szert a romániai intézményekhez hasonlóan egyéb pénzügyi támogatásból, saját bevételből és egyéb forrásokból pl. pályázatokból.

A két országot összehasonlítva a finanszírozás terén a legfontosabb különbség a pályáztatási rendszerben nyilvánul meg. A romániai pályázati kiírások – néhány kivételt leszámítva – az esetek nagy részében nem támogatják a magyar kultúrát népszerűsítő projekteket, így a magyarországi intézményekkel szemben a romániai magyar intézmények saját országukon belül nem tudnak forrásokat lehívni, így leggyakrabban az anyaországi támogatások felé fordulnak.

További fontos eltérés Magyarország és Románia között a szakemberek képzésében mutatkozik meg, ugyanis míg Magyarországon számos felsőoktatási intézmény foglalkozik a közművelődési szakemberek képzésével, addig Romániában magyar nyelvterületen egyáltalán nincs erre lehetőség. Mindezek mellett a továbbképzési lehetőségek a kultúrában, a közművelődésben dolgozók számára nagyon korlátozottak.

Egy harmadik fontos különbség, hogy Romániában a közművelődési intézményeknek nincsen sem megyei, sem regionális, sem országos adatbázisa. Mindez megnehezíti az intézmények közötti kommunikációt, a programok promotálását, marketingjét és az együttműködés lehetőségét.

A következő fejezetben a legfontosabb kulturális intézménnyel, létesítménnyel foglalkozunk Romániában és Magyarországon.

II. Nemzeti Hagyományőrzési Központ (Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale) és Nemzeti Művelődési Intézet NKKft.

Románia egyik fő kulturális létesítménye a Nemzeti Hagyományőrzési Központ (Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale), amelynek létrehozását és működtetését Románia Kormánya hagyta jóvá a Kulturális Minisztérium javaslatára. (118/2006: II/9/1-2) Az országban létező kulturális közintézmények a központi vagy helyi közigazgatási intézmények fennhatósága alatt működnek. Minden megyében létrejött legalább egy olyan kulturális közintézmény, amely a Megyei Tanács alárendeltségében működik és módszertanilag támogatja a vidéki kulturális intézmények tevékenységét (OUG 118/2006: II/8).

Ezek a közintézmények olyan meghatározott vagy meghatározatlan időre szóló, egyéni munkaszerződéssel rendelkező alkalmazottakat foglalkoztatnak, akik szakmai, technikai vagy adminisztratív feladatokat látnak el. A meghatározatlan időre felvett alkalmazottak a törvények értelmében előírt sikeres versenyvizsga esetén foglalhatják el állásukat (OUG 118/2006: III/12/1-2).

Az intézmények élén a menedzser áll, akinek állása elfoglalásához menedzseri tervet kell bemutatnia. Annak sikeres megvédése esetén a vezető menedzseri szerződést ír alá, amelyben rögzítik a megvalósítani kívánt programokat és projekteket (OUG 118/2006: III/14/2-3.).

A fent már említett Megyei Tanácsok fennhatósága alatt álló hagyományőrzési központok meghatározott célok és feladatok szerint működnek. Szerteágazó a célkitűzések köre, ezek között említhetjük az adott megyében fellelhető hagyományok feltárását, megőrzését és ápolását; a jelenkori népi alkotások megóvását és összegyűjtését a népi értékek adat- és értékbankjának létrehozásához; a hagyományőrző és művészeti tevékenységet folytató intézmények módszertani irányítását; kulturális programok szervezését; projektek kezdeményezését; képzési programok szervezését; a helyi és egyetemes kulturális örökség értékeinek megőrzését és továbbörökítését; tájjelleg megőrzését és érvényesítését, tehetség és kreativitás felpártolását; hagyományos mesterségek újjáélesztését és támogatását; kortárs autentikus népi alkotások támogatását; szabadidős programok szervezését; a lakosság segítségét a hagyományos műveltség értékeinek megismerésében, valamint a kulturális értékcseré elősegítését megyei, országos és nemzetközi szinten (a HMHF szervezeti és működési szabályzata: II/4).

Fő feladatok: összehangolni és módszertanilag irányítani a megye területén működő művelődési létesítmények tevékenységét; támogatni a művelődési intézmények működéséhez szükséges szakszemélyzet képzését és továbbképzését; kiadványokat szerkeszteni és terjeszteni az élethosszig tartó tanulás területén a művelődési létesítmények megyei hálózatában; partnerségi programokat megvalósítani a hazai és határon túli szakintézményekkel az élethosszig tartó tanulás megvalósulásának érdekében; hagyományőrző és a hagyományt ápoló programokat kezdeményezni és támogatni; életben tartani a már alig létező népszokásokat, a megye területén feltérképezni a népszokásokat, hagyományokat, épített örökségeket őrző régiókat, valamint hagyományőrző és népi mesterségeket felkaroló programokat kezdeményezni és lebonyolítani (a HMHF szervezeti és működési szabályzata: II/5).

Magyarországon 2017. január 1-től a lakiteleki Népfőiskola Alapítvány által létrehozott Nemzeti Művelődési Intézet NKKft. az Emberi Erőforrások Minisztériumával kötött közszolgáltatási szerződés keretében látja el azokat a közművelődési szakmai szolgáltató és módszertani feladatokat, amit szellemi jogelődje, a Nemzeti Művelődési Intézet költségvetési szervként végzett. (Nemzeti Művelődési Intézet 2021) A Nemzeti Művelődési Intézet NKKft. a kulturális alapellátás operatív bázisszervezeteként működik, mintaprojektek megvalósításával, módszertani tanácsadással járul hozzá a közösségi művelődésben részt vevők életminőségének javításához, a települések kulturális, társadalmi és gazdasági lehetőségeinek kialakításához. Feladatát hálózatos formában látja el, a budapesti központ mellett 19 megyei igazgatóság segíti a közművelődési szakmai koncepciók megvalósulását. A megyei igazgatóságok emellett a települési közösségi-kulturális élet módszertani tanácsadással való támogatását is ellátják. A megyei igazgatóságok küldetése a helyi társadalmi igényekre való hiteles reagálás lehetőségének megteremtése a kultúra és közösségi művelődés eszközeivel. Lehetővé teszik, hogy az ország szinte bármely településén, ahol közművelődési feladatellátás folyik, a helyi közösségek módszertani segítséget kaphassanak kezdeményezéseikhez. Mivel ezeknek a folyamatoknak többnyire érzékelhető gazdaságélénkítő hatása is van, a Nemzeti Művelődési

Intézet mintaprogramjai révén hozzájárul a helyi társadalmak erősítéséhez. (Nemzeti Művelődési Intézet 2021)

III. Kulturális egyesületek és alapítványok Romániában és Magyarországon

Romániában az egyesületek és alapítványok olyan fizikai és jogi személyek, amelyek tevékenységüket a közösség érdekében, helyi vagy térségi szinten fejtik ki, politikai vagy vallási hovatartozástól függetlenül. Létrehozásukat és működésüket a 26/2000-es Kormányrendelet szabályozza, amely általánosan érvényes bármely szakterületen az országban működő egyesületekre és alapítványokra. Ebből adódóan nincs kimondottan a kulturális tevékenységeket végző egyesületekre, alapítványokra szóló kormányrendelet. A civil szervezetek bejegyzéséhez az Igazságügyi Minisztérium jóváhagyása szükséges. A bejegyzést követően a civil szervezet bekerül a Minisztérium adatbázis nyilvántartásába. A fent említett civil szervezetek általános célja, hogy a demokrácia és a jogállamiság polgári értékeit népszerűsítse, helyi vagy regionális szinten közösséget építsen, valamint megteremtse az ezekhez szükséges anyagi háttérrel (OG 26/2000: I/1/3, X/1).

Az egyesületek, alapítványok megalakulásához minimum három alapító tag szükséges, akik összeállítják a bejegyzéshez szükséges alapító okiratot, amelynek tartalmazni kell az alapító tagok személyi adatait és szándéknyilatkozatait, az egyesület pontos megnevezését és székhelyének címét, az egyesület vagyonát (amelynek minimális értéke az alapítás időpontjában érvényben levő bruttó minimálbér kétszerese), valamint a vezető funkciók és személyek meghatározását. A működési szabályzat összeállításakor fogalmazódnak meg az egyesület tevékenységi szegmenseinek megfelelő céljai, itt kerül felszínre az a kulturális tevékenység, amelyet az adott civil szervezet folytat. A szabályzatnak kötelezően tartalmaznia kell az egyesületek jogait és kötelezettségeit, céljait és feladatait, bevételi forráslehetőségeit, az alapító vezető kötelezettségeit (OG 26/2000: II/2/4).

A megvalósításokhoz, valamint a döntésekhez szükséges az egyesületek működését szabályozó szervek megléte, a közgyűlés, a vezetőtanács és a cenzor/cenzorbizottság. Ezek közreműködésével lehet a szervezet működési alapszabályzatát módosítani. Az alapító tagok együttesen alkotják az egyesület vezetőségét. Alapítványok esetében a vezetőtanács és a cenzor/cenzorbizottság alkotják az alapítvány működéséhez szükséges szerveket. A vezetőtanács határozza meg az alapítvány általános és objektív céljait, a költségvetés tervezését, a cenzor/cenzorbizottság kinevezését, a humánerőforrások feltételeit és az alapítvány működési alapszabályzatának módosítását. Bármilyen alapszabályzatra irányuló módosításhoz törvényszéki eljárás szükséges (OG 26/2000: III/20-28).

A civil szervezetek bevétele származhat a tagok tagsági díjából, adókból és jutalékokból, kereskedelmi tevékenységekből, adományokból, támogatásokból, állami juttatásokból és pályázati forrásokból. Bevétel származhat a civil szervezet működési szabályzatában megfogalmazott erre alkalmas tevékenységekből, mint pl. kulturális szolgáltatásból, művészeti tevékenységek szervezéséből, szellemi, művészeti és kulturális termékek értékesítéséből (OG 26/2000: VII/46). A központi és helyi szervek (Megyei Tanács, Önkormányzatok) a tevékenységi körüknek megfelelően nyilvántartásukba veszik megalakulásuk után az egyesületeket, alapítványokat, ezt követően kötelesek a helyi civil szervezetek működését anyagilag és morálisan támogatni. Mindezt a működéshez szükséges székhely vagy székhelynek alkalmas terület biztosításával teszik. (OG 26/2000: VIII/49-50).

Amennyiben az egyesületek és alapítványok megvalósítva céljaikat, megtartva vagy esetleg megnövelve a szervezet vagyonát három évig sikeresen működnek Románia Kormányának elismerésében részesülnek (OG 26/2000: VI/38).

A kulturális intézmények, egyesületek és alapítványok alapvető feladata a hagyományok, a népi- és a magas kultúra felkarolása, amelynek identitásmegőrző, közösségépítő szerepe vitathatatlan egy nemzet fennmaradásában.

Magyarországon sincsen kimondottan a kulturális tevékenységeket végző egyesületekre, alapítványokra szóló kormányrendelet, az alapvető szabályokat az Egyesülési jogról szóló 2011. évi CLXXV. törvény tartalmazza.

Az egyesület a tagok közös, tartós, alapszabályban meghatározott céljának folyamatos megvalósítására létesített, nyilvántartott tagsággal rendelkező jogi személy. (2013. évi V. törvény 3:63§ (1)) Az egyesület az egyesülési jog alapján létrehozott szervezet, jogi személy, amely a nyilvántartásba vétellel jön létre. (2011. évi CLXXV. törvény 4.§) Egyesület alapítható minden olyan célra és tevékenységre, amely összhangban áll az Alaptörvénnyel, és amelyet törvény nem tilt. Legalább 10 alapító tagra van szükség, és a tagok száma később sem lehet ennél kevesebb. (v.ö. 4/2017. (IV. 3.) IM rendelet)

Az alapítvány az alapító által az alapító okiratban meghatározott tartós cél folyamatos megvalósítására létrehozott jogi személy. (2013. évi V. törvény 3:378§) Alapítványokat létrehozni bármilyen tartós célra lehetséges, azzal a megkötéssel, hogy az alapító és az alapító hozzátartozója csak igen szűk körben lehet kedvezményezett. Az alapítványnak alapító vagyonnal kell rendelkeznie, amelyről az alapítónak vagy alapítóknak kötelessége gondoskodni. Irányítása a kezelő szerv (pl. kuratórium) kezében van, vagyis az alapítónak sincsen meghatározó befolyása a működésre.

Záró gondolatok

Írásunkban törekedtünk a romániai kulturális jogi szabályozás és igazgatási rendszer részletes bemutatására, összevetve a magyarországi helyzettel, viszonyokkal.

Megvizsgáltuk, hogyan alakul a vonatkozó jogszabályi háttér, melyek a legfontosabb háttérintézmények, milyen jellemzői vannak a kulturális intézményeknek, rendelkeznek-e jogi személyiséggel, milyen fő típusai különíthetők el. Részletesen körbejártuk a kultúra finanszírozási kérdéseit, valamint elemeztük a kapcsolódó joganyagot a kulturális célú civil szervezetekre vonatkozóan, összevetve a romániai és a magyar sajátosságokat.

Számos eltérés jelenik meg közművelődés vonatkozásában a két ország tekintetében, főleg a jogi-jogszabályi háttér, a szakember-képzés, továbbképzés, adatbázisok működtetése, intézmények közötti együttműködés, finanszírozás, pályázatadás területén.

Magyarországon kiforrottabb, részletszabályokban is megjelenő jogszabályi háttérrel, számos egyetemen elérhető szakember-képzési, illetve -továbbképzési lehetőséggel, egységes adatbázissal, állami-önkormányzati finanszírozási háttérrel találkozunk, könnyebbé, fenntarthatóbbá téve ezzel a közművelődési intézmények működtetését, mint Romániában.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az erdélyi magyar közművelődési intézmények fennmaradásának és sikeres működésének létfontossága az anyaországi közművelődési intézményekkel való együttműködés.

Felhasznált irodalom:

- 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról
- 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
- 4/2017. (IV. 3.) IM rendelet a civil szervezetek és a sportegyesületek egyszerűsített nyilvántartásba vételi és egyszerűsített változásbejegyzési eljárásaiban alkalmazandó mintaokiratokról
- Bíró, A. Zoltán – Miklós, István (2006): Székelyföldi kulturális intézmények. In: Oláh, Sándor (szerk.): Térség és kultúra. Hargita Megyei Kulturális Központ, Csíkszereda, 235–261. p.
- Csata, Zsombor – Kiss, Dénes – Kiss, Tamás (2005): Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszeréről. In: Blénesi, Éva – Mandel, Kinga – Szarka, László (szerk.): A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 50–75. p.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2021): Kultúráért Felelős Államtitkárság. Szervezet. In: <https://2010-2014.kormany.hu/hu/emberi-eroforrasok-miniszteriuma/kulturaert-felelos-allamtitkarsag/szervezet>. Letöltés ideje: 2021. január 15. 11.30. h
- Európai Községek Bizottsága (2000): Memorandum az egész életen át tartó tanulásról. Brüsszel, 2000. In: <http://www.nefmi.gov.hu/europai-unio-oktatas/egesz-eleten-at-tarto/memorandum-tanulas> (letöltés ideje: 2021.01.13)
- Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont (2021): Hargita Megyei Hagyományőrzési Forrásközpont szervezeti és működési szabályzata. II. fejezet. Kézirat
- Miklós, István (2005): Forrásbevonási gyakorlat a székelyföldi kulturális intézmények esetében. In: Blénesi, Éva – Mandel, Kinga – Szarka, László (szerk.): A kultúra világa. A határon túli magyar kulturális intézményrendszer. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 76–92. p.
- Nemzeti Művelődési Intézet (2021): Ismertető. In: <https://nmi.hu/rolunk/ismerteto/> Letöltés ideje: 2021. január 15. 10.30. h
- Ordonanță 26/2000. Kormányrendelet: I-X. fejezet. In: www.program-legislativ.ro
- Ordonanță 2883/2003. Kormányrendelet: V. fejezet. In: www.program-legislativ.ro
- Ordonanță de Urgență 118/2006. Sürgősségi kormányrendelet (Ordonanță de urgență = Sürgősségi kormányrendelet): I-IV. fejezet. In: www.program-legislativ.ro
- Románia Kulturális Minisztériumának honlapja (2021): Kulturális Minisztérium. In: <https://gov.ro/ro/guvernul/cabinetul-de-ministri/ministrul-culturii1610979253> Letöltés ideje: 2021. január 20.

Molnár Attila Károly – Miklósi Márta – Daria Becker-Pestka

Fogvatartottak kulturális jogai Lengyelországban – a kreatív társadalmi rehabilitáció megvalósulása

Absztrakt: Tanulmányunkban bemutatjuk, milyen módon biztosítja a lengyel büntetés-végrehajtási rendszer a fogvatartottak számára, hogy élhessenek kulturális jogaikkal. Kiemelten fontos ezzel a kérdéssel foglalkozni, mert a fogvatartottak által vállalt kreatív tevékenységek lehetőséget adnak arra, hogy „szinte új emberként” szabaduljanak büntetésük letöltése után. A Konopczyński által meghatározott *kreatív társadalmi rehabilitáció* hozzájárul ahhoz, hogy nagyobb eséllyel vissza tudjanak illeszkedni a társadalomba, mivel a művészeti tevékenységek támogatása óriási jelentőségűnek bizonyul a reintegrációjuk eszközeként (Konopczyński 2008). A téma feltárása során számos pozitív példát, jó gyakorlatot is felvillantunk, elsődlegesen az iparművészet, az irodalom, a zene és a filmek területén.

Abstract: In our study, we present how the Polish penitentiary system ensures prisoners exercise their cultural rights. It is especially relevant to deal with this issue, for the prisoners' creative activities give to allow them to become "new persons" once they finished their sentence. Konopczyński's "creative social rehabilitation" contributes to a greater chance of their reintegration into society, since supporting artistic activities include great importance as a means of reintegration. In our topic, we also highlight many positive examples and good practices, primarily in the fields of applied arts, literature, music, and film.

Bevezetés

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a börtön valójában egy totális intézmény, amelynek elsősorban izoláló szerepe van, így a végrehajtás során elkerülhetetlen a fogvatartottak jogainak megcsorbítása. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy minden európai országra vonatkozó előírásként az Európai Börtönszabályoknak megfelelően ezeknek a korlátozásoknak a lehető legkisebb mértékűnek kell lenniük, a szabadság elvesztése ugyanis nem jelentheti a kulturális jogok elvesztését (Európai Unió Miniszteri Bizottsága 2006). A büntetőjogi felelősségre vonás folyamata során minden körülmények között érvényesülniük kell az emberi jogoknak, alapelveknek, nemzetközi követelményeknek, ami a jogállamiság egyik fokmérőjének tekinthető. Napjainkban mindinkább megfelelő figyelem fordul a büntetőjogi szankciók végrehajtására a büntető felelősségre vonás folyamatában. Bár minden szankció bizonyos alapvető állampolgári jogok korlátozásával jár, ugyanakkor védelmet kell nyújtani az esetleges joggal való visszaélés megelőzésére (Spanga 2009).

A büntetés-végrehajtás céljai és az Európai börtönnevelési irányzatok

A jelenlegi büntetési elméletek sokszínűségét mutatja, hogy szem előtt tartják a hatékonyság igényét a jogállamiság keretein belül. Ennek fontos tétele az egyedi javulást célzó reszocializáció, reintegráció elmélete. A modern büntetési felfogáshoz hozzátartozik továbbá, hogy a büntetés súlya arányos legyen a bűncselekmény súlyosságával (Vókó 2012:36). Tehát napjainkban a nevelési paradigma a börtönreform középpontjában áll, mellyel a börtön intézménye a szabadulásra való felkészítést kívánja megvalósítani (Fliegauf 2008; Pankász 2010). Így a büntetés-végrehajtás szakemberei a visszailleszkedés fontos tényezőjeként az oktatást, a személyiség fejlesztését tartják szem előtt (Ruzsonyi 2003).

Azonban – egyetértve Pankász véleményével – nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy „a zárt intézetek kényszerkondicionalizálása csak addig áll fenn, ameddig az erős külső kontroll működik” (Pankász 2010:83). Így a reszocializáció, reintegráció, azon belül a pozitív személyiségformálás a gyakorlatban kevésbé valósul meg, melyre a visszaesési mutatók is utalnak.

Európa-szerte észrevehető a börtönnevelés különbözőségei, amely irányzatok alapján véve reintegráció-fókuszúak, a köztük fennálló különbség csupán jellegükben, egy-egy ország vonatkozásában található meg (Ruzsonyi 2003). A drillközpontú módozat egy feszes, a fogvatartottak kiszolgáltatottságát nyomatékosító büntetés-végrehajtási típus, amely Angliában, Franciaországban és Törökországban jellemző. Ezekben az országokban a zártságot, a fogvatartottak elszigeteltségét az elrettentés céljával sugallja az intézet építészeti jellege (falak, rácsok, pengedrót). Az egykori szocialista országok régiójában (jellemzően Bulgáriában, Lengyelországban, Romániában) az oktatás-nevelés mellett jelentőssé vált a vallás szerepe. Az ún. porosz iskola épít a szakképzésre, a környezettel való szoros együttműködésre, a sportra; ennek a börtönnevelési koncepciónak különösen fontos eleme a tanulás, a munkavégzés. Az ún. rehabilitációs irányzaton belül (leginkább a holland és ír börtönökben) a börtönnevelés a büntetés-jutalmazás mentén valósul meg, ami mellett nélkülözhetetlen az oktatás is. A neo-treatment irányzatot a skandináv országokban találjuk meg. Ennek az irányzatnak jellemzője, hogy a végrehajtás a büntetés-visszavezetés-gondozás hármásában érhető tetten. Itt a börtönkörnyezet erősen hasonlít a szabad életben felismerhető környezeti jellemzőkhöz – alapfelfogás, hogy „minél eredményesebben asszimilálja a börtönkörnyezet a közösségi környezet jellemzőit, annál könnyebb az átmenet a börtönbüntetésből a szabad társadalomba.” (Ruzsonyi 2003:54)

Fogvatartottak kulturális jogai

Lengyelország börtöneiben jelenleg 71.112 fogvatartott tölti büntetését: 67.786 férfi, 3.326 nő, a fogvatartottak között 1.741 fő külföldi, az elítéltek átlagos büntetési ideje 24 hónap. A 2021.12.31-i statisztikai adatok szerint a lengyel börtönökben élő fogvatartottak neme az alábbi táblázat szerint oszlik meg.

1. ábra: A lengyel börtönökben élő fogvatartottak megoszlása

(Central Board of the Prison Service. Annual Statistical information for 2021. p. 3–6.)

Férfi	Nő	Összesen
67 786	3 326	71 112

A visszaesések mértékét jelzi, hogy Lengyelországban átlagosan minden második szabadult személy ismét börtönbe kerül (Büntetés-végrehajtás Központi Igazgatósága, 2021).

A szabadságvesztés-büntetés lényeges elemei a reintegrációs feladatok feltételeivel szemben hatnak, szabályai az elítéltek teljes életmódját szabályozzák. Épp azoktól a társadalmi mintáktól zárják el az elítélteket, amelyek elsajátítása, interiorizálása a sikeres beilleszkedéshez nélkülözhetetlen, emellett további negatív hatásként csökkentik a fogvatartottak önérzetét, negatívan hatnak jövőképükre (Becker-Pestka 2021; Módos 2003). A fogvatartottak számára szervezett programokat nagyfokú érzékenységgel kell végiggondolni, nem hagyható figyelmen kívül a szabadulás utáni beilleszkedésre irányultság. Már a büntetés letöltésének megkezdésétől kezdve arra kell koncentrálni, hogy a társadalomba történő visszailleszkedésre (is) felkészítsék a fogvatartottakat, a büntetés-végrehajtási intézetek körülményeit – ezen belül az elítéltek élet- és munkafeltételeit – a lehetséges mértékben közelebb kell hozni a társadalomban általában szokásos viszonyokhoz (Becker-Pestka 2021; Módos 2003).

Lengyelországban kiemelt szerepet töltenek be a civil szervezetek a fogvatartottak reintegrációjának elősegítésében azáltal, hogy kulturális programokat, képzéseket, sporteseményeket szerveznek számukra helyi és regionális szinten egyaránt (Pstrąg 2009; Woźniakowska 2006).

A legtöbb, fogvatartottakra vonatkozó reintegrációs célú projekt – legyen az kormányzati, vagy civil szervezésű – alacsony költségvetésű, azonban igen hatékony kezdeményezés (Cegielska 2009; Stępnia 2007).

A negatív hatások ellensúlyozására a lengyel jogszabályi környezet oktatási, kulturális tevékenységek biztosítására kötelezi a büntetés-végrehajtási intézeteket.

A témával foglalkozó legfontosabb jogszabályok az alábbiak: 1997. június 6-i törvény a Büntetés-végrehajtásról (Act of 6th June 1997 Executive Penal Code); 2016. április 14-ei S/16-os Országos Parancsnoki rendelet (Regulation no. S/16 of General Director of Prison Service, of 14th April 2016); 2010. április 9-ei törvény az Országos Parancsnokságról (Act of 9th April 2010 of Prison Service). A büntetés-végrehajtási törvény előírja, hogy a büntetés-végrehajtási intézeteknek biztosítani kell a fogvatartottak szabadidejük megfelelő eltöltésének feltételeit több területen: a művelődés, az oktatás, illetve a sporttevékenység vonatkozásában. Lengyelországban a kulturális, oktatási és sportrendezvényeken való részvétel önkéntes, mivel maguktól a fogvatartottaktól függ, hogy szeretnének-e azokon részt venni, vagy sem. A felsorolt jogszabályok részletesen tartalmazzák az előírásokat a fogvatartottak jogaira, kötelességeire nézve, a számukra nyújtandó kulturális és oktatási lehetőségek körére és a sportlehetőségekre vonatkozóan.

A büntetés-végrehajtási intézetek által kínált programokat az intézetek tisztjei, munkatársai dolgozzák ki, és az alábbi elemeket tartalmazzák:

- elméleti modell, amely alátámasztja, hogy az adott program hogyan befolyásolja a bűnözői magatartással kapcsolatos tényezőket;
- azonosított rizikófaktorok, amelyek megváltoztatása a visszaesés csökkenését eredményezi;
- a célok köre és az alkalmazandó módszerek;
- a programfoglalkozások leírása;
- a fogvatartottak felvételének szabályai;
- a programok intenzitásának, sorrendjének és időtartamának meghatározása;
- a programok végrehajtásának helye, a programok végrehajtásához szükséges létszám;
- részletes költségbecslés és a programok finanszírozási forrásának megjelölése;

- azon feladatok megjelölése, amelyeket a büntetés-végrehajtási intézetek egyes szervezeti egységei a teljes program megfelelő végrehajtása érdekében megvalósítanak;
- a program eredményeinek értékelési módszere (Büntetés-végrehajtás Főigazgatósága 2016).

A következő fejezetben részletesen bemutatjuk, hogyan járul hozzá a lengyel büntetés-végrehajtási rendszer ahhoz, hogy a fogvatartottak szabadságvesztés-büntetésüket aktívan tölthessék le, „új emberként” szabaduljanak büntetésük letöltése után, minimalizálják a bizonytalanságukat, félelmeiket, elszigeteltségüket és magányukat, egyúttal nagyobb eséllyel tudjanak visszailleszkedni a társadalomba.

Jó gyakorlatok, kezdeményezések Lengyelországban

A fogvatartottak reintegrációjának kulcsfontosságú eszköze Lengyelországban a fogvatartottak számára biztosított kulturális, sport- és oktatási lehetőségek köre, amelyet a büntetés-végrehajtás rendszerén kívül nagy számban civil szervezetek koordinálnak (Cegielska 2009; Nowak 2015). A börtönökben ilyen módon biztosított tevékenységek lehetővé teszik a fogvatartottak számára, hogy aktívak legyenek, emellett pozitívan befolyásolják a lelki egyensúlyukat és önbecsülésüket. A biztosított programok lehetővé teszik a fogvatartottak számára, hogy kamatoztathassák saját kreativitásukat, továbbá azt, hogy minél több tapasztalatot szerezzenek a börtönön kívüli személyekkel, szervezetekkel, önkéntesekkel való érintkezéseikből. A fogvatartottak számára lehetőség nyílik arra is, hogy tevékenységük során élvezzék az autonómia érzését és némi függetlenséget érezzenek (Jaworska 2016).

A lengyel büntetés-végrehajtási intézetek gyakorlatát vizsgálva, külön figyelmet érdemel a Konopczyński által meghatározott kreatív társadalmi rehabilitáció fogalma (Konopczyński 2008:278–311). A fogalomban rejlő alapcél a társadalomhoz való rossz viszonyulás tüneteit mutató fiatalok céljainak és törekvéseinek újraszervezése. Kiemelt motivációként jelenik meg *„az ilyen fiatalok által követett, berögzült kognitív és működési sémákon alapuló destruktív stratégiák átalakítása, új szociális kompetenciákkal, készségekkel való felruházása, mégpedig a fogvatartottak kreatív tevékenységének támogatása révén”* (Konopczyński 2008:309). A reintegrációs programok mellőzik a művészeti nevelés olyan elemeit, mint például a művészeti ismeretek, vagy a magas művészet megélésének lehetősége. Érthető módon a szabadságvesztés-büntetés elszigetelő funkciója és a büntetés-végrehajtási intézetek környezete lehetetlenné teszi vagy jelentősen megnehezíti a fogvatartottak számára a magas művészet megismerését. Sőt, a legtöbb fogvatartott nem igazán érdekelt esztétikai érzékenységének és tudásának fejlesztésében, ezen területeken jelentős hiányosságaik vannak. A büntetés-végrehajtási intézetekben a művészet útján történő társadalmi rehabilitáció legfontosabb feladata nem a fogvatartottak személyiségének fejlesztése a szó emelkedett értelmében. A művészet mindenekelőtt egy lehetőség a börtönben való elszigeteltség negatív hatásainak ellensúlyozására, így osztjuk Jaworska arra vonatkozó véleményét, hogy a börtönön belüli művészeti tevékenység *„magas kultúra elemeinek megjelenítése nélkül is igen hasznosnak tekinthető”* (Jaworska 2016:118). A művészi alkotó tevékenységekben való részvétel magában hordozza a művészeti oktatás minden előnyét. A kreatív tevékenységek különböző formái közül, mint például az írás, a festészet, a szobrászat, a kézművesség, a zene, a tánc, a film vagy a

színház, általában a színjátszásnak tulajdonítják a legnagyobb jelentőséget. A Konopczyński által meghonosított kreatív társadalmi rehabilitáció fogalma ehhez a speciális területhez kapcsolódik (Konopczyński 2006).

A börtönben végzett művészeti aktivitásnak három dimenziója van:

1. művészi (ami kritikusai értékelésen megy keresztül),
2. társadalmi (ami az ún. normális társadalomba való beilleszkedés eszközévé és az általános emberi kultúra részévé válik), és
3. szubjektív (attól függően, hogy mit ad alkotóinak és mi járul hozzá a tapasztalatszerzésükhöz, a fejlődésükhöz) (Jaworska 2016:120).

A lengyel büntetés-végrehajtási intézetekben folyó művészeti aktivitáson keresztül megvalósuló szociális rehabilitáció különféle művészeti tevékenységeket foglal magába: kézműves foglalkozásokat, zenét, írást, színjátszást, filmes alkotásokat és táncot. A lengyel büntetés-végrehajtási intézetekben a művészi önkifejezés leggyakoribb formái a következők:

- iparművészet – festészet, rajz, szobrászat, grafika, dombormű;
- irodalom – versek, novellák, naplók, könyvek, mesék írása;
- zene – ének, hangszeres játék;
- színház – színjátszás különböző színjátszó csoportokban;
- film – a fogvatartottak mind a színészek, mind a rendezők szerepét egyaránt betölthetik;
- tánc – hip-hop, néptánc, musical-tánc.

A fogvatartottak effajta cselekvésre történő készítéséből származó előnyök közé tartozik többek között „*az attitűd megváltozása, a tudás gyarapítása, az önhatékonyság érzésének növelése, a fejlődési igény kialakítása és az egyén, a csoport erősségeinek aktiválása*” (Jaworska 2016:119–120).

Jelenleg Lengyelország-szerte rendeznek börtönművészeti kiállításokat és versenyeket. Az ilyen programok rendkívül pozitív hatással vannak a fogvatartottakra. Arra ösztönzi őket, hogy fokozzák erőfeszítéseiket a művészeti alkotás terén, és hogy a művészetten keresztül fejezzék ki magukat. Ezenkívül hozzájárulnak a jelenlegi életstílus mélyebb megismeréséhez és annak az attitűdnek a lehetséges átalakításához, ami a rácsok mögé juttatta őket. A legelismertebb és legértékesebb projektek közé sorolhatók:

- a Magány határa, a Siedlcei Börtön Irodalmi Alkotói Országos Verseny,
- a Bydgoszcki Börtönművészeti Verseny,
- a Krasnystaw-i Rabköltő-verseny,
- az Országos Rabköltő-verseny vagy
- a Sztum-i Büntetés-végrehajtási Intézet szervezésében megvalósult Börtönművészeti Országos Szemle. A Sztumban kiírt pályázatra fogvatartottak által készített festő, szobrász, rajz, dombormű, kézműves és irodalmi prózai és verses alkotások érkeztek (Hajduk 2016; Jabłońska 2019).

Néhány lengyel kutatás megerősíti a következő, Jaworska által közzétett tevékenységek hatékonyságát. Az animációból származó előnyök közé tartozik többek között az attitűdök megváltoztatása, a tudás növekedése, az önhatékonyság érzésének növelése, a megváltozás igényének kialakítása, továbbá az egyén és a csoport erősségeinek és potenciáljának fejlesztése, aktiválása (Jaworska 2016:119–120).

A témában végzett tanulmányok közül néhány azt jelzi, hogy a reintegrációt támogató tevékenységek jelentős szerepet játszanak a fogvatartottak kulturális aktiválásának területén

is, ami számos kutatásban a kulturális és oktatási munka értékén, a könyvtári tevékenység fontosságán a társadalomba való visszailleszkedésen mérhető le. A fogvatartottak kulturális tevékenységbe történő bevonása tehát fontos meghatározója a reintegrációs folyamatnak. Kutatások azt is kimutatták, hogy az elítéltek kulturális tevékenysége pozitív hatással van a családi közösséggel való kapcsolattartás minőségére, segít a kapcsolatok újjáépítésében és megerősítésében. Az ilyen jellegű börtönön belüli tevékenység hozzájárulnak továbbá az aktívvá, motiválttá váláshoz, ami mellett javítják és erősítik a társas kapcsolatokat (Sz.n. 2019; Zybert 2012)

A börtönön belüli művészeti események közé tartozik az Art Behind Prison Bars c. kézműves kiállítás, amely a dublini büntetés-végrehajtási intézet fogvatartottjai által különféle technikákkal készített tárgyakat mutat be. A kiállított tárgyak között megtalálhatunk olajfestményeket, szobrokat, domborműveket, grafikai projekteket, origami tárgyakat és ékszerdobozokat (Hajduk 2016). Hasonló rendezvényeket más, lengyelországi büntetés-végrehajtási intézetek is szerveznek, mely események előkészítése és szervezése a helyi kulturális intézmények és az adott területre szakosodott szakértők segítségével történik. Ezekről az eseményekről a helyi média is beszámol, ami lehetővé teszi, hogy népszerűsítsék azokat a nyilvánosság előtt. Lehetőség nyílik arra is, hogy a fogvatartottak pénzt keressenek műalkotásaik eladásából, és így megváltoztassák a róluk kialakult véleményt. Ezen túlmenően az ilyen események azért is fontos tényezők, mert motiválják a fogvatartottakat, hogy tegyenek annak érdekében, hogy javuljon az életük.

1. kép: Kézműves tevékenység eredménye a börtönben, kiállítva a Korsze-i nyilvános könyvtárban

(Forrás: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Sztuka-zza-krat>)

További börtönbeli művészeti irányzatot képvisel a Wronki Büntetés-végrehajtási Intézetben működő Zero Level nevű zenekar, amely egy zenei művészkör keretében jött létre. A gyakorlás és a fellépések lehetővé teszik a fogvatartottak számára, hogy fejlesszék a zenéhez kapcsolódó képességeiket, és kissé elrugaszkodjanak a börtönbeli valóságtól. A Zero Level eddig a börtönön belül különféle események alkalmával más fogvatartottak, családjaik és a börtön személyi állománya előtt lépett fel. Bár 2020-ban a kultúráért és oktatásért felelős reintegrációs tisztek azt tervezték, hogy benevezik a zenekart az Országos Börtönművészeti Versenyre és Szemlére, azonban a világjárvány miatt a rendezvény elmaradt (Prętko 2020).

2. kép: Zenélés a wronki-i börtönben (M. Zielińska)
(Forrás: <https://wronki.naszemiasto.pl/wronki-muzyka-w-zakladzie-karnym-poziom-zero-laczy/ga/c1-8016547/zd/58129549>)

Az Országos Ikoníró Verseny ötlete 2008-ban jelent meg a Włodawai Büntetés-végrehajtási Intézetben az Art is My Second Life című szociális rehabilitációs program keretén belül. A pályázat fő célja, hogy felkeltse a fogvatartottak érdeklődését a keleti ortodox egyház hagyományának szellemi, esztétikai és művészi értékei iránt, beleértve az ikonográfiát és a kultúra emberi életben betöltött szerepének hangsúlyozását. Az ikonírás lehetőséget kínál a fogvatartottaknak, hogy kifejezzék magukat, elmélkedjenek az ikonokon ábrázolt szentek életéről és saját életükről (Pręciuk 2020).

A Zabrzei Büntetés-végrehajtási Intézet sakkórákat szervez egy rab-aktiváló program keretében. 2019-ben rendezték meg az első Országos Rab Sakkversenyt, amelyen húsz visszaeső fogvatartott vett részt (Jabłońska 2019).

Egy másik érdekes projekt a Prison Smart program, amelynek célja a pszichés feszültség, a szomorúság, a harag, a félelem, a depresszió csökkentése. Azért rendkívül fontos ez a program, mert minden ilyen pszichés állapot jelentősen korlátozhatja a szociális rehabilitáció pozitív eredményeit. A kurzus során tanított „*légzéstechnikák az emberi psziché legmélyebb rétegeihez kapcsolódnak, pozitív proszociális változást serkentve*” (Jaworska 2009:156).

További, említésre méltó esemény például a Wasting No Time While Prisoned című börtönművészeti kiállítás. A kiállított tárgyak különböző technikákkal, például hímzéssel, újrahasznosítással, origamival és festéssel készült műalkotások (Miechowicz 2015).

Érdekes program valósul meg a Wronki Büntetés-végrehajtási Intézetben: a Film Discussion Club egy olyan projekt, amely egy 10-15 fős, önkéntesen jelentkezőkből álló fogvatartotti csoportnak szól. A program megvalósítói a poznańi Adam Mickiewicz Egyetem szociális rehabilitációs pedagógia szakos hallgatói. A program alapvető célja a börtönben elszigetelten büntetésüket töltő visszaesők kultúrához való hozzáféréseinek elősegítése (Chojecka – Stachowiak 2009:266-270).

A fentebb bemutatott és megvalósított projekteknek több közös jellemzője is van:

- a projektek célja a fogvatartottak társadalmi marginalizálódásának megelőzése kreatív tevékenységekben és művészeti oktatásban való részvételük révén;
- a projektből származó előnyök nemcsak magukat a fogvatartottakat érintik, hanem családjukat és a társadalmat is;
- célként fogalmazódik meg a fogvatartottak intellektuális, kreatív és érzelmi potenciáljának és tevékenységének serkentése;

- a művészeti tevékenységi formák széles skálája és lehetősége, hogy a fogvatartottak kifejezzék magukat művészetben: kézművességben, irodalomban, zenében, énekben, színházban, filmben vagy táncban.

A fogvatartottak kulturális jogait vizsgálva nem hagyhatjuk figyelmen kívül a könyvtárhasználatához való jogukat. A büntetés-végrehajtási intézetek könyvtári gyűjteményeinek a hatályos jogi szabályozások alapján többek között elő kell segíteniük, hogy a fogvatartottak tisztában legyenek saját jogaikkal. A börtönkönyvtár kötetei között megtalálható a Lengyel Köztársaság alkotmánya, az emberi jogokról és az alapvető szabadságjogok védelméről szóló európai egyezmény, az európai börtön szabályokról szóló kiadványok, továbbá elérhetőnek kell lennie a Büntetés-végrehajtási törvénykönyvnek, a Büntető törvénykönyvnek, a Büntetőeljárás törvénykönyvnek, a Polgári perrendtartásnak, továbbá a Családi és gyámügyi törvénykönyvnek. Emellett elérhető kell, hogy legyen a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának, illetve az előzetes letartóztatás végrehajtásának szervezési és rendi szabályzata is. A könyvek elektronikus változatban is rendelkezésre állnak. A fogvatartottaknak megfelelő feltételeket kínálnak sajtótermékek vásárlására és előfizetésére. A börtönökre jellemző, hogy könyvtáraként változó méretű állománnyal rendelkeznek (Büntetés-végrehajtás Főigazgatósága 2016).

Jelenleg számos büntetés-végrehajtási intézet (például a zabrezi, a wronki, a sztumi intézet) valósít meg olyan, külső szervezetekkel együttműködve létrehozott projekteket, amelyek egyrészt mindkét fél számára előnyösek, másrészt a fogvatartottakra nézve számos pozitív hatást gyakorol. A helyi média is készségesen együttműködik ezen a területen: tájékoztatja a társadalmat a büntetés-végrehajtási intézetek által kezdeményezett és szervezett kulturális eseményekről, ezen kívül részt vesz a fogvatartottak művészi kreativitásának elősegítésében is. A büntetés-végrehajtási intézetek szomszédságában található művelődési intézményekben börtönfestmények, szobrok, kézműves és egyéb kreatív alkotások kiállítását rendezik.

A fogvatartottak számára biztosított kulturális lehetőségek tehát hozzájárulnak a szabadidő hasznos eltöltéséhez, a fogvatartottak művészet iránti érzékenységének fejlesztéséhez, bűnözői magatartás helyetti alternatívák kereséséhez, továbbá elősegítik a külső szervezetekkel való együttműködés kialakítását is.

Záró gondolatok

Tanulmányunkban bemutattuk – néhány érdekes lengyel példát felvillantva –, milyen módon biztosítja a lengyel büntetés-végrehajtási rendszer a fogvatartottak számára, hogy élhessenek kulturális jogaikkal. Kiemelten fontos ezzel a kérdéssel foglalkozni, mert a fogvatartottak által vállalt kreatív tevékenységek lehetőséget adnak arra, hogy nagyobb eséllyel tudjanak visszailleszkedni a társadalomba. A fogvatartottak kulturális tevékenységei lehetővé teszik számukra, hogy leszámoljanak a társadalmi tudatban jelentkező néhány, az elítéltekkel kapcsolatos sztereotípiával, emellett minden résztvevőnek új társadalmi szerepvállalásra is lehetőséget biztosítanak, ami pedig hozzájárulhat a megbélyegzésből eredő külső és belső elszigetelődés esélyének csökkentéséhez. Bár a fogvatartottak zárt intézetekben, izoláltan élnek, amely helyzet nem kedvez a kreatív tevékenységeknek, a kulturális lehetőségek széles köre, a művészeti tevékenységek támogatása óriási jelentőségűnek bizonyul reintegrációjuk eszközeként, megmutatva a fogvatartottak érzékenységét, értékeit.

Szükség van a kultúrára a börtönön belül, mert elterjedt a vélemény, hogy a börtönbüntetésüket töltő emberek minden esetben rossz emberek, nem tekinthetők a társadalom hasznos tagjainak. Jaworska találóan állapítja meg, hogy *„a börtön falai mögött teremtett szépség bemutatására tett kísérletek ellentmondanak annak a közkeletű vélekedésnek, miszerint a fogvatartottak nem rendelkeznek magasabb érzelmekkel, és képtelenek értékelni vagy létrehozni a szépséget. Ez egy nagyon igazságtalan sztereotípiá.”* (Jaworska 2009:157)

Felhasznált irodalom

- 1 Act of 6 June 1997 The Executive Penal Code General
- 2010. április 9-ei törvény az Országos Parancsnokságról (Act of 9th April 2010 of Prison Service)
- BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS KÖZPONTI IGAZGATÓSÁGA (2021): 2021. évi éves statisztikai tájékoztató
- CEGIELSKA, J. (2009): Wolontariat więźniów, „Przegląd Więziennictwa Polskiego”.
- EURÓPAI UNIÓ MINISZTERI BIZOTTSÁGA (2006): R/06/2 számú Európai Unió Miniszteri Bizottság ajánlása In: <https://rm.coe.int/16804d4ee0>
- FLIEGAUF Gergely (2008): Mennyiben változott a börtön társadalmi funkciója az elmúlt ötven év során? In: Börtönügyi Szemle, 2. szám, 57-72. p.
- GAJDUS-CIBOROWSKA, M. (2009): Klimek. Marczak, M. (Ed.) Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez służbę więzienną w Polsce. OW Impuls, Kraków
- GÓRSKI, S. (2004): Metodyka resocjalizacji, Mudrecka, I. (Ed.) Z zagadnień pedagogiki resocjalizacyjnej, Uniwersytet Opolski, Opole, IWZZ Warszawa , 139-215. p.
- HAJDUK, J. (2016): Sztuka z za krat. In: <https://mgbpkorsze.pl/sztuka-zza-krat> http://olvasas.opkm.hu/portal/menu/hirek/hungarian_educational_research_journal
- JABŁOŃSKA, K. (2019): I ogólnopolski turniej szachowy dla osób pozbawionych wolności. In: <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-zabrze-i-ogolnopolski-turniej-szachowy-dla-osob-pozbawionych-wolnosci>
- JAWORSKA, A. (2009): Terapia alternatywna w resocjalizacji penitencjarnej, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej Słupsk
- JAWORSKA, A. (2012): Leksykon resocjalizacji, OW Impuls Kraków
- JAWORSKA, A. (2016): Zasoby osobiste i społeczne skazanych w procesie oddziaływań penitencjarnych, OW Impuls Kraków.
- KONOPCZYŃSKI, M. (2006): Metody twórczej resocjalizacji, Wydawnictwo Naukowe PWN Pedagogium, Warszawa
- KONOPCZYŃSKI, M. (2008): Twórcza resocjalizacja. Kształtowanie nowych tożsamości. In: Urban, B. & Stanik, M. (Eds.) Resocjalizacja Teoria i praktyka pedagogiczna, PWN Warszawa
- KOZŁOWSKA, K. (2021): Contact with relatives outside the prison wall. In: www.sw.gov.pl
- KUPISIEWICZ, M. (2013): Słownik pedagogiki specjalnej, PWN Warszawa
- MIECHOWICZ, T. (2015): Nie tracąc czasu odbywając karę pozbawienia wolności. In: <https://zamek.krosnoodrzanskie.pl/nie-tracac-czasu-odbywajac-kare-pozbawienia-wolnosci-nowa-wystawa-w-krosnienskim-zamku/>

- MÓDOS Tamás (2003): Vitaindító a fogva tartottak neveléséről. In: Börtönügyi Szemle, 22. 3. szám, 39-44. p.
- NOWAK, B. M. (2015): Social Reintegration of Prisoners in Selected European Union Countries. In: Polish Journal of Social Rehabilitation. ISSN 2081-3767 (10), 311-334. p.
- PANKÁSZ Balázs (2010): Büntetve nevelni – paradigmaváltás a börtönök világában. In: Bálint Ágnes, Di Blasio Barbara (szerk.): Az utópia ezer arca: Tanulmányok. PTE BTK Neveléstudományi Intézet, Pécs. 81-87. <https://docplayer.hu/7825282-Az-utopia-ezerarca-tanulmanyok.html>
- PRĘCIUK, D. (2020): VIII Ogólnopolski Konkurs Pisania Ikon. In: <https://wlodawa.net/tag/sztuka-to-moje-drugie-zycie/>
- PRĘTKA, M. (2020): Wronki. Muzyka w zakładzie karnym. "Poziom Zero" łączy brzmienia i... pokolenia! In: <https://wronki.naszemiasto.pl/wronki-muzyka-w-zakladzie-karnym-poziom-zero-laczy/ar/c1-8016547>
- RUZSONYI Péter (2003): A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai. In: Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár, Nevelési tansegédlet. BVOP Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár
- SGANGA, C. (2009): Human rights and cultural diversity in prisons: civil society's contribution. Elérhető: [\(PDF\) Human rights and cultural diversity in prisons: civil society's contribution | Cristina Sganga - Academia.edu](#)
- Sz.n. (2019): Jogi tanulmányok. 43. szám, 193-204. p.
- VÓKÓ György (2012): A büntetési teóriák racionalitásai. In: Büntetőjogi Szemle, 1. szám, 36-50. p. Elérhető: https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/PDF_EPUB/vgy_a_buntetesi_teorik.pdf
- WOŹNIAKOWSKA D. (2006): Skazani i byli skazani na rynku pracy – ocena problemu z punktu widzenia organizacji pozarządowych, Fundacja Inicjatyw SpołecznoEkonomicznych, Warsaw, In: www.fise.org.pl/files/1bezrobocie.org.pl/public/Raporty/DWozniakowska_raport_dot_wiezniow.pdf
- ZYBERT, E. (2012): Contemporary prison libraries and cultural and educational activities in Polish prison services in Poland, Public Services, 1. szám, 3-28. p.

HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY

**Balázs Benkei-Kovács – Julianna Farkas – Barbara Keszei – Csaba Hédi –
Andrea Hübner – Anna Popcsa – Orsolya Thuma:**

***Inhabitants' reaction and attachment to local values
A case study of three hungarian towns***

Absztrakt: Kutatásunkban három település, Fót, Göd és Vác lakosai körében vizsgáltuk a helyi értékek ismeretét, az azokhoz való érzelmi hozzáállást, illetve, hogy ezek összefüggései hogyan befolyásolják a kulturális és természeti örökségek értékelését. Kvalitatív (kérdőíves) és kvantitatív(interjú) módszerrel dolgoztunk: a kérdőíves eredményeket SPSS statisztikai elemzéssel, az interjúkat narratíva elemzéssel értékeltük. Tanulmányunkban a magyar és nemzetközi szakirodalom új és legújabb szociológiai, pszichológiai, antropológiai és szociálpszichológiai megközelítéseinek keretében vizsgáltuk a kérdéses jelenségeket. Az adott társadalmak érték felfogását, az érzelmek szerepét örökségi értékek megítélésében és az önzonosság tekintetében, a kulturális emlékezet gondolatát, valamint az örökséginterpretáció elméletét és gyakorlati kérdéseit értelmeztük egymással is összefüggésben.

Abstract: In our research we investigated how inhabitants of three Hungarian towns, Fót, Göd and Vác respectively relate to their hometowns in terms of emotions and knowledge and how these factors affect each other in turn in their appreciation of local values of heritage. The methods applied were both quantitative (questionnaire) analysed with SPSS program and qualitative (interviews) examined with narrative analysis.

Sociological, psychological, anthropological, and social psychological theories served as guiding frameworks examined in mutual relation to one another. Our interpretation has learnt a lot from the academic review on the meaning of value and society, the role of emotions in people's reaction to and perception of heritage in self-identification as well as the study of cultural memory and the contemporary idea and practice of heritage interpretation, all made possible utilizing the wide array of these sources serving as theoretical background of the research project.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

The research process and the preparation of the study were supported by the sub-program of the Cultural Research Program for Research Groups of the National Institute of Culture.

1. The meanings of value

1.1 Value and society

Value comes from the relationship of humans to their inner and outer worlds. It means the perception of something as essential and important or of some kind of priority, desire or achievement (H.Farkas 2006) Things we lack automatically become more important stimulating and motivating us to fill in the gap and cease the need. (Loránd 2002)

Since values create a hierarchy the Maslow hierarchy of needs is worth being revisited in close connection to this. Hankiss claims there are two types of values: objective values are the ones that a given system needs to operate itself whereas subjective values are the ones perceived and set by the system itself as essential. (Hankiss 1977)

According to Rudolf Andorka values are to be considered in terms of a given social context since what we consider good or bad, useful, or wishful highly depend on the society's specific socialization patterns. (Andorka 2006)

On the basis of World Value Survey 5 TÁRKI Social Research Institute underlines that Hungary like all the other countries is determined by its history and cultural heritage that are fundamentally those of Western Christianity which means that the national community belongs to the Western Christian world although - as Tóth claims- in an „insular society” (to be characterized by occlusion, rationality and secularity) on the edge of this cultural group. (Tóth 2009).

After the change of the regime in 1989 and the EU accession in a society getting and called „plural” by Bábosik (2001) a person can belong to various groups among them ones that help individual fulfilment and others that serve community benefits.

1.2 Culture, cultural value, cultural heritage

Edward Burnett Tylor the founder of the study of cultural anthropology defined culture or civilization in 1871 as a complexity including a lot of fields like knowledge, belief, arts, morals, law, capacities and skills acquired by a person in the process of socialization (Grad-Gyenge-Kiss et al. 2018). Malinowski claimed culture to be a set of tools provided for individuals that help them overcome concrete problems permanently arising while Kroeber and Kluckhohn had a view in the 1940s that culture is made up of behaviour patterns people can get access to through symbols (Grad-Gyenge-Kiss et al. 2018) Social psychologist Geert Hofstede defined culture by synthesizing the Kroeber-Kluckhohn theory saying culture is rather a collective cognitive program differentiating human communities from each other (Grad-Gyenge-Kiss et al. 2018)

Norbert Elias in his book *The Civilizing Process* underlines that although the terms culture and civilization are often used as synonyms some differentiations are possible to be made. While culture is a term specifically relating to the concept of the nation with mental, artistic and religious products and their quality, civilization is a global term primarily regarding technical development and its level (Elias 2004).

Iván Vitányi was one of the first to call attention to the phenomenon that mass communication has become a third sociocultural sphere in addition to high culture and

popular culture. This resulted in the disintegration of tradition causing value system, ideals, morals, and national self-image to become uncertain (Vitányi 2006).

2. Emotions and heritage interpretation

2.1. The role of emotions

The role of emotions had been increasingly considered in the study of cultural values and the narratives related to them (Smith – Campbell 2015) It is evident now that to understand cultural traditions it is important to see how emotions operate. One of the goals of cultural heritage sites is to make and let people experience certain emotions in connection to the places of significance where they can reflect upon present and past. Several emotions may arise in the visitor from anger to happiness and joy, from fear to strengthened self-esteem, from nationalism to truly experienced patriotism and from sadness to compassion. Without deeper elaboration the visit might simply remain on the level of a nice outing.

Emotional experience is a composite phenomenon resulting from the specialities of the place, the personality of the visitor and the social context respectively whereas it also depends on how much the person can recognize his/her own emotional reactions and how s/he can handle them (Mayer et al. 2008)

Nyaupane and Timothy (2009) claimed that the knowledge of cultural heritage, the appreciation of its significance and the visit to the place all have an impact on attitudes in connection to its preservation. Visiting the places increase consciousness towards the site and a wish to preserve it.

2.2. Values, behaviour and heritage interpretation

Values we consider important determine our goals and define our behaviour. Bardi and Schwartz (2003) examined how 10 general human values correlate with behaviour. Schwartz and Sagiv (1995) listed these 10 values under 4 higher categories along a wheel showing similar features closer to each other while some values are performed as irreconcilable with certain characteristics.

Heritage interpretation is about the performance and interpretation of cultural and natural heritage as well as about the handling of reactions, resolution of controversies and exploration of possible narratives. Since heritage is often controversial depending on who explores the meaning, interpretation considers the role and forms of expressions of emotions with great attention. The interpretative activity often works with the tools of gamification, edutainment, and experience pedagogy.

Interpretation contains two layers in mutual connection to each other: there is a universal value system the given heritage carries and a conglomeration of subjective meanings the visitor can identify with making heritage relevant for himself/herself. Earlier interpretations Smith (2006) calls *authorized heritage discourse* sentimentally handle heritage as old, nice and mainly of material culture mostly of Western tradition. The new wave of interpretative approach claims explorative approach helps visitors achieve experience that makes them sensitive towards the values of the site making them appreciate what they see.

The visitor and the interpreter are not the sole players in an ideal case. Bangall calls *emotional authenticity* the past and present of the members of the local community embodied and encapsulated in an object, in a site or in a tradition getting shape through individual story telling (Bangall 2003).

Not only the local communities but also the visitors can react with even extreme emotions to heritage sites (Wells – Butler – Koke 2013). Facing the past can cause present recognitions concluding into the need of emotional elaboration. Emotions are born in an interaction with the place always in social and cultural context and get elaborated by the capacity of the visitors to control and handle their emotions in relation to the site. Professionals can have an important role in handling and channelling the emotions. (Smith 2015).

2.3. Memory versus cultural memory

In our research memories -either of someone's own or those of ancestors- proved to be important factors in their perceptions of values and in how they emotionally related to them. Like emotion memory is also something that does not just exist as such but is highly mediated and reconstructive (Wertsh 2002). Emotions do not only play a great role in the interpretation of memory but themselves are *representational qualities* as Sue Campbell puts it (2006:373). Alan Morton (2013) speaks about *emotional truth* meaning a knowledge that is not made up of clear data but can have several outcomes depending on individual understandings. Smith claims heritage sites are not to be considered in their own reality, but their main function is to bring memory alive. Since cultural heritage is a „unique and irreplaceable property” of a community the study of *collective memory* is of utmost importance. The inclusion of communities is unavoidable especially in cases of „sites of conscience” (Sevcenko 2002).

Although discourses of cultural memory studies in history, literature, art history and cultural anthropology, etc. seem to be navigated in different channels than heritage interpretation the theoretical origin of both have the same root. Although the topic of cultural memory is widely linked to Jan Assmann due to his book *Das Kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen* (1992)(Cultural Memory and Early Civilization) in fact he continued to reveal the theory started by Maurice Halbwachs in his book *La Topographie Légendaire des Evangiles en Terre Sainte (The Legendary Topography of the Holy Land)*. The central idea of the theory is, that memory is a socially defined historical construction sustained by certain social groups or people in power. Certain events and holidays are privileged whereas others are let to be forgotten. One of the main questions of the study of cultural memory is what things must not be forgotten (Assmann 1991:30) You will remember things that can adequately be inserted into the collective memory hence seems to be understandable. Things with no frames of reference in the present will be forgotten. Group memories can build together into personal memories. Cognition can be individual, but memory is always related to groups. After Halbwachs, Assmann claims history starts where tradition has died. The terrain of history studies is where past is not inhabited any longer. (Assmann 1991:45)

Heritage interpretation addresses several memories from the sides both of the local community and those of the visitors. This way it can be a practice serving social reconciliations.

2.4. Values, heritage sites and emotions

People in our research found sites and objects more important if they were emotionally engaged and vice versa if sites were generally considered important or famous they tended to demonstrate patriotic feelings related to those sites.

A significant number of emotions seem to be cultural products (Mesquita et al. 2016) The emotions we experience most often are the ones that help us consider ourselves typically good people in the context of our own culture. During a museum visit the quality of experience seems to positively correlate with both positive and negative emotions and negative emotions seem to be in close connection with how useful we think the visit is.

Values do not only correlate with behaviour but also with emotions. Nelissen et al. (2007) found that important values and goals linked to them go together with certain emotions.

Our value system through which we experience the world will influence the emotions we wish to feel. Tamir et al. (2016) found in their cross-cultural survey that self-transcendence, i.e. when one overcomes selfish interests seem to wish for more empathy whereas those who consider self-enhancement a value wanted more the feeling of pride and anger The more important you consider something as a value the more you would like to experience the feelings attached to it and the more you would like to avoid emotions not compatible with them (Tamir et al 2016).

A wide range of emotions are represented on the Russel (1980) circumplex model indicating emotional valence from pleasant to unpleasant and arousal level from calm to agitated (Desmet-Hekkert 2007). We tried to identify that scale and the opposite emotions, where it was possible, in our qualitative research panel as well.

Other our underlining the role of emotions from different aspects: Smith claims all heritage places are the theatre of emotions (Smith 2006).

A shared view of the world may fill our lives with meaning and significance with symbolically helping us overcome our own mortality (Arndt – Vess 2008). Self-esteem is also boosted and maintained by meeting or exceeding the expectations of our group. Several researches prove that people on facing their own mortality will tend to protect their own cultural values, world view, religion or nationality (Greenberg et al 1997, Arndt – Vess 2008)

Positive emotions may have a huge role in the relationship to values and in behaviour. Frederickson's *broaden-and-build theory* (1998) claims positive emotions help well-being and adaptation to circumstances by broadening our mental and activity repertoires, increases creativity and the spectrum of attention. Happiness, love, and the feeling of safety motivates discovery and multiplies our intellectual and communal resources.

3. Unesco and international value systems, the system of Hungarian national values

Underlying the idea of World Heritage is the protection of the indivisible heritage of mankind. The first example of this international collaboration was when UNESCO launched a safeguarding campaign in the early 1960s to save Abu Simbel temples. Due to the construction of the Aswan High Dam in Egypt these treasures of the ancient civilisation were in danger of being flooded by the artificially constructed Lake Nasser. Subsequently, the framework of the World Heritage Convention was developed. (Fejérdi 2019)

The UNESCO World Heritage Convention (Paris 1972) aims to preserve the outstanding cultural and natural heritage of mankind. Hungary signed this agreement in 1985

acknowledging the responsibility to protect and preserve the World Heritage sites in its territory for future generations. (Unesco 2019) The spectrum of heritage protection has been expanded with the protection of cultural heritage. The 2003 Paris Convention for the Preservation of the Intangible Cultural Heritage aims to preserve living community practices, mutual recognition of cultural diversity and the expression of intangible cultural heritage. Hungary ratified the convention with the local law „Act XXXVIII. of 2006 on the Proclamation of the UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, adopted in Paris on 17 October 2003. The purposes of the Convention are:

- “to safeguard the intangible cultural heritage;
- to ensure respect for the intangible cultural heritage of the communities, groups and individuals concerned;
- to raise awareness at the local, national and international levels of the importance of the intangible cultural heritage, and of ensuring mutual appreciation thereof;
- to provide for international cooperation and assistance.” (Act XXXVIII. of 2006 Article 1.)

Article 15 of the Convention stipulates that the signatory states shall endeavour to involve communities, groups and individuals as widely as possible in the protection of the heritage, and to ensure their active participation in the establishment, preservation and management of the cultural heritage. Along these two international directives, the Act XXX of 2012 concerning Hungarian national values was declared by the Hungarian Government on the 2nd of April 2012.

The concept of Hungarikum – a collective term indicating a value worthy of distinction and highlighting, and which represents the high performance of Hungarian people thanks to its typically Hungarian attribute, uniqueness, specialty and quality – was also incorporated in this law. Three years later, in 2015, the concept was extended to Hungarian values existing outside the country’s borders.

Two well-separable concepts appear in Hungarian legislation. One is the national value. The definition is based on UNESCO directives. This is the basis of the collective concept of the other one, the Hungarikum, which highlights those national values that can be described as “the top performance of Hungarians”. (Act XXX of 2012) The identification and systematization of national values follows the guidelines of UNESCO, therefore in other signatory countries the management of values operates on the basis of a similar methodology and structure. (UNESCO Guide 2017)

In her comparative study, however, Leena Marsio (2014) pointed out that there are also differences in how different countries interpret the convention at the national level. The main difference with regard to the establishment of national inventory is that only a professional group can nominate or, following the spirit of the UNESCO Directive, the proposal is made available to anyone. (Marsio 2014)

The international directives describe well the expectations and several similarities with the Hungarian system can be found.

4. The summary of the research

The empirical investigation about the local values of the Vác, Göd and Fót, and the inhabitants perceptions and emotions, linked to those values, was carried out in 2 major phases: the qualitative research panel was performed in the first line, which was followed by a large-scaled survey of the local population realized during the Spring of 2021.

4.1. Qualitative empirical research: goals, sample, and method

The goal of the qualitative research panel was on the one hand to explore the views of experts (community culture workers and volunteers participating at the local level in the preservation and collection of values) in the field of regional heritage collection, and, on the other, to reveal their local processes of institutionalization and methods they apply to build up collections of local values. We strived to reach that objective with small-scaled in-depth interviews (n=6, we contacted 2 experts from each city) and a focus group discussion. (The focus group discussion was not part originally of the research plan, but it seemed to be necessary to be conducted because we did not receive all the expected answers during the interviewing phase. For example, in relation to the functionality of the local values collection.) The semi-structured expert interviews were recorded at the end of 2020, the focus group interview was carried out in June 2021. All interviews were fixed anonymously and are referenced with single codes preventing any possibility of identification, following the methodology of Babbie (2015).

On the other hand, we wanted to explore the narratives of the local population around the local values: to discover the personal side of the emotional attachment of inhabitants and to have a clear view of those values which are – at the time of the investigation – the most living part of the culture, which are reinforcing the living cities and communities. For that reason, we conducted 27 semi structured interviews (9 persons from each city Fót, Göd and Vác respectively), during the gathering of the sample we used the snowball-sampling method (Babbie, 2015) (using the network of the cultural workers from each city involved in our project). The number of the interviews are not representative, but we strived to have participants with different social and educational background involving men and women in, elder and younger people in equal proportion.

Due to the COVID-19 pandemic our interviews - between November and December 2020 - were carried out technically through digital tools (via Microsoft Teams or Zoom conversation) and in a smaller proportion (10% or less) via telephone. We analysed the interviews and the focus group transcript with the method of qualitative content analysis, using the Atlas.ti software.

4.2. Results of the expert interviews and focus group discussion

We identified in the research part carried out with experts (interviews and focus group) 3 different institutional models in the different cities (See table 1.). In fact, the law XXX. of 2012 relating to the creation of National Value System leaves the decision to choose their institutional arrangements of the practical realization (taking into consideration the concept of the subsidiarity) to the local governments of the cities.

In the city of FÓT we can observe a civic solution in this respect: Commission for the Local Values at Fót (FÓTÉB) is made up of six volunteers who are not employees of the municipality.

They have two informal leaders, an expert from the culture house leads the group while the other one with a higher education master's degree in the cultural field supports the members with his methodological knowledge. This commission is very active in communicating with the inhabitants., It operates a Facebook page and edits a quarterly periodical in the topic of the local value collection (*Értékőrző Hírlevél* in Hungarian). The number of the registered local values in Fót is over a half hundred.

In the city of Göd, we could identify a mixed model: the official decision to enlarge the local value's list with new elements belongs to the Commission for Culture and Human Affairs a board of three state employee members working for the municipality. This official unit of the local government is seconded by a civic organization of 6 members: this civic team provides the theoretical knowledge necessary for the enlargement. Their members are interested in local history who are mainly retired experts from the cultural sector. Their leader is the director of the local culture house. The preparation (discovery, exploration) and the communication belongs to the civic team whereas the official administration of the list belongs to the group of the local government's clerks. The mixed model has its advantages, but it is inconvenient that the civic group does not have independent communication channels. The number of the registered local values reaches 72.

In the city of Vác we can observe the municipality model: Most of the tasks related to local value's collection are done by one of the city's cultural institutions, the Katona József Municipal Library. There is a historical explanation to this: the city library – a significant collection of registered local values - belongs to the city museum and had already been part of it before the creation of the law 2012. After the new law, most of the old values were taken over to the new list, with a limitation of 75 items. The actual list was finalized in 2017. Today the commission is not so active. The values and their detailed presentation are available on the internet (<https://www.vac.hu/vac/ertektar.html>) but few people are aware of knowing this list well since it is not communicated intensively in the local media.

Table 1: Institutional model of local value's collection
(Source: own compilation based on the research results)

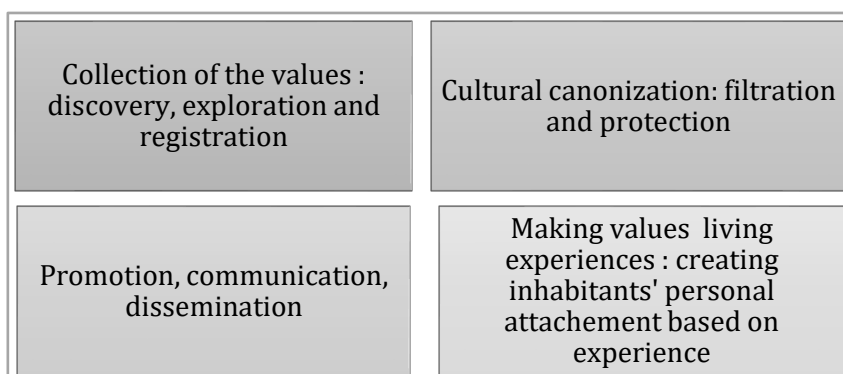
	City of FÓT	City of GÖD	City of VÁC
The model adapted at local level	Civic model	Mixed model	Municipal model
The responsible institutions for the collection of the local values	Commission for the Local Values at Fót (FÓTÉB)	The local government's Commission for Culture and Human Affairs and a civic Commission for the Protection of Value	The Library Municipal of Katona József, subsidized by the local government
Number of the values in the local heritage collection	57 recognized local values	72 recognized local values	75 recognized local values

As results of the qualitative content analysis with Atlas.ti software we identified three main functions that the local value's collection can fulfil: 1. Strengthening the identity and attachment

of local inhabitants. 2. Community building of locals. 3. Supporting economic development, based on cultural roots.

We found 4 major groups of tasks related to the local values collection. Firstly, professionals and volunteers have to collect the values (to discover and explore them) and register them on the official list. Secondly, they need to assure a cultural canonization process: they need to be protective and filter out the values not worthy of the common cultural interest of the community. Thirdly, they need to communicate the values on the list using different channels to reach the local population. Without this dissemination activity many of the values remain unknown for the locals. As a last step, they need to try to keep these values alive by organizing events, festivals or competitions that can bring those values close to the inhabitants through personal experiences (See figure 1).

Figure 1: Professional tasks related local value's collection
(Source: own compilation based on the research results)

The key for success of local value's collection and the increased attachment of the inhabitants to local values lies in the fulfilment of these 4 groups of tasks. Today, in the investigated cities (for example in Göd and Vác) there are some issues with the intensity of the communication. However, there are many efficient examples in making several local values living in the communities.

4.3. Results of the semi-structured interviews amongst the local population

After the analysis of the interviews with the local population we can conclude that the inhabitants are not aware of the officially registered local values: in the city of Fót, they know almost the half (22 versus registered 57 values), in the cities of Göd and Vác they are aware of approximately 2/3 of the registered local values of the cites. Since people do not have access to the registered list the lack of knowledge may be a result of this fact (see table 2).

Table 2.: Inhabitant's interviews main results, summary of personal narratives
(Source: own compilation based on the research results)

	Number of personal local values	Urban legends	Historical personalities living in the common knowledge	Inhabitants' proposition for the enlargement of local value's collection
<i>City of Fót</i>	26 local values	2 stories	7 persons	7 propositions
<i>City of Göd</i>	54 local values	5 stories	16 persons	8 propositions
<i>City of Vác</i>	62 local values	14 stories	10 persons	4 propositions

Although we tried to gather new propositions for the enlargement of the local value lists, few participants came forth with new ideas in that matter. Our research group was successful in identifying several urban legends which are part of the living culture of the local population (depending also on the size, and the historical importance of the investigated cities).

We discovered - having a theoretical background based on the model of Russel's circumplex model of emotions (cited by Desmet – Hekkert 2007) - different patterns amongst the inhabitants: values made people generally happy and content, but in some minority case we could observe boredom and upsetting as well.

To conclude we can say on the basis of the inhabitants' interviews that more intensive communication campaigns and the more efficient community cultural actions would be needed in order to turn a wider range of the local heritages into living experiences (This findings are in parallel with Nyaupane –Dallen's (2009) results.).

5. Summary of the quantitative research

5.1 Research sample

We realized the quantitative research panel with the involvement of inhabitants (n=891) from the 3 cities. In the sample predominantly those residents in whose lives culture plays a more important role were reached, therefore a strong shift towards women and tertiary graduates and middle aged participants in terms of gender, education and age can be observed in all three subsample in the target towns (Fót 200 participants (80,5% female, 19,5% male, tertiary education 56,5%, average age 45,5 years ($\pm 11,9$), Göd 271 participants (70,5% female, 29,5% male, tertiary education 64,2%, tertiary education 64,2%, average age 51,6 years ($\pm 14,5$), Vác 420 participants (76,4% female, 23,6% male, tertiary education 55,7%, average age 42,01 years ($\pm 15,2$))

The respondents mostly categorized themselves as having a family and most often they have none or one children who is living in the same household (Fót family 70,5%, no child 33,5%, one child 28,5%, Göd family 69%, no child 44%, one child 21%, Vác family 44,8 %, no child 56,2%, one child 19,3 %)

In Fót and Göd most respondents were not born in the given town (Fót 73%, Göd 81%), but moved there a long time ago. In the questionnaire the biggest amount of time the participants could mark was living in the town for more than 31 years (Fót 38%, Göd 39,5%, Vác 38,1%). In the case of Vác, about half of the respondents were born in the town (51.2%)

To the question how much you like to live in this town the respondents gave considerably high scores on a 1-7 Likert-scale (Fót $5,08 \pm 1,58$, Göd $5,92 \pm 1,3$, Vác $5,75 \pm 1,4$). There were very few connections or differences among the demographic variables and the “likeability” of the town, although in almost all cases related to the values (familiarity or emotional evaluation) a positive correlation was found between these variables.

5.2 Attendance at public cultural and cultural institutions

Among the public cultural and cultural institutions, the frequency of visits was measured in a selected group of institutions in each town (in Fót 4, in Göd 5 and in Vác 7 community cultural institutions were examined in the survey). The question was focused on the frequency of the participants' visits before the COVID-19 pandemic.

From the attendance data of public cultural institutions an index of public cultural institution attendance was created in case of Fót which measures the average frequency of visits to these institutions by participants in general. The value of the index in Fót is $1.65 (\pm 0.88)$, in Göd it is $1.82 (\pm 1.02)$, and in Vác it is $1.97 (\pm 1.35)$. Although Vác has the highest index the computation of the index does not take into account the number of cultural institutions in the given town, and it is possible that despite the bigger the number of the cultural institutions the average frequency of visits is lower because the visitors couldn't visit all institutions regularly.

In Fót the Vörösmarty House of Culture was the most visited, with the highest number of regular visitors (11 people). In Göd the data shows that two institutions have regular weekly visitors: the József Attila Culture House (8.1% of respondents) and the Ady Club (4.1% of respondents). In Vác the two most visited public cultural institutions are the Madách Imre Cultural Centre 8% of the respondents (34 people) visiting it on a weekly basis and the Katona József City Library which is visited weekly by 4% of the respondents (17 people).

While in Göd and Vác a significant effect of gender and age was observed on the index, this effect was missing in the case of Fót (age: ($r(200) = 0.06$, $p = 0.39$)). In the case of Göd (gender: ($t(269) = -2.026$; $p < 0.05$), age: ($r(270) = 0.258$; $p < 0.01$) and Vác (gender: ($t(401) = -2,180$; $p = 0.03$), age: ($r(403) = 0.403$; $p < 0.01$), the two bigger towns in the sample women and older respondents were more frequent self-reported users of the cultural institutions, than man and younger respondents. The attendance of public cultural institutions showed a positive and significant relationship by the length of time s/he has been inhabiting the town only in the case of Vác ($F(4,398) = 4,308$; $p = 0.002$).

5.3 Statistical results in relation with the highlighted list of local values

In the questionnaire, the examined local values ($n=12$) were compiled on the basis of the values included in the list of the local depository (values already included in the Municipal Depository of the given town or planned to be included in those) and the values identified in the interviews of the qualitative research phase.

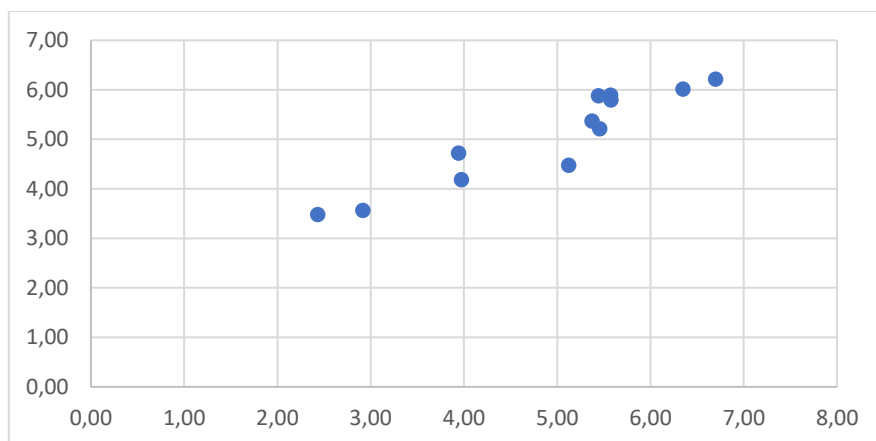
Based on the familiarity and positive attitude the 12 values of Fót could be divided into four groups (see figure 2). The values in the first group can be described as well-known values

evaluated with remarkably positive attitude (*Hungarian Trifle* -in Hungarian the *Somló galuska* - and *Lake Somlyó*). Regarding the *Hungarian Trifle*, the question arose as to how much it can be considered exclusively as a value of Fót and if this outstanding positive evaluation can also be attributed to the nature of the food in question, being a popular dessert. *Lake Somlyó* leads the list of values as an outstanding natural value.

In the next group, the positive attitude towards the values is high, but not the highest (the averages ranging from 5.21 to 5.89) (*Károlyi Castle and Park*, *Somlyó Mountain*, *Fáy Press House*, *Church of the Immaculate Conception* and the *Clove Tomato of Fót*) and the familiarity with these values is also relatively high (with averages ranging from 5.37 to 5.58). It is worth noting, that several types of values were included in this group (e.g., built heritage, natural value, and agricultural value). The *Clove Tomato of Fót* as a value unexpectedly occupies such a prominent place, which may be due to the fact that an article about the *Clove Tomato of Fót* was published twice in the local newspaper last year. This result might show that in the medium-term the news and reports dealing with values in the local media might have an impact on the evaluation of these values.

The third group included the three values with medium scores both in familiarity and positive attitude (*Festival of Autumn*, *Károlyi Hussars and Spring Campaign* and the *Németh Kálmán Memorial House and Garden*). Finally, in the fourth group two values were classified as being characterized by low familiarity presumably because of the relatively low positive attitudes (*Suum Cuique colony* and *choirs of Fót*).

Figure 2: Local values of Fót on Familiarity (X axis) – Emotions (Y axis) diagram
(Source: own compilation based on the research results)

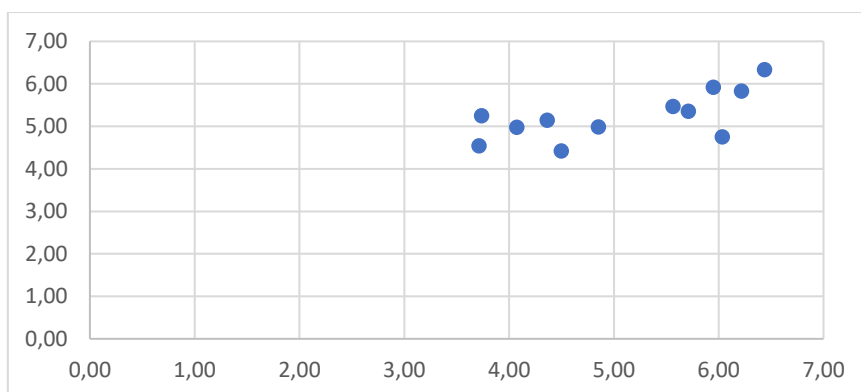

Using the same method as in the case of Fót categorizing the 12 values of Göd based on the familiarity and positive attitude two major groups could be found (see figure 3). Each group consist of six values. The first group contains the more well known and more positively evaluated six values (average familiarity ranging from 5.56 to 6.44, average positive attitude ranging from 5.25 to 6.34), all of them being natural environmental values (*Danube bank at Göd*, *Cycling path at the Danube*, *Thermal water and thermal bath in Göd*, *Sand island and floodplain forest*, *Kincsem racehorse and the related stables, bog of Göd and the golf course*)

The second group of values included a more varied group of values (e.g. natural and built heritage, a festival, and even achievements of a sport club) (*Szakáts-garden*, *Chocolate Roll Festival*, *Huzella – garden*, *Kayak-canoe division of Göd Sport Club*, *Villas of Göd*, *Volunteer Fire Station Memorial Site*) with slightly lower familiarity and positive attitude scores (average

familiarity ranging from 3,71 to 4.85, average positive attitude ranging from 4.42 to 5.14). Both groups can be found in the upper right quarter of the familiarity-emotion diagram meaning that even though a distinction could be done among the values, all of them are relatively highly evaluated in both familiarity and in regard of positive attitude, too.

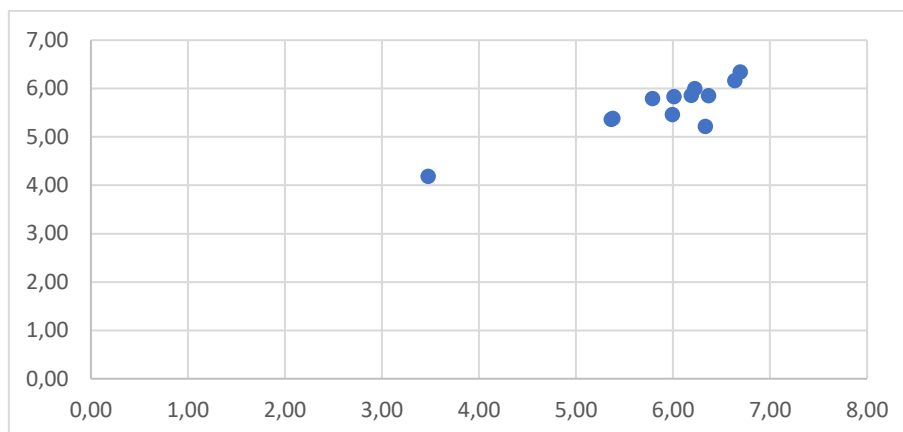
Figure 3: Local values of Göd on Familiarity (X axis) – Emotions (Y axis) diagram
(Source: own compilation based on the research results)

The 12 values of Vác based on the familiarity and positive attitude mostly form one big group with one value being an outsider (see figure 4). The outsider value is the *Rowing Club of Vác and its achievements* (average familiarity 3.47, average positive attitude 4.18). It is worth noticing the difference in the evaluation if the two sports clubs are included in the research. While in Göd the kayak-canoe division was in the lower rated group, yet it was not an outsider and had somewhat higher ratings than the rowing club in Vác. One potential explanation of this slight difference might lay in the overall appreciation of the two sports in Hungarian culture, traditionally - unlike rowing - kayak-canoe being one of the successful sports for Hungarian contestant in world sport events.

All the other values of Vác (*Danube bank, Triumphal arch, Stone saints bridge* (Kőszentes híd), *Worldly Fair of Vác, Grove, Seven Chapel Shrine, Church of the Whites, Baroque downtown, Cycle path at the Danube, Monument of Independence's War, Bishop's Palace*) have very similar scores both in familiarity (average ranging from 5.38 to 6.69), and positive attitude (average ranging from 5.22 to 6.34), with the *Danube bank* and *Triumphal arch* having slightly higher ratings among the other values.

Figure 4: Local values of Vác on Familiarity (X axis) – Emotions (Y axis) diagram
(Source: own compilation based on the research results)

5.4 Conclusions

The questionnaire was completed by participants in the spring of 2021 during the COVID-19 pandemic. Although the instruction stated that the respondents should not comment on their current but on their pre-epidemic visitation habits several responses conveyed a memory bias in the self-reported frequency of visits both in terms of attendance at public cultural institutions and when asked about recharging sites. Respondents evidently are temporarily having difficulties imagining themselves in a non-COVID situation, and outdoor venues have an advantage over enclosed spaces.

Of the three towns, Vác is the most significant monument site. This feature of the city seems to be important to the residents and they are conscious of this heritage. Heritage sites received high scores on the familiarity scale, and although the evaluation is somewhat lower than the familiarity, it is still high, and these two measured features of the values involved in the questionnaire do not show much difference from each other.

Based on the respondents' comments, the category of "heritage protection" was added among the urban phenomena influencing the reception of local values in all three cities, as several people expressed their concern about the deterioration of the values of the town. In the case of Fót and Göd the protection was stressed more about natural environmental values, while in Vác the emphasis was more on the built heritage and built values. In the city of Vác living in a historic city is essential for many to have a positive attitude to where residents live.

A reoccurring phenomenon in the results that positively evaluated places can be named as places of neglect (e.g. the Grove in Vác), that might seem contradictory. The fact that the current state of these places is considered neglected and discredited and respondents want to see the value more beautiful is not really the opposite of being positively evaluated and loved. As the familiarity was also related to how much one likes to live in his town, it is conceivable that the respondents' attitude towards the city as a whole has been extended to the given value as well. Based on the qualitative answers collected in the questionnaire Maslow's hierarchy of needs can be implemented. Especially emphasized in the case of Fót, it was observed that while public safety and infrastructural issues (e.g. dirt in the vicinity of renovated monuments, homeless people, muddy roads) are very important problems in the life of the town, these problems act as obstacles to paying attention, to accepting and to appreciating the values of the town,

sometimes even make it impossible. It is more difficult for the population to pay attention to the protection of values-such problems may certainly make heritage protection a secondary or tertiary need in residents' life.

6. Summary

Values, emotions, memory, cultural memory, and heritage in terms of self-identification and self-esteem are categories worth examining in any cross section of time and space in the framework of the latest theories. Concepts and ideas that seem to have always been with us may gain new profiles of interpretation in the light of new theories and especially with the help of bringing those theories into play together. Theories can mutually fertilize each other when making them confront on an interdisciplinary stage. Phenomena we have had impressions about may reveal new depths and spectra when examined in interdisciplinary interrelations. To investigate reactions of citizens to their hometown and their appreciation of traditional values around them is of utmost importance. Locals, visitors, and professionals of interpretative guiding meet in the arena called authenticity, and imaginative space highly determined by values, memory, and emotions.

Our research was serving this goal, in a more narrow space of the cultural heritage: examining the local values of three middle sized Hungarian cities in Pest county (Fót, Göd and Vác), and giving an important feedback on the functions and models of local values depositories, and on the other hand on the emotions and awareness of inhabitants in relation to their local values and heritage.

References:

- Act number XXX of 2012 concerning Hungarian national values and Hungarikums (2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról).
- Andorka, Rudolf (2006): Bevezetés a szociológiába (Introduction to sociology). Osiris kiadó
- Arndt, Jamie – Vess, Matthew (2008): Tales from existential oceans: terror management theory and how the awareness of our mortality affects us all. In: Social and Personal Psychology Compass, 2/2, 909-928 p.
- Assmann, Jan (1992): Das Kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen. Verlag C.H. Beck, München
- Babbie, Earl (2015): The Practice of Social Research. Cengage Learning editor, 14th edition, p. 591.
- Bábosik, Zoltán (2001): Értékközvetítés napjainkban (Value transfer nowadays). In: Új Pedagógiai Szemle, 2001/12. 3-10. Available: <https://ofi.oh.gov.hu/tudastar/ertekkozvetites> (Accessed: 02. 01. 2021)
- Elias, Norbert (2004): A civilizáció folyamata (Process of the civilisation). Gondolat Kiadó, Budapest.
- Bagnall, Gaynor (2003): Performance and performativity at heritage sites. In: Museum and Society, 1/2, 87-103. p.
- Bardi, Anat – Schwartz, Shalom (2003): Values and behavior: strength and structure of relations. In: Personality and Social Psychology Bulletin, 29/10, 1207–1220.

- Campbell, Sue (2006): Our faithfulness to the past: reconstructing memory value. In: *Philosophical Psychology*, 19 /3, 361-380. p.
- Desmet, Pieter – Hekkert, Paul (2007): Framework of Product Experience. In: *International Journal of Design*, 1/1, 13-23. p.
- Giddens, Anthony (1995): *Szociológia (Sociology)*. Osiris Kiadó, Budapest
- Grad-Gyenge, Anikó – Kiss, Zoltán – Károly – Legeza, Dénes – Pontos, Patrik – Tomori, Pál (2018): A nemzeti kultúra és a nemzeti kulturális tartalom jogi definiálása – különös tekintettel a szerzői jogi és egyéb kulturális szabályozási kapcsolódási pontokra. In: *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 13/5, 7-32.
- Greenberg, Jeff - Solomon, Sheldon - Pyszczynski, Tom. (1986): Terror Management Theory of Self-Esteem and Cultural Worldviews: Empirical Assessments and Conceptual Refinements. In: *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol 29, 1997, Pages 61-139.
- Halbwachs, Maurice. (1941): *La Topographie Legendaire des Evangiles en Terre Sainte*. PUF, Paris.
- Hankiss, Elemér (1977): *Érték és társadalom. Mit tartunk majd igaznak, jónak és szépnek 2000-ben.* (Value and society – What we will held for good and beautiful in 2000) Magvető Kiadó, Budapest.
- H. Farkas, Julianna (2006): *Értékek, célok, iskolák (Values, goals and schools)*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Fejérdy, Tamás (2019): A Világörökség mint kulturális örökségi laboratórium (World heritage as laboratory of cultural heritage). In: *Korall*, vol. 75, 22-45. p.
- Fredrickson, Barbara L. (1998): What good are positive emotions? In: *Review of General Psychology*, 2/3, 300–319. p.
- Lorand, Ferenc (2002): *Értékek és generációk (Values and generations)*, OKKER Kiadó, Budapest.
- Marsio, Leena (2015): Intangible Cultural Heritage. Examples of the implementation of the UNESCO 2003 Convention. Available: <https://www.cupore.fi/en/publications/cupore-s-publications/intangible-cultural-heritage-examples-of-the-implementation-of-the-unesco-2003-convention-in-selected-countries-under-comparison-report-summary-and-conclusions> (Accessed: 10. 12. 2020)
- Mayer, John D. – Salovey, Peter – Caruso, David R. (2008): Emotional intelligence: New ability or eclectic traits? In: *American Psychologist*, 63/6, 503-517. p.
- Morton, Adam (2013): *Emotion and imagination*. Cambridge, Polity Press, 230. p.
- Nelissen, Robert M. A. – Dijkster, Anton J. M. – De Vries, Nanne (2007): Emotions and goals: Assessing relations between values and emotions. In: *Cognition and Emotion*, 21/4, 902-911. p.
- Nyaupane, Gyan. P. – Timothy, Dallen. J. (2009): Heritage awareness and appreciation among community residents: perspectives from Arizona. In: *International Journal of Heritage Studies*, 16/3, 225-239. p.
- Russell, James (1980): A circumplex model of affect. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 39/6, 1161-1178. p.
- Smith, Laurajane (2014): Visitor Emotion, Affect and Registers of Engagement at Museums and Heritage Sites. In: *Conservation Science in Cultural Heritage*, 14/2, 125-132.

- Smith, Laurajane – Campbell, Gary (2015): The elephant in the room: Heritage, affect and emotion. In: Logan William (ed) – Craith, Máiréad Nic (ed) – Kockel, Ullrich (ed) (2015): A Companion to Heritage Studies. Wiley-Balckwell, 624. p.
- Schwartz, Shalom H. – Sagiv, Lilach (1995): Identifying culture-specifics in the content and structure of values. In: Journal of Cross-Cultural Psychology, 26/1, 92-116. p.
- Sevcenko, Liz (2002): Activating the past for civic action: the international coalition of historic site museums of conscience. In: The George Wright Forum, 19/4, 55–64. p.
- Tamir, Maya – Schwartz, Shalom – Vishkin, Allon et al. (2016): Desired emotions across cultures: A value-based account. In: Journal of Personality and Social Psychology, 111/1, 67–82. p.
- Tóth, István György (2009): Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értékszerkezetében (Trustlessness, lack of norms, injustice and paternalism in the value structure of the Hungarian society). TÁRKI, Budapest.
- UNESCO (2019): Guidance note for inventoring intangible cultural heritage. Available: <https://ich.unesco.org/doc/src/46568-EN.pdf> (Accessed: 10. 12. 2020)
- Vitányi, Iván (2006): A magyar kultúra esélyei (Chances for the Hungarian culture). MTA Társadalomkutató Központ, Budapest.
- Wells, Marcella – Butler, Barbara H. – Koke, Judith (2013): Interpretative planning for museums: integrating visitor perspectives in decision making. Routledge, Walnut Creek, California.
- Wertsch, James (2002): Voices of collective remembering. Cambridge University Press, Cambridge.

Dohorné Kostyál Zsuzsanna:

Értékgyűjtés a közösségekben

Absztrakt: Annak eldöntése, hogy a Hungaricum mozgalom rendszerében mi kerülhet a különböző szintű értéktárakba, az adott értéktár bizottságának feladata. Azonban az értékgyűjtés lényege és célja a rendszer megalkotóinak szándéka szerint mindezek mellett az is, hogy az értékelismerés és értékgyűjtés közösségi alapon történjen. Az értéktár és értékhasznosító folyamat lényege az a közösségi tartalom és aktivitás, amely az értékeket a helyi társadalom és gazdaság dinamizáló tényezőjévé teszi.

Kutatásom során az alábbi kérdésekre kerestem a válaszokat. Hogyan tudja az értéktár mozgalom megerősíteni a helyi közösségeket? Miként lehetséges, hogy a helyi értékek felismerésével, a közösségi alapú értékgyűjtéssel gazdaságfejlesztés valósuljon meg az adott településen? Miképpen tud ez a folyamat a települések lakosainak helyben maradásához hozzájárulni?

Hipotézisem szerint a települési szinten történő értékgyűjtés alkalmas a közösség megerősítésére, és a település kulturális alapú gazdaságfejlesztésében jelentős szerepe lehet, amellyel a település népesség megtartó ereje növelhető. Feltevésem alátámasztására elsődlegesen az országban, a Nemzeti Művelődési Intézet tevékenysége kapcsán működő gyakorlatokat vizsgáltam meg.

Abstract: To decide what can get into the repository of values of the Hungaricum movement on different levels is the duty of the committee of the repository of values in question. However, the point and aim of collections of values – according to the establishers of the system – in addition to that is that the recognition and collection of values should take place on a community level, as well. The essence of the process of revealing and utilizing values is the element and activity of the community, which turn the values the dynamic factors of the local society and economy.

During my research I was looking for answers for the following questions. How can the movement of the repository of values strengthen the local communities? How is it possible that recognizing the local values, collecting values on the level of communities results in economic development on the given settlement? How can this process add to the inhabitants' of settlements staying in their own places?

As per my hypothesis collecting values on the level of communities is suitable for strengthening the community and it could play an important role in the improvement of economy of the settlement based on culture, which can enhance the strength of the settlement to keep their inhabitants in its place. To support my assumption I studied the practices around The National Cultural Institution in the country primarily.

Bevezetés

A települési értéktárak létrehozását és működtetését a 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról és a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelet a magyar nemzeti

értékek és a hungarikumok gondozásáról szóló jogszabály szabályozza. A különböző szintű értéktárakban azokat az elemeket gyűjtik, melyek a magyarságra jellemző szellemi, anyagi, természeti vagy közösségi értékkel rendelkeznek. Innen lépcsőzetesen kerülhetnek egyre feljebb a kiválasztott elemek. A települési értéktárból a megyei értéktárba, onnan a nemzeti értéktárba. Az értéktárak csúcsán a Hungarikumok listája szerepel, amelybe olyan elemek kerülhetnek be, amik ránk, magyarokra jellemzők, külföldieknek a magyarokat juttatják eszébe. Ilyenek például a Kodály-módszer, a Vízolyi Biblia, a pálinka, a szikvíz.

A Nemzeti Művelődési Intézetnél végzett munkánk hatását és eredményességét tovább növelte az 1997. évi CXL. törvény (Kultv.) valamint az Emberi Erőforrások Minisztériuma által kidolgozott és bevezetett kulturális alapellátás koncepciója, amelyek lehetővé tették a cselekvő közösségek, a közösségi kezdeményezések támogatását. A Kultv. legfontosabb, 2018-ban történt módosítása a közösségek részvételére helyezi a hangsúlyt, amelyhez hozzárendeli a közművelődési alapszolgáltatások rendszerét, ezzel célokat, feladatokat és a helyi lakosság bevonásának, részvételének módját is meghatározta. Ezek a jogszabályokban meghatározott folyamatok tovább erősítették az Intézetben végzett értéktáró munkánkat, a közösségépítés és a közösségfejlesztés középpontjába állították a helyi értékeket.

A közösségi alapú értékgyűjtés alapvető indoka az a ráeszmélés, hogy a helyi társadalom, a települési közösségek széthullottak az elmúlt évtizedekben. A hagyományosan meglévő, a paraszti társadalomra jellemző és annak működését segítő norma- és értékrendszerek eltűntek, át-, illetve elértéktelenedtek. A jogalkotó szándék egybeesett azzal a tudatosulással, hogy minden településnek vannak értékei, amelyeket éppen az tesz közös értékke, ha mögötte áll az azt legitimáló közösség.

Az értéktáró és értékhasznosító folyamat lényege az a közösségi tartalom és aktivitás, amely az értékeket a helyi társadalom és gazdaság dinamizáló tényezőjévé teszi. Az értéktárásban tehát a közösséget erősítő, az identitást és a kötődést kialakító, a bizalmat és az önbizalmat erősítő lokális folyamatok voltaképpen a helyi társadalom megerősítését szolgálják.

A kulturális törvény az értékek fellelhetőségére, őrzésére vonatkoztathatóan (is) kimondja, hogy „A kulturális alapellátás keretében a közgyűjtemények és a közművelődési intézmények a központi költségvetési források felhasználásával az érintett célcsoportok számára biztosítják a tárgyi és szellemi kulturális örökség hozzáférhetővé tételét, valamint olyan közszolgáltatásokat nyújtanak, amelyek hozzájárulnak a személyiség fejlődéséhez és kiteljesedéséhez, az aktív polgársághoz, a társadalmi beilleszkedéshez és a közösségfejlesztéshez...” (1997. évi CXL. törvény) Valamint, kimondja azt, hogy mindenkinek joga van mindezen kulturális javak megismeréséhez és ezt a közművelődéssel foglalkozó szervezeteknek elő kell segíteni. ...” (1997. évi CXL. törvény) A települési önkormányzatok törvény adta feladata, hogy a települések eltérő adottságait figyelembe véve megszervezzék a hét közművelődési alapszolgáltatás biztosítását a helyi lakosság számára, melyek közül a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása az értékek megfelelő kezelését is jelenti, illetve a kulturális alapú gazdaságfejlesztés is szorosan kapcsolható ide. ...” (1997. évi CXL. törvény)

Globalizáció - regionalizáció – lokalitás

Fontos kiemelni, hogy a Művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése... megnevezésű közművelődési alapszolgáltatás minden feladatellátó önkormányzat kötelező feladata. Feltételezésem szerint ez az alapszolgáltatás is erősíti a globalizáció ellenében létrejövő regionalitás és lokalitás szerepét, esélyeit. A

globalizáció, a regionalizáció és a lokális egymással szorosan összekapcsolódó folyamat különböző aspektusai, amelyek eltérő szintű érdekeket jelenítenek meg. A globalizáció gazdasági erőforrások, a tőke és a kulturális javak, gazdagság és a szegénység évszázadokat átfogó egyenlőtlen felhalmozódási folyamata, amelynek napjainkban is tanúi vagyunk. A regionalizáció az államok, illetve egyes régiók védekezése az előbb említett folyamattal szemben. A lokális a helyi érdekek érvényesítését és képviselését helyezi előtérbe és kívánja érvényesíteni. A kulturális és a hungarikum törvény együttesen szolgálják a helyi közösségek célkitűzéseinek megvalósítását, amelynek érdekében erősítik a lokális, elősegítik az erőforrások és a döntések helyi szintre történő előkészítését és a helyi erőforrások mobilizálását. Az értékekkel való közösségi foglalkozás a globalizáció során elmagányosodott ember számára fontos érték, ugyanis esélyt ad a közösséghez való tartozás megélésére és arra, hogy saját közösségének életét alakíthassa rendelkezésre álló eszközeivel, lehetőségeivel, értékeivel. (Csurgó- Szatmári 2014 :33-51)

A kulturális törvény szándéka nyilvánvaló: a közművelődés, a közösségépítés eszközeivel kívánja megerősíteni a helyi társadalmat, a közösséget. Ebben a folyamatban kiemelkedő szerepe és jelentősége van az értékeknek. A világban uralkodó gazdasági-társadalmi szisztéma alapvetően az emberek vegetatív igényeinek kielégítésre rendezkedett be, arra a fogyasztásra, amely nem támaszkodik az értékekre, de felhasználja az élménytársadalom generációiban felhalmozódott fogyasztás dominanciáját. Ez a tendencia - a jelenlegi világgazdasági és klíma helyzetben - nem tartható fenn. A helyi társadalom megerősítése az alábbi, a helyi társadalom funkcionális működését segítő, kiteljesítő cselekvési terekben valósul meg, amelyek alapjai a helyi értékek. Azok hozzájárulnak ahhoz, hogy a helyi társadalom tényleges informális tanulási és kulturális színtér legyen. A helyi társadalom egyéneket és a családokat szervező közvetlen társadalmi egység, így könnyen belátható, hogy a sok területen meglévő helyi érték az egyik legnagyobb szervező erő, akár élő hagyományról, akár épített örökségről van szó. Hipotézisemben is felvettem, hogy az értékeknek jelentős gazdaságfejlesztő szerepe is van. Mindezt alátámasztja az a tény, hogy az életszükségletek kielégítésének elsődleges és komplex helyszíne a helyi társadalom. Ha a helyi gazdálkodás hagyományai, a termelés kultúrája értéknek van jelen, akkor az közvetlen közösségformáló és egyben gazdaságélénkítő szerepet is betölthet. A hagyományok, a közösen feltárt, illetve elismert értékek a helyhez, a helyi társadalomhoz való tartozás megélésére adnak közvetlen, érzelmileg is megélhető kapaszkodókat és ezzel lehetővé teszik a közösségi norma-, és értékrendszerek tanulását, megélését.

A mozgalom és a rendszer

A hungarikum mozgalom legfontosabb alapelve, hogy minden közösségnek vannak értékei. A közösség által formálódik az érték, ezzel szimbiózisban – a mozgalom alapvető célja szerint – az érték formálja a közösséget, mindkettő megtartására. Ha egy település azonosul a hungarikum mozgalom üzenetével, akkor saját maga tud dönteni arról is, hogy miket helyez el az értéktárába. Ez nagy lehetőség és egyszerre nagy felelősség is.

A Kultv. az alapszolgáltatások rendszerében teremtett alkalmat arra, hogy a gyakran alvó helyi társadalmak értelmes, közösségi, önbecsülést növelő aktív cselekvési programokat valósítsanak meg az értékfeltárás során. Következésképpen a helyi társadalmak fontos feladata, alapvető érdeke, hogy megkeressék, bemutassák saját értékeiket, amelyeknek megmaradása, közösségépítő és gazdaságfejlesztő szerepe, alapvetően attól függ, hogy a helyi társadalom

képes-e közösségként létezni és közösségi funkcióit biztosítani, működtetni. A település tárgyi, természeti környezetének, szellemi javainak, termékeinek, alkotásainak, teremtett környezetének, hagyományainak, helyi hőseinek bemutatása, társadalmi értékelése, közmegbecsülésük megteremtése közösségi ügy, amely az identitás erősítésének egyik legerősebb pillére. Tehát minél több a nyilvántartott helyi érték, minél több a helyi érték mögött álló közösség és minél több helyi értékből válik helyi termék, annál nagyobb lesz a település népességmegtartó ereje, képessége.

Az értékgyűjtés rendszere egyfelől az értékek védelmét, nyilvántartását és megőrzését biztosítja, másfelől az értékek közösségben történő azonosítását, védelmét, továbbéltetését nyújthatja. Nemzeti identitásunk alapját képezhetik ezek az értékek, ugyanakkor hagyományaink népszerűsítése kül- és belgazdasági, turisztikai és diplomáciai haszonnal is járhat hazánk számára.

Néhány kiemelendő hazai jógyakorlat

A jógyakorlat olyan szakmai kritériumoknak megfelelő innovatív folyamat, módszer, cselekvés és eszközhasználat együttese, mely a helyi közösségek aktivizálását segíti elő, a helyi érdekek megfogalmazására alkalmas, és amelyet legalább egy-két éve tudatosan, sikeresen és hatékonyan alkalmaznak. Ennek megfelelően egy újító folyamat, amely a gyakorlatban kipróbált, dokumentált, ezért más intézmények/szervezetek által is eredményesen adaptálható, továbbfejleszthető, fenntartható.

A hajdúnánási bocskai korona helyi pénzként történő bevezetése egy nagy horderejű kezdeményezés a település helyi értékeinek gazdaságélénkítő szerepe vonatkozásában. A világon ma több ezer helyi pénz, közösségi pénz létezik. Hazánkban, nagyjából egyszerre, három helyi pénz került forgalomba: a soproni kékfrank, a balatoni korona és a bocskai korona. Ezeket a jogilag utalványnak számító készpénz helyettesítő fizetőeszközöket zárt körben használják: az akcióhoz csatlakozó helyi vállalkozások termékeiért és szolgáltatásaiért lehet fizetni velük. A helyi pénzek általában a helyi önkormányzatok, területfejlesztési szervezetek és valamely pénzintézet együttműködésével kerülnek forgalomba. A kezdeményezésben két fő motívum kapcsolódik össze: a helyben keletkező gazdasági erő megtartása és az egyedi szellemi-kulturális örökség ápolása. A kibocsátók célja jellemzően a helyi pénzforgalom felgyorsítása, a tőke helyben tartása, emellett a fizetőeszköz egyfajta vonzó turisztikai attrakciótétele. (kisalfold.hu 2013)

A hajdúnánási gazdaságélénkítő innováció regionálisan és megyei szinten, sőt az ország többi városa számára is példaértékű volt, ezért kezdeményezték a megyei értékek közé történő besorolását, ami meg is történt. Sok településen élnek a különböző kedvezményt adó kártyák adta lehetőségekkel, ám olyan, ami csak egy településre korlátozódik, már jóval kevesebb van az országban. A bocskai korona egy olyan 100% forint fedezettel rendelkező, a Hajdúnánási Holding Zrt. által kibocsátott utalvány, amelyet Hajdúnánáson, a hivatalos elfogadóhelyeken lehet felhasználni. Fizetések sorozatát lehet lebonyolítani vele az étkezési és más áruvásárlási utalványoktól eltérően - ettől válik „helyi pénzzé”. Így valósítja meg a helyi vezetés azt a célt is, hogy a tőkét helyben tartsák, és felhívják a lakosság figyelmét arra, ha helyben fogyaszt, akkor egészségesebb élelmiszert tud előállítani, továbbá, hogy a város gazdaságához úgy tud hozzájárulni, hogy neki pénzt abba nem kell beletennie, hiszen a bocskai koronát egy az egyben lehet váltani, tehát ezer korona ezer forint. Ha valaki a városban vásárol, az ott elköltött pénzével a helyi vállalkozót erősíti, aki majd több iparűzési adót tud fizetni. A helyi érték

megbecsülésének, kiemelésének és gazdaságélénkítő szerepének tökéletes példája ez, mivel a hajdúnánási emberek elfogadták, és a mindennapi életük részévé téve használták a koronát, így az erőforrások egy része, amely korábban Hajdúnánásról kiáramlott, helyben maradt, így erősítve a város és az itt élő emberek gazdasági helyzetét. Ez a sajátos összefogás nem csupán a gazdaságot erősítette, hanem a kultúrát és az összetartozás érzését is. (Horváth 2020)

A Nemzeti Művelődési Intézet Csongrád-Csanád Megyei Igazgatósága 2019-ben Eperjesen indította el a Múlt–Jelen–Jövő című lokális társadalomfejlesztést segítő projektjét. A település – akkor még jövőbeli – szakmai munkatársának nyújtottunk szakmai és módszertani támogatást, hogy a település közművelődési feladatait hatékonyabban elláthassa, a települési értékek gyűjtésének módszerével. A cél egy olyan értékgyűjtő munkafolyamat elindítása volt, amely megszólítja és bevonja Eperjes lakosságát, régi családi fényképek, festmények, kézimunkák, mesterségeket bemutató tárgyak gyűjtésével és közösségi bemutatásán keresztül.

A projekt célcsoportja Eperjes lakossága volt, beleértve a fiatal és nyugdíjas korú polgárokat is központi helyszíne pedig a Faluház. A program előkészítése során Eperjes Önkormányzat vezetőjét és a művelődési ház munkatársát kerestük fel, igényfelmérést végeztünk, közösségi motivációkat, együttműködési lehetőségeket egyeztettünk. Következő lépésben a gyűjtőmunka részleteit dolgoztuk ki. Az oktatási, egészségügyi, civil szektor képviselőinek megszólítása is megtörtént. Ezt követően kerekasztal beszélgetést szerveztünk a település megjelent lakosaival a művelődési házban, ahol a projekt ismertetése, közös gondolkodás, kollektív célok meghatározása és a munka ütemezése zajlott. Így indult el a gyűjtőmunka a helyiek körében a közösségi munkatárs és a lakosság képviselői által. Több alkalommal vittünk a helyszínre szakmai előadásokat; néprajzi, helytörténeti, közösségfejlesztési témakörökben Községi tervezési módszereket alkalmazva aktivizáltuk a helyi lakosságot. Pl. word café módszerrel a jelenlévők összegyűjtötték az általuk fontosnak tartott értékeket az előre meghatározott kategóriákba. A gyakorlat célja az volt, hogy résztvevők felismerjék, hogy településükön milyen sok érték lelhető fel, valamint az, hogy kezdetét vegye az aktív közös munka és kommunikáció. A közösségi beszélgetések során az addigi tapasztalatok, felmerülő kérdések megvitatása, a gyűjtőmunka és a beérkezett anyagok felmérése történt meg. (Kleisz-Dóri 2018: 93-94) A kiállítást anyagát - több lépésben - a helyi közművelődési munkatárssal közösen rendeztük be. Az Eperjes értékei című tárlat megnyitóján közreműködött a helyi népdalkör és citerazenekar, a SZTE Néprajz Tanszék adjunktusa és a szomszéd település polgármestere is. Természetes volt, hogy minden jelenlévő a magáénak érezte a programot. A Múlt-Jelen-Jövő projekt a kiállított, összegyűjtött tárgyak digitalizálásával folytatódott, távlati célként a digitalizált értékek nyomtatott formában történő közreadása fogalmazódott meg, akár valamilyen használati eszközön, pl. asztali naptár formában. Valamint a ráépülés lehetőségeként a helyi értéktár közös kialakítása kezdődött el.

A látóutak szerepe az értékfeltárásban, társadalom- és gazdaságfejlesztésben

A Nemzeti Művelődési Intézet 5 év alatt 36 település értékfeltárási, településfejlesztési és közösségépítési jó gyakorlatának elterjesztését segítette látóutak szervezésével. Összesen tizenkét alkalommal szervezett 2 napos látóutakat, amelyek a települések jó gyakorlatainak megismertetésére irányultak, és amelyeken 63 polgármester, 37 közművelődési intézmény, 39 civil szervezeti vezető és 85 fő intézeti munkatárs vett részt. A látóút olyan tanulási folyamat, amikor is a résztvevők, (akiket valamilyen közös érdek, érdeklődés köt össze) egy - egy jó

gyakorlat megismerésén keresztül szereznek új ismereteket, tapasztalatokat, kapcsolatokat. Maga a tudás- és tapasztalatszerzés egy cselekvésen alapul. Elutazik, helybe megy, meghallgatja, megtekinti, megtapintja, kipróbálja, elgondolkodik, kérdéseket fogalmaz meg önmaga, akár a települése számára vonatkozóan. Valamennyi látóút célja a szervezők részéről a látottak, tapasztaltak alapján a későbbi, saját tevékenységbe illeszkedő adaptálási folyamat ösztönzése, támogatása. Az évek során meglátogatott 36 településben egy valami közös volt: településfejlesztési, település megtartó képességet javító, közösségi kezdeményezéssel létrejövő jó gyakorlatokkal rendelkeztek. Olyan települések voltak, melyek az önellátás, önfenntartás tekintetében, valamint az aktív civil közösségi élet és a település értékeinek megtartásában, jövőnek történő átöröklésében értékes tapasztalatokkal rendelkeztek, és amely tapasztalatok, gyakorlatok jó példaként szolgálnak mások számára.

Az első 2 évben különösen az önellátás, önfenntartás irányába mutató innovatív kezdeményezések, gyakorlatok másokkal való megismertetésére fókuszáltak az Intézet által szervezett látóutak.

Az ezt követő időszakban a szemléletformálás egy-egy innovatív, civil közösség által megvalósított helyi kezdeményezés jó példaként történő bemutatásával egészült ki. Így jutott el további több, mint húsz látóút résztvevő az Oszkói Hegypásztor körhöz, illetve az Élő Forrás Hagyományörző Egyesülethez a 130 fős lélekszámot is alig elérő Kiscsősz településen.

Panyolától Gyulajig számos település joggyakorlatát ismertette meg a Nemzeti Művelődési Intézet a résztvevőkkel, később már egy – egy konkrétabb tevékenység, program, projekt, akár vállalkozási forma – pl. Hernádszentandrás esetében: Bioszentandrás – vagy az önellátás és önfenntartás egyesületi illetve egyéni útjainak – Visnyeszéplak- vagy egy módszer- közösségi tervezés – Árpádhalom – vagy egy célcsoport, a fiatalokkal való foglalkozás – Nagybajom és Bordány – részletesebb bemutatására fókuszáltak.

Egy késő őszi látóút során, mely Csongrád-Csanád megye 4 településének, nevezetesen Derekegyháza, Árpádhalom, Ruzsa, Bordány jó gyakorlatainak megismerésére irányult, kitüntetett érdeklődés kísérte az árpádalmi közösségi tervezés és az eredményeként megvalósult kemenceépítési folyamat bemutatását. A résztvevőkből többen saját településükre hazatérve egy hasonló közösségi tervezési folyamat megvalósítását kezdték megszervezni. A Bihari síkon található Bojt település polgármestere megismerve az árpádalmi folyamatot, kezdeményezte saját falujában is egy közösségi tervezés és értékfeltárás indítását, amely azóta is sikeres zajlik és számos eredménnyel büszkélkedhet. A Somogy megyei Nagybajom és a Csongrád megyei Bordány jó gyakorlatainak bemutatása sok önkormányzat számára azért volt értékes, mert hozzájárult annak felismeréséhez, hogy a település megtartó képességet növelő intézkedésekben kitüntetett szerepet kell, hogy kapjanak a fiatalok és a fiatalokkal való foglalkozás.

A látóutak hatásvizsgálatát is elvégezte a Nemzeti Művelődési Intézet, melyből kiderült, hogy a 37 megkérdezett közül 20 településen indultak el a későbbiekben fejlesztések. A fejlesztések főként az önfenntartó településsé válást célozták meg, de elindultak a turizmusfejlesztés és a megújuló energia felhasználása érdekében tett önkormányzati intézkedések is. A látóutaknak jelentős szerepe volt közösségi terek létrehozásában és fejlesztésében, színesebb és értékesebb helyi kulturális programok megteremtésében, a helyi értékek hasznosításában.

»Minden művelődési folyamatban egyben tanulunk is, legyen az akár befogadó (pl. színházi látogatás), vagy aktív (pl. néptáncsoport tagság) művelődési folyamat. És minden tanulási folyamat egyben hozzájárul a műveltségünkhöz, művelődésünkhöz: a folyamatosan tanulók a művelődésből is aktívabban veszik ki a részüket. A tanulás és a művelődés összefügg a folytonos fejlődés, fejlődni akarás igényével, így a társadalomfejlesztés fontos cselekvései« (Juhász 2014:7).» A fentiek igazolják a közösségi művelődés látóút módszerének lényegét: Ez a módszer

is segíti a közösségek önmagára találását, megerősítését, azok összefogását, jó gyakorlataik bemutatását. Erősíti az önzetlen segítség, az összetartozás örömét; a helyi értékek megbecsülését. (Jantyik, Katona, 2018:31-42) „A Nemzeti Művelődési Intézet »Látó út« elnevezésű szakmai tevékenységének fő célja az volt, hogy non-formális tanulási alkalmak keretében megismertesse azokat a közművelődési, közösségfejlesztési és településfejlesztési »jó gyakorlatokat«, amelyeket tovább gondolva a saját településükön is kamatoztatni tudnak.

Falukönyv, mint az értékgyűjtés és közösségépítés eszköze

Nyírmártonfalva első falukönyve másfél éves közös munka során jött létre. „Jellemzője, hogy »Helyi emberek írták, helyi emberekről, helyi embereknek«. Az volt a célunk, hogy emlékekből összegyűjtsük, leírjuk és közreadjuk a településünk múltjának mozaikjait, úgy, ahogyan azt az itt élők átérték, és ahogyan az emlékezetükben megőrizték.” vallja Groskéné Piránszki Irén a Falukönyvíró Kör elnöke. A példaértékű és jól dokumentált építő folyamat, a Nemzeti Művelődési Intézet Hajdú-Bihar Megyei Igazgatósága által készített módszertani filmnek köszönhetően széles körben ismertté vált és már több helyen indított el hasonló értékmentő, értékfeltáró és közösségépítő folyamatot. A legkorábbi dokumentum, amire rábukkantak 1794-ből származik, időben ettől számítva az 1960-as évek végéig tartó időszakot mutatják be, a teljesség igénye nélkül. 41 írás, 247 fotó és dokumentum, valamint közel ezer – itt élő, innen elszármazott, tisztséget betöltő – ember neve szerepel az írásokban.

A könyv élvezetesen mutatja be, hogy a település múltja rendkívül gazdag és színes. Ez a gazdagság azt itt élők lelkületében, hitében, a faluhoz, a földhöz való ragaszkodásában, a szegénységet és elmaradottságot túlélni akarásában, leleményességében érhető tetten, amikor feltárul előttünk egy család vagy egy ember sorsa. Az utolsó óra utolsó perce volt - vallják a falukönyv író kör tagjai, amikor elkezdték ezt az értékmentő munkát. Joggal tehetem fel a kérdést, hány ilyen település van hazánkban, ahol ugyancsak az utolsó pillanatban van/lenne egy ilyen munka elindítása.

A Nyírmártonfalvi Falukönyvíró Kör tagjai számára élmény, öröm és tanulság volt felfedezni a múltat és annak sokszínűségét, feltárni és megmenteni a menthető értékeket. A kötet fejezeteinek címei jól jelzik a munka értékét és közösségi jellegét. A Becsüld a múltat című fejezetben emberi sorsok elevenednek meg, visszaemlékezések és fényképek segítségével. A Tények, dokumentumok településünk múltjából című összeállításba 1901, 1929, 1939-ben kiadott könyvek által mutatják be az egykori falu lakóit, földesurait. Az Iskoláink – a múltunk krónikásai írásban a helyi iskola történetét mutatják be. Ezen túl emléket állítunk az egykori „Zsuzsi” erdei kisvasútnak. A fejezetet a Házak, emberek falunk egykori utcáin című fotóösszeállítás zárja. A Kötődések fejezetben olyan emberek írásai jelennek meg, akik a településen születtek, vagy családjuk itt töltötte életük egy részét és a mai napig kötődnek településhez. Ezt a fejezetet a Régi családi fotók válogatás zárja. A Sorsok, emberek fejezetben többségében az élet (születés, halál) és a munka (kender és dohány feldolgozás, cselédsors stb.) jeles alkalmaihoz kapcsolódnak az írások. A Mesteremberek fejezetben az egykori mesterembereknek (juhász, kovács, asztalos, cipészek, hentes, asztalos, szikvízkészítő, tejcsarnokos) állítanak emléket. Az Ünnepek fejezetből kiderül, hogy sorsfordító időket éltek meg, voltak veszteségeik, de voltak meghitt ünnepeik, derűs közösségi alkalmak is. Bemutatják a helyi húsvéti, illetve a karácsonyi, szilveszteri-újévi ünnepi szokásokat az 1950-es évekből, valamint a bálók, műkedvelő előadások, majálisok világát. A fejezetet az Életképek fotóválogatás zárja. A kiadvány a Falukönyv Írók Körének szellemi műhelyében készült, 1570

óra önkéntes munkával, másfél év alatt. A munkát 90 közreműködő segítette (akik írtak, meséltek, fotót, dokumentumot, vagy információt adtak) és jó tudni, hogy 73 fő előzetesen anyagilag támogatta a kezdeményezést. A kötet hatására Hajdú-Bihar megyében mozgalommá vált a közösségi kalendáriumok készítése, amelyben az előrébb járó települések segítik azokat, amelyek később léptek erre az útra.

Összegzés, konklúzió

A helyi társadalom szereplőinek különböző rendeltetése van a közösség mindennapi életének szervezésében és jövőjének tervezésében. Ha közösségi alapon közelítünk problémák vagy feladatok megoldásához, akkor az a célunk, hogy megmutassuk, bebizonyítsuk, hogy mindenki, minden helyben élő „szakértő” valamiben. Ez a bizalom és önbizalom építés a kulcsmozganata minden közösségépítés folyamatának.

A bemutatott példák, valamint a hivatkozott jogszabályi kritériumok egyértelműsítik, hogy az értékek a helyi társadalom fejlesztésében, a közösségépítésben töltik be jövőbe mutató szerepüket. A szakembernek, amennyiben hasznosítani szeretné ezt a fejlesztő lehetőséget, meg kell tanulni, el kell sajátítani azt a képességet, hogy a helyi polgárt abban a szerepben szólítsa meg, amelyet az adott közösségben betölt és ehhez a megszólításhoz meg kell találnia a megfelelő módszereket is. Az értékek akkor tudnak fejlesztő katalizátorokká válni, ha mögötte ott állnak az azokat magukénak vallók, értük felelősséget vállaló személyek és közösségek.

Ennek a fejlesztőmunkának lehetséges mérföldkövei az alábbiak lehetnek. Elsőként az értékek, értéktárbizottságok helyzetének, állapotának feltérképezése, az értékek és a lakosok, közösségek kapcsolatának megismerése, különös tekintettel az érzelmi és racionális (gazdasági lehetőségek) összefüggésekre. Az értékfeltárás – értékmegélés, valamint a közösség állapotának esetleges problémáinak összegzésével meg kell ismerni az ok-okozati összefüggéseket. Erre a legjobb módszereket a közösségfejlesztés területéről lehet adaptálni, pl. a közösségi tervezés komplex folyamatában a helyi értékek ügye és közösség állapotának kérdései egyszerre találhatnak közösségi megoldást. Az elemzés és a közösségi beszélgetések során meg lehet, meg kell fogalmazni a rövid-, közép- és hosszútávú célokat, amelyek lehetővé teszik reális fejlesztési koncepciók, illetve cselekvési tervek készítését. Az így megvalósuló „érték folyamatok” tényleges és fenntartható gazdasági és helyi társadalmat fejlesztő eredményeket hoznak, bizonyítják a kulturális alapú gazdaságfejlesztés sikereit. Ilyen komplex közösségalapú fejlesztés eredményezte Hajdúnánás sikereit, ahonnan már nem költöznek el az emberek. Az „Aranyszalma városa” jó példa arra, hogy a helyi értékek szervesen beépülve a település organizmusába tartós, értékalapú fejlődési pályára állíthat egy települést, ahol a hagyomány és szellemi örökség a polgárok öntudatának, szellemiségének szerves része.

A siker egyik legfontosabb feltétele a települési együttműködési mátrix kialakulása, ahol a döntéshozó tisztában van a település lehetőségeivel és azokat biztosítani is tudja, ahol szakemberek az eszközöket és módszereket adják, ahol jogszabályi lehetőségek tudatában vannak (jegyző, jogász) és ahol a lakosság a célok kialakításában, megfogalmazásában szerepet vállal és azok megvalósításában aktívan részt vesz.

Az értékfeltáró és hasznosító folyamat esszenciája az a közösségi jelenlét, amely az értékeket a helyi társadalom és gazdaság egyik mozgó tényezőjévé teszi. Az értékfeltárás, az értéktárak munkája alapvetően hozzájárul a helyi társadalom funkcionális fejlődéséhez, az együttműködés és a közösen megfogalmazott célok szerinti cselekvés kibontakozásához. Az értéktár mozgalom segíti a helyi közösségek megerősítését. A helyi értékek beazonosításával, a közösségi alapú

értékgyűjtéssel a helyi gazdaság fejleszthető az adott településen, így a lakosság helyben maradási szándékát is erősítheti.

A leírtak alapján hipotézisem beigazolódni látszik: a települési szinten történő értékgyűjtés alkalmas a közösség megerősítésére, és a település kulturális alapú gazdaságfejlesztésében jelentős szerepe lehet, amellyel a település népesség megtartó ereje növelhető. Feladatunk a közösségi értékgyűjtés területén folyamatos, ráadásul örömteli.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről
- Csurgó, Bernadett – Szatmári, Anita (2014): Vidéki kultúra, helyi közösség és lokális identitás. In: Metszetek 2014/3., 33–51 p.
- Horváth, Tibor (2020) In: <http://www.bocskaiakorona.hu/>
- Izer, Boglárka (2016): Szervezetten belüli non-formális tanulás – A Nemzeti Művelődési Intézet „Látó útjainak” hatása. In: Kulturális Szemle, 2. szám Elérhető: <http://www.kulturalisszemle.hu/6-szam/junior-kutato-i-muhely/izer-boglarka-szervezetten-beluli-non-formalis-tanulas-a-nemzeti-muvelodesi-intezet-lato-utjainak-hatasa> [2020.]
- Kleisz, Teréz – Dóri, Éva (2018): Tudástár a közösségi művelődésben II. kötet A közösségfejlesztés alapjai a közművelődésben 93-94. p.
- [kisalfold.hu](https://naput.hu/index.php/eletunk/ttekintblt-mainmenu-63/1772-mire-valo-a-helyi-penz-harom-jo-pelda) (2013). <https://naput.hu/index.php/eletunk/ttekintblt-mainmenu-63/1772-mire-valo-a-helyi-penz-harom-jo-pelda> [2020.]
- Katona, Mária – Jantyik, Zsolt (2018): „Jót s jól” Látóutak társadalom- és kulturális gazdaságfejlesztő hatása. In: SZIN 2018:3 Elérhető: http://epa.oszk.hu/01300/01306/00152/pdf/EPA01306_szin_2018_3_31-42.pdf (2020)

Eszenyi Miklós:

Az Európai Unió forrásból támogatott kulturális fejlesztések 2014-2020

Absztrakt: Az Európai Unió források a kulturális ágazat számára is elérhetőek, ha nem is mindig közvetlenül, azonban fejlesztési időszakonként változnak a célok, a hangsúlyok. A 2014-2020-as időszakban a tanulás, tudásgyarapítás, ismeretszerzés (köznevelésben résztvevők, egész életen át tartó tanulás); közösségek fejlesztése; infrastruktúra-fejlesztés és egyéb kulturális fejlesztések voltak meghatározóak. A tanulmányban a kulturális fejlesztések rendszerének bemutatásán túl az egyes területek pályázati intézkedéseit és az eredményeket tekintem át. Korábbi munkákban is lehet ilyen összegzésekkel találkozni (Arató – Bartal – Nizák, 2008; Sebők, 2010; Márkus, 2012; Boros et al., 2014). Ezek az áttekintések, elemzések lehetőséget nyújtanak a számvetésre a humánfejlesztési és a szűkebben vett kulturális területet érintő fejlesztések terén.

A mintába véletlenszerűen választottam ki néhány olyan hazai projekt címét, melyek a 2014-2020 közötti fejlesztési időszakban európai uniós forrásaiból valósultak meg:

- Az Ady Endre Művelődési Központ Közművelődési programja a köznevelés eredményességéért Nádudvaron
- Hagyományos mesterségektől a modern szakmákig: innovatív és interaktív foglalkozássorozatok Ballószög, Helvécia és Kadafalva környékén
- Irány Betűfalóniába!
- Levéltár-pedagógia Baranya megyében a köznevelés eredményességéért
- Népi kézműves hagyományok átöröklése a Körösök völgyében
- Tudásközpont a Hírös Agórában - Mert tanulni jó egy életen át
- Egész életen át tartó tanulást segítő infrastrukturális fejlesztés Bercelen.

Abstract: European Union funds are available to the cultural sector as well, yet not always directly, but the goals and the focus change between the development periods. During the period of 2014-2020, learning, enhancing knowledge, gaining knowledge (students in public education, lifelong learning); community development; development of the infrastructure and other cultural developments were pivotal. Apart from presenting the system of cultural development, the study reviews the measures and results of tenders of different areas. Similar summaries can also be found in previous works (Arató – Bartal – Nizák, 2008; Sebők, 2010; Márkus, 2012; Boros et al., 2014). These overviews and analyzes make it possible to scrutinize the improvements in human resource development and in the narrow sense of the cultural sector.

The titles of some Hungarian projects that were implemented using European Union funds in the development period between 2014-2020 were randomly selected into the sample:

- The Cultural Education Program of the Ady Endre Cultural Center for the efficiency of public Education in Nádudvar

- From traditional crafts to modern professions: a series of innovative and interactive workshops around Ballószög, Helvécia and Kadafalva
- Let's go to Betűfalóniába.
- Archives Pedagogy in Baranya County for the efficiency of public education
- Transmitting folk craft traditions in the valley of the Körös rivers
- Knowledge Center in the Hírös Agora - Because it is good to study lifelong
- Development of the infrastructure supporting lifelong learning in Bercel.

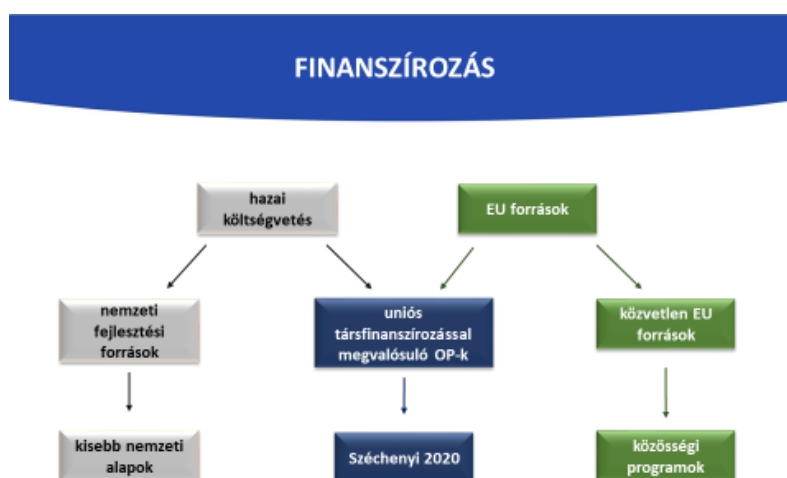
Az Európai Unióban 2021-ben új, 2027-ig tartó hétéves költségvetési ciklus kezdődött. Ez egyben azt jelenti, hogy a korábbi, 2014 és 2020 közötti fejlesztési időszak véget ért, bár nem szó szerint, hiszen azok pénzügyi lezárása még egy ideig eltart, másrészt a támogatott projektek egy része fenntartási időszakba került.

Magyarországon a 2014 és 2020 közötti uniós fejlesztések tervezése már 2012-ben megkezdődött, az első kulturális tartalmú felhívások 2015 végén, többségében pedig 2016-ban és 2017-ben jelentek meg, ebből adódóan a nyertes projektek 2016-ban és 2017-ben elindultak, s megvalósításuk zömében lezárult (a koronavírus-járvány miatt különösen a jelenlétre alapozó projektek egy részét meg kellett hosszabbítani 2022 végéig). A következőkben az elért eredményeket szeretném – vázlatosan – ismertetni.

1. A kulturális fejlesztések rendszere

Általában a fejlesztések finanszírozhatók hazai költségvetésből, valamint – tárgytól függően – európai uniós forrásokból. Utóbbiak ismét kétfélék: egyrészt ide tartoznak a közvetett források, azaz a különböző operatív programokból uniós és hazai társfinanszírozással megvalósuló fejlesztések, valamint a közvetlen (hétköznapi nyelven „brüsszeliként” emlegetett) források.

1. ábra: A fejlesztések finanszírozása¹
(Forrás: Kiss Patrícia előadása, ld. 1. lábjegyzet)

¹ Kiss Patrícia: *Bevezetés az európai uniós források rendszerébe*. Előadás az Önkormányzati Fejlesztések Figyelemmel Kísérése II. kiemelt projekt workshop-on (Noszvaj, 2017. szeptember 21.)

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 2-6. cikkei meghatározzák azokat a területeket, ahol az Európai Unió kizárólagos vagy megosztott hatáskörrel rendelkezik.² Kizárólagos hatáskör például a vámunió vagy a közös kereskedelempolitika, míg megosztott hatáskör például a mezőgazdaság és a halászat, vagy a fogyasztóvédelem. Az EUMSZ 6. cikke szerint „az Unió hatáskörrel rendelkezik a tagállamok intézkedéseit támogató, összehangoló vagy kiegészítő intézkedések végrehajtására”. Ezek közé tartozik a kultúra is, ami a fejlesztési források tekintetében azt jelenti, hogy a kultúrát nem támogatják önállóan, hanem a fejlesztéseknek az Európai Unió által meghatározott célkitűzéseket kell szolgálniuk (pl. a korai iskolaelhagyás csökkentését, az egész életen át tartó tanulásban résztvevők arányának növelését stb.). Egyszerű példával: egy vonósnegyest önmagában nem támogatnak, hogy hangszerket, kottákat és fellépőruhákat vásároljanak, koncertezzenek, de ha iskolákban zenei szakkört szerveznek tehetséggondozás céljából, akkor annak nincs akadálya.

A 2014-2020 közötti fejlesztési ciklusban elsősorban – de nem kizárólagosan – két operatív program adott lehetőséget kultúrát támogató fejlesztésekre: az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program (EFOP), valamint a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP). További kapcsolódó programok: Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program (VEKOP), Vidékfejlesztési Program (VP), Közigazgatás- és Közszolgáltatás-fejlesztési Operatív Program (KÖFOP).³

A kulturális fejlesztések rendszere a 2014-2020. időszakban a következőképpen alakult (részletezésük a későbbiekben):

1. Tanulás, tudásgyarapítás, ismeretszerzés: kulturális intézmények (szervezetek) által megvalósított nem formális és informális tanulás célcsoport szerint:

- 1.1. nevelési-oktatási intézmények tanulói (EFOP-3.3.2⁴, EFOP-3.3.4, EFOP-3.3.6, VEKOP-7.3.4, kiemelt: EFOP-3.3.3),
- 1.2. felnőttek, különösen a hátrányos helyzetű felnőttek (EFOP-3.7.3).

2. Községek fejlesztése kedvezményezettek szerint:

- 2.1. kiemelt, országos program (EFOP-1.3.1),
- 2.2. települések a megyei jogú városok kivételével (TOP-5.3.1),
- 2.3. megyei jogú városok (TOP-6.9.2),
- 2.4. megyei önkormányzatok (TOP-5.3.2),
- 2.5. helyi akcióterület (TOP-7.1.1),
- 2.6. határon túli közösségek megerősítése (EFOP-1.12.1).

3. Infrastruktúra-fejlesztés:

- 3.1. tanulást támogató infrastruktúra (EFOP-4.1.7, EFOP-4.1.8, EFOP-4.1.9),
- 3.2. közösségeket támogató infrastruktúra (TOP-7.1.1, VP6-7.4.11).

4. Egyéb konstrukciók (KÖFOP-1.0.0-VEKOP-15, VP4-10.2.1-15).

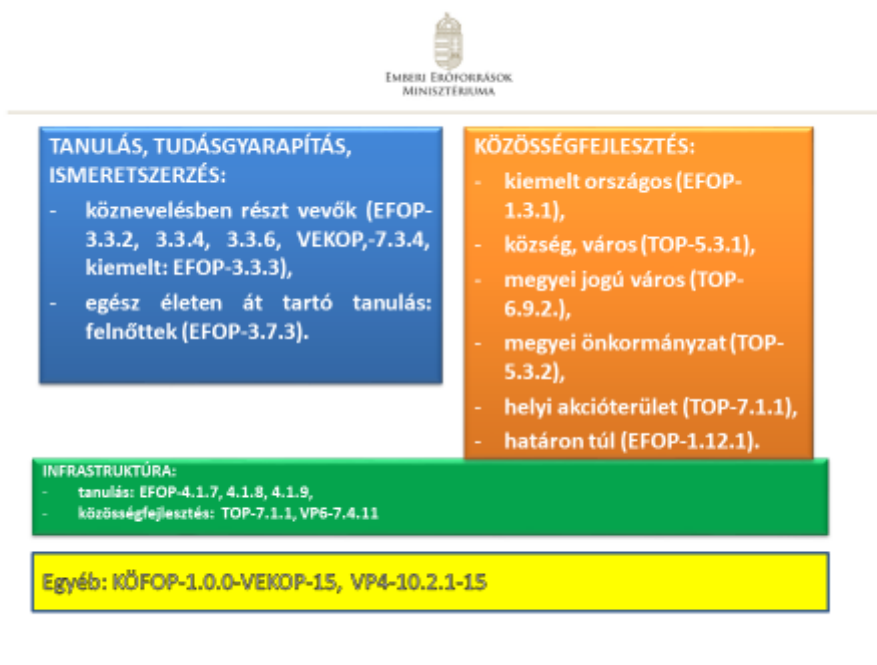
Az egyszerűség kedvéért mindez ábrázolva:

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=HU> letöltés: 2022.05.30.

³ https://www.palyazat.gov.hu/az_europai_bizottsag_által_elfogadott_operativ_programok_2014_20 letöltés: 2022. 05. 12.

⁴ A kódszámok a pályázati felhívásokat jelzik.

2. ábra: A kulturális fejlesztések rendszere
(Forrás: Készítette a szerző)

3

Az éves fejlesztési keretokről szóló döntés után – társadalmi egyeztetést követően – megjelentek a felhívások, melyek – igazodva az EU által kitűzött célokhoz – a megfelelő hazai szakpolitikai célkitűzéseket is tartalmazták.

A kulturális célú projektek megvalósítása zökkenőmentesen zajlott, de speciális intézkedéseket igényelt a Covid-19 járvány miatt beállt helyzet, ami a kulturális intézmények programjait nagymértékben érintette (hiszen az intézmények nem fogadhattak látogatókat). Egyik megoldásként lehetővé tettük, hogy az úgynevezett jelenléti foglalkozások online módon is megtarthatók legyenek (ezáltal az online foglalkozások a jelenlétivel egyenértékűvé váltak), másrészt lehetőséget biztosítottunk a vírushelyzet kezelésével összhangban a projektek meghosszabbítására, hogy a vállalt indikátorok teljesülhessenek.

2. Tanulás, tudásgyarapítás, ismeretszerzés a nevelési-oktatási intézményekben tanulók számára

Az EFOP 3. Gyarapodó tudástőke című prioritása egyrészt a kulturális intézmények által a köznevelésben tanulók számára nyújtott – tanórán kívüli – nem formális és informális programokat alapozta meg:

„Az intézkedés biztosítja a nem formális és informális tanulási alkalmakat, nagy hangsúlyt fektetve azon hátrányok mérséklésére, amelyeket a köznevelés önmagában nem tud kompenzálni, továbbá esélyt kínál a formális oktatásba való visszatéréshez szükséges tudás és készségek elsajátításához. Cél a nem formális és informális oktatásban szerzett kompetenciák elismerése, hozzájárulva az oktatás és munkaerőpiac közötti kapcsolat erősítéséhez, illetve a különböző képzési szintek közötti átmenet segítéséhez. Az intézkedés szélesíti a tanórán kívüli, a gyermekek

tudását, képességeit fejlesztő foglalkozások körét. A nem formális tanulás olyan rendszerezett kompetencia- és készségfejlesztő oktatási-tanulási forma, mely a formális nevelést-oktatást végző intézményeken kívül valósul meg. Lehet hosszabb vagy rövidebb idejű (pl. kulturális intézmények által megvalósított kompetenciafejlesztő tanfolyamok, kulturális tanodák). A délutáni gyermekmegőrzés keretében, de a tanórákon kívüli foglalkozások (pl. szakkörök) is e körbe tartoznak.”

Ezért jelent meg az **EFOP-3.3.2 Kulturális intézmények a köznevelés eredményességéért** című felhívás a kulturális intézmények számára, valamint az ugyanilyen címet viselő VEKOP „tükörfelhívás”. Az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program éves fejlesztési keretének megállapításáról szóló 1037/2016. (II. 9.) Korm. határozat szerint az EFOP-3.3.2 keretösszege 6,57 Mrd Ft⁵. A felhívásra beérkezett kérelmekből 268 nem budapesti, vagy nem Pest megyei székhelyű kulturális intézmény kapott támogatást. Azonos tartalommal és címmel, tükörfelhívásként a fővárosi és a Pest megyei kulturális intézmények támogatására adott lehetőséget a **VEKOP-7.3.4-17 Kulturális intézmények a köznevelés eredményességéért** című felhívás 0,69 Mrd Ft forrással, melyből 25 projektet támogattak. Mindkét felhívás a nevelési-oktatási intézmények tanulóinak és az óvodás gyermekek iskolai, valamint óvodai foglalkozáson kívüli kompetenciafejlesztését, ismeret- és tudásgyarapítását támogatva különböző tanórán kívüli tanulási alkalmakkal (pl. szakkör, témahét, tábor).

A támogatási kérelmet a kulturális intézmények (szervezetek) széles köre nyújthatta be:

- a) közművelődési intézmény vagy fenntartója,
- b) közművelődési közösségi színteret fenntartó önkormányzat,
- c) közművelődési megállapodással rendelkező közművelődési intézményt vagy közművelődési közösségi színteret fenntartó vagy működtető szervezet,
- d) népi kézműves alkotóház, közösségi népi kézműves alkotóház vagy ezek fenntartói,
- e) a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. tv. (továbbiakban: Kulttv.) szerinti könyvtár, továbbá fenntartója, vagy a nyilvános könyvtári ellátást a Kulttv. 64. § (2) bekezdés b) pontja szerint biztosító önkormányzat,
- f) a Kulttv. 39.§ (1) bekezdése szerinti működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmények vagy fenntartói,
- g) a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről szóló 1995. évi LXVI. törvény 17. § (2) bekezdés c) pontja szerint közlevéltárként vagy magánlevéltárként bejegyzett levéltárak,
- h) az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól szóló 2008. évi XCIX. törvény 6. § (1) bekezdése szerint kijelölt, az előadó-művészeti szervezetek működésével összefüggő közigazgatási hatósági és szolgáltatási feladatokat ellátó szerv által nyilvántartásba vett előadó-művészeti szervezetek.

Mindkét konstrukció hozzájárult a területi egyenlőtlenségek és a szociokulturális hátrányok csökkentéséhez, valamint a kulturális intézmények által nyújtott kínálat bővítéséhez, az alapellátás fejlesztéséhez. A projekteket megvalósítóknak vállalniuk kellett, hogy legalább öt, legfeljebb tizenkét nevelési-oktatási intézménnyel együttműködési megállapodást kötnek, ezáltal az együttműködési megállapodások száma megközelítette a kétezret. Az EFOP-ból megvalósult informális és nem formális képzésben résztvevő gyerekek és fiatalok (7-24

⁵ Hatályos változat 2022. március 22-től.

évesek) száma 2022. március 23-i fordulónappal összesen 455.623 fő volt (EFOP éves végrehajtási jelentés a 2021. évről. Kézirat, 44. old.).

Az EFOP 3. prioritása adott lehetőséget a Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2020-ban lezárult **EFOP-3.3.3-VEKOP-16 Országos múzeumi és könyvtári központi fejlesztés** című kiemelt projektjére. A 2 Mrd Ft pályázati forrásból megvalósult 4 múzeumi és 6 könyvtári kutatás; 9 múzeumi és 4 könyvtári módszertani fejlesztés; 20 múzeumi mintaprojekt több mint nyolcezer iskolás, és 90 könyvtári mintaprogram több mint háromezer iskolás részvételével, ezek adaptációja megtörtént 80 múzeumban és 110 könyvtárban, 5.878 diák részvételével. A disszemináció és a szakmai tapasztalatcsere érdekében 41 múzeumi szakmai módszertani rendezvényt szerveztek (ebből 6 nemzetközi workshop), valamint 103 könyvtári rendezvényt (melyből 11 országos konferencia). Múzeumi területen 10, könyvtári területen 4 akkreditált képzési tematikát dolgoztak ki. A múzeumi területen megvalósult 52 ingyenes, a könyvtári területen 28 ingyenes tanfolyam; továbbá megjelent 29 kiadvány, 12 oktatási segédanyag és pedagógusok számára elkészült 5 online kiadvány.⁶ Külön ki kell emelnünk a szakemberképzést: a továbbképzési programokban 990 fő humán közszolgáltatásokban dolgozó vett részt, a továbbképzéseket 955 fő humán közszolgáltatásban dolgozó végezte el bizonyítvánnyal vagy tanúsítvánnyal.⁷

Kapcsolódó, hasonló jellegű fejlesztésekre irányuló felhívások is megjelentek: az egykori Emberi Erőforrások Minisztériuma Parlamenti Államtitkárság szakpolitikai felelősségébe tartozó **EFOP-3.3.4 A népmese anyanyelvi kompetenciafejlesztő szerepének erősítése az informális és non-formális tanulásban** című felhívás célja a hagyományos magyar népmese, a népmesemondás, a mesei gondolkodás és nevelés népszerűsítése, beépítésének elősegítése a kulturális intézmények informális és nem formális szolgáltatási kínálatába. A konstrukció NépmesePontok létrehozásával támogatta a nevelési-oktatási intézmények tanulóinak iskolai foglalkozáson kívüli kompetenciafejlesztését, ismeret- és tudásgyárártását a kulturális intézmények által megvalósított, a formális oktatást támogató és kiegészítő kulturális neveléssel. NépmesePontokat a 14 ezer lakosnál nagyobb települések kulturális intézményei hozhattak létre, összesen 1,09 Mrd Ft forrásból. Magyarország Kormánya 14 projektet támogatott.

A másik hasonló felhívást a család- és ifjúságügyért felelős ágazat jegyezte: az **EFOP-3.3.6 Természettudományos élménypedagógiai programkínálat és természettudományos élményközpontok fejlesztése** címmel. A konstrukció azt célozta, hogy a kevésbé fejlett régiókban olyan természettudományos élménypedagógiai programok valósuljanak meg, illetve olyan infrastruktúra álljon rendelkezésre, amelyek hozzájárulnak a természettudományos tárgyak – informális és nem formális tanulókkal történő – népszerűsítéséhez, a korszerű kísérletközpontú, élményszerű oktatás elterjesztéséhez és ezáltal a természettudományos és műszaki pályák iránti érdeklődés felkeltéséhez. Erre a felhívásra természettudományos ismeretterjesztéssel foglalkozó civil szervezetek pályázhattak, de konzorciumi tagként kulturális intézmények is csatlakozhattak. Az éves fejlesztési keret szerinti teljes forrás: 4,48 Mrd Ft, támogatott projektek száma: 13 darab.

⁶ *A múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek című kiemelt projekt eredményei 2017. február 1 – 2020. január 31.* Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum MOKK, 2019

⁷ A részletes eredményeket ld. Bereczki Ibolya – Nagy Magdolna (szerk.): *Érték, hatás, változás. Írások A mi múzeumunk kiemelt projekt eredményeiről.* Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, 2020. – 279. old.

3. Az egész életen át tartó tanulás támogatása

Bár az egész életen át tartó tanulás is a koragyerekkorban kezdődik, az európai uniós fejlesztések vonatkozásában a felnőtt résztvevőket értik ide. Magyarországon a kulturális intézmények szolgáltatásai és tevékenységei országos lefedettségűek, hiszen minden településen létezik valamilyen kulturális tevékenység: ott is, ahol például nincs óvoda, orvosi rendelő, vagy akár élelmiszerbolt. Ezáltal az intézmények a felnőttképzés számára nehezen elérhető, kevésbé motivált, akár több szempontból hátrányos helyzetű emberekkel is rendszeres kapcsolatba kerülnek, így lehetőség nyílik a bevonásukra, hiszen a helyi beágyazottság miatt olyan társadalmi csoportokat és egyéneket is elérnek, aktivizálnak, akiket más felnőttképzési intézmények, szociális és munkaügyi szervezetek stb. nem. A Kulttv. kötelezővé teszi, hogy minden településen biztosítsanak valamilyen kulturális alapszolgáltatást, ezzel támogatva „a társadalmi jólétet és a fenntartható fejlődést, elősegíteni az egész életen át tartó tanulást”.

Magyarország Kormánya az 1603/2014. (XI. 4.) Korm. határozattal fogadta el **Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiáját**. A stratégia egyik beavatkozása a kulturális intézmények szerepének erősítése a felnőttkori tanulásban, azaz a kulturális intézmények élethosszig tartó tanulást segítő programjainak támogatása, a szociokulturális hátrányok csökkentésére irányuló tevékenységek támogatása, hátrányos helyzetűek alap- vagy szakképzésbe történő be- és visszailleszkedésének elősegítése, olvasási, szövegértési és digitális kompetenciák fejlesztése, az egész életen át tartó tanuláshoz való egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása.

Az EFOP 3. Gyarapodó tudástőke című prioritása rögzítette: *„Cél a köznevelésen és felsőoktatáson kívül a kompetenciafejlesztést és az esélyteremtést célzó beavatkozásokkal megalapozni az egész életen át tartó tanuláshoz való hozzáférést, az abban való részvételt, továbbá az ott elérhető képzési tartalmak és szolgáltatások fejlesztése. A 3.3 intézkedés a köznevelésben résztvevőkre, vagy abból lemorzsolódott, de tanköteles korosztályra irányul, míg jelen intézkedés célcsoportját a köznevelésben részt nem vevő ifjúsági és felnőtt korosztály képezi.”*

Ennek alapján a felnőttekre irányuló nem formális és informális tanulási programokat az **EFOP-3.7.3 Az egész életen át tartó tanuláshoz hozzáférés biztosítása** című felhívás támogatta 7,36 Mrd Ft-tal: ebből 129 olyan projekt valósult meg, melyekbe – projektenként – legalább fele arányban hátrányos helyzetű személyt kellett bevonni (pl. fogyatékkal élő, munkanélkülit, gyermekét egyedül nevelőt stb.).

A felhívás az alábbi részcélokat fogalmazta meg:

- alapkompétenciák fejlesztése a nem formális és informális képzési formák és szolgáltatások (pl. távoktatás, e-learning) kiterjesztésével,
- kulturális intézmények egész életen át tartó tanulást támogató tevékenységeinek felmérése és fejlesztése,
- a formális oktatásba való visszatérés vagy belépés elősegítése az egész életen át tartó tanulási tevékenységek által,
- a kultúra bázisán megszerzett készségek hasznosítása a munkaerőpiacra és a társadalmi, ill. közéletbe való visszatérés érdekében,
- új innovatív tanulási lehetőségek és formák fejlesztése és elterjesztése a felnőttek és a képző

- szakemberek számára,
- kulturális intézmények közötti együttműködések erősítése, hálózatépítés regionális szinten,
- tanulás tanulásának támogatása,
- digitalizált, tanulást segítő kulturális tartalmak (e-gyűjtemény stb.) felhasználási módjainak megismertetése az egész életen át tartó tanulás érdekében,
- állampolgári kompetencia, kulturális kifejezőkészség és a tudományos magyarázatok alkalmazására képessé tétel, anyanyelvi, nyelvi és digitális kompetenciák fejlesztése,
- funkcionális analfabetizmus visszaszorítása.

A nyertes pályázók olyan képzéseket, ismeretterjesztő előadássorozatokot, szabadegyetemeket, alkotótáborokat, klubfoglalkozásokat stb. valósíthattak meg, melyek nem irányultak tanúsítvány és bizonyítvány megszerzésére. Meg kell jegyezni, hogy a felhívás iránt nagy érdeklődés mutatkozott, mert a rendelkezésre álló forrás több mint két és félszeresére nyújtottak be pályázatot.

4. Tanulást segítő kulturális infrastruktúra

Természetesen ahhoz, hogy korszerű tanulási, kompetenciafejlesztő programok megvalósulhassanak, szükséges a tanulást segítő kulturális infrastruktúrális fejlesztések támogatása. Az EFOP három kulturális infrastruktúra-fejlesztési felhívást jelentetett meg:

- EFOP-4.1.7 A közösségi művelődés intézmény- és szervezetrendszer tanulást segítő infrastruktúrális fejlesztései,**
- EFOP-4.1.8 A könyvtári intézményrendszer tanulást segítő infrastruktúrális fejlesztései,**
- EFOP-4.1.9 A múzeumi és levéltári intézményrendszer tanulást segítő infrastruktúrális fejlesztései.**

Valamennyi felhívásban közös elem, hogy az adott szakterület kulturális intézményei pályázhattak tanulási, képzési (pl. tanterem), továbbá szakköri-, csoport- és klubhelyiség kialakítására, illetve az oda szükséges bútorok, eszközök beszerzésére. Emellett mindegyik szakterület esetében speciális infrastruktúra-fejlesztésre is lehetőség nyílt.

Közművelődési intézmények esetében:

- regionális szerepű népi kézműves alkotóház kialakítására,
- regionális szerepű könnyűzenei képző- és tehetséggondozó központ létrehozására,
- zenei próbatermekre.

Könyvtáraknál:

- könyvtárbusz-fejlesztésre,
- digitális laborok kialakítására, valamint a kompetencia- és készségfejlesztést támogató szolgáltatásfejlesztéshez kapcsolódó eszközök beszerzésére,
- könyvtári IKT eszközök fejlesztésére: szerver, képernyő, nyomtató, szoftver, számítógép stb. beszerzésére.

A múzeumok és a levéltárak esetében múzeumi tanulmánytárak, azaz nyilvánosan látogatható, korszerű állományvédelmi és műtárgybiztonsági feltételeknek megfelelő, múzeumpedagógiai foglalkozások megvalósítására alkalmas gyűjteményi raktárak kialakítására nyílt lehetőség.

A három felhívás együttes 4,37 Mrd Ft keretösszegéből összesen 117 kulturális intézmény infrastrukturális fejlesztését lehetett támogatni. A fejlesztési igényt jól mutatja, hogy például a közművelődési konstrukcióknál a rendelkezésre álló forrás ötszörösére pályáztak.

Az infrastruktúrával fejlesztett kulturális intézményekben az informális és nem formális tanulási programban résztvevők száma évente meghaladta a másfél millió főt.

5. Közösségek fejlesztése

A kulturális fejlesztések másik nagy területét a közösségek támogatása jelentette. Az EFOP 1. prioritása rögzítette: „A közösségfejlesztés célja a helyi közösségek és ezeken keresztül az egyének önálló cselekvési szándékának és képességének erősítése és a közösségi konfliktusok oldása. Az intézkedés megteremti a TOP közösségfejlesztési beavatkozásainak egységes módszertani alapját, ami egyúttal felhasználható a VP-ben is, amelyhez a helyi fejlesztések eredményességét biztosító képzési és mentorálási háttérrel biztosít. A beavatkozás részét képezi továbbá az önkormányzatok és más helyi közintézmények képessé tétele az aktivitásukban megerősített közösségek és kezdeményezéseik befogadására, támogatására, a közösségi aktivitás fenntartására. Az intézmények erre való képessé tétele egyben a helyi fejlesztések fenntarthatóságának garanciája is.”

Az **EFOP-1.3.1-15 Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás** című kiemelt program 2019-ben lezárult. A projektet három kulturális háttérintézmény valósította meg 3 Mrd Ft forrásból 36 hónap alatt: a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (mint a konzorcium vezetője), továbbá az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. és az Országos Széchényi Könyvtár. A projekt a kulturális intézményrendszer eszközeivel segítette az önkormányzatok, múzeumok, könyvtárak, közművelődési intézmények, civil szervezetek és a lakosság közötti kapcsolatok megerősödését, továbbá nagymértékben hozzájárult más uniós projektek közösségfejlesztő folyamatainak módszertani támogatásához, az aktív közösségek számának növeléséhez. Támogatták a meglévő kulturális közösségek továbbfejlődését, továbbá új közösségek megalakulását: létrejött az országos kulturális közösségfejlesztő mentorhálózat, hiánypótló módszertani útmutatók, online felületek készültek. A szakemberek akkreditált képzési programokat és közösségfejlesztést segítő tananyagokat dolgoztak ki. A projekt keretében végzett tevékenységek követéséhez és a TOP keretében megvalósuló projektek jelentéseinek elkészítéséhez online vezetői információs és monitoring rendszert készítettek. Hagyományteremtő céllal elindult a Közösségek Hete országos rendezvénysorozat. A mentorok 276 konzorciumot támogattak munkájukkal, melynek során mintegy ezer települést értek el, 905 közösség számára tették hozzáférhetővé a projekt által nyújtott lehetőségeket, több mint 2.500 kulturális intézménnyel vették fel a kapcsolatot, 419 közösséget mentoráltak folyamatosan, összegyűjtöttek 177 intézményi gyakorlatot, létrejött 25 közösségi mintaprojekt, s megvalósult 51 képzés 31 helyszínen, melynek eredményeként kiállítottak 1.045 tanúsítványt.

A kiemelt projekt többek között támogatta a helyi szinten megvalósuló közösségfejlesztési programokat:

- **TOP-5.3.1 A helyi identitás és kohézió erősítése (támogatottak: települések),**
- **TOP-5.3.2 A helyi identitás és kohézió erősítése (támogatottak: megyék),**
- **TOP-6.9.2 A helyi identitás és kohézió erősítése (támogatottak: megyei jogú városok).**

A kiemelt EFOP-1.3.1 szakmai-módszertani tevékenységgel, mentorhálózattal segítette a helyi projektek sikeres támogatását, melynek köszönhetően közösségi, térségi, települési, illetve településrészi helyi identitást erősítő közösségfejlesztési folyamatok, továbbá a közösségi részvételre épülő tervezési gyakorlatok, szabadidős, bűnmegelőzési, közbiztonsági és közlekedésbiztonsági programok valósulhattak meg (a járványhelyzet miatt a projektek többségét meg kellett hosszabbítani). Összesen 263 projekt valósulhat meg 26,48 Mrd Ft-ból.

Az **EFOP-1.12.1 Tematikus együttműködés erősítése az ifjúságügy, egészségügy, közösségfejlesztés és társadalmi felzárkózás terén a Kárpát-medence EU-tagállamaival** című konstrukció támogatta a Hagyományok Háza projektjét 0,66 Mrd Ft-tal, melynek során határon átnyúló kulturális rendezvények, programok, hálózati együttműködések, kulturális csereprogramok születtek (fesztiválok, hagyományőrző találkozók, örökségvédelmi akciók, honismereti, közösségfejlesztő táborok).

A **TOP-7.1.1 Kulturális és közösségi terek infrastrukturális fejlesztése és helyi közösség-szervezés a városi helyi fejlesztési stratégiához kapcsolódva** című felhívás 37,31 Mrd Ft forrással a 10 ezer főnél nagyobb településen működő helyi akciócsoportok által megvalósított integrált és programalapú helyi közösségi, kulturális projekteket, valamint ezekkel összefüggő infrastrukturális fejlesztést támogatták. A helyi stratégiák kialakítására 99, ESZA-típusú fejlesztésre 1.076, ERFA-típusú fejlesztésre 99 projekt kapott uniós forrást.

Az ezer főnél kisebb lakosú településeken a kulturális-közösségi terek fejlesztésére a Vidékfejlesztési Program (VP) biztosított 3,64 Mrd Ft allokált forrást a **VP6-7.4.1 Településképet meghatározó épületek külső rekonstrukciója, többfunkciós közösségi tér létrehozása, fejlesztése, energetikai korszerűsítés** című felhívásból: összesen 132 darab kulturális-közösségi tér újulhatott meg.

6. Egyéb kulturális fejlesztések

Két további, „egyéb” kulturális projektre is sikerült európai uniós forrást biztosítani. A **KÖFOP-1.0.0-VEKOP-15 Közigazgatási eljárásokhoz kapcsolódó levéltári szolgáltatás fejlesztése** című konstrukció a Magyar Nemzeti Levéltár kiemelt projektjeként valósult meg 2,61 Mrd Ft forrásból, melyből a megyei levéltárak közigazgatást támogató elektronikus szolgáltatásait fejlesztették. A **VP4-10.2.1-15 A védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának megőrzése** című konstrukcióban a Magyar Természettudományi Múzeum konzorciumi tagként vett részt. A nagyomba génbank fenntartásához (Magyarországon a legnagyobb folyékony nitrogénben tárolt nagyombafajok izolátumait tartalmazó gyűjtemény, ami mezőgazdasági, kultúrtörténeti és természetvédelmi genetikai erőforrás) 50,72 millió Ft forrást kaptak.

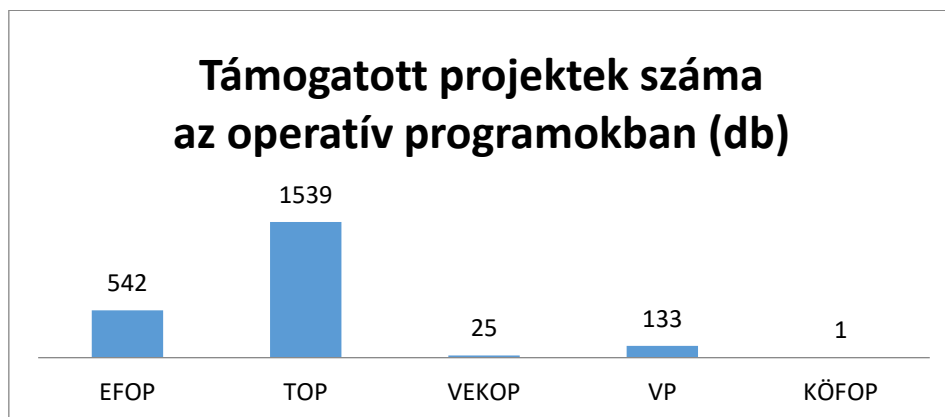
Fontos megjegyezni, hogy a fentebb vázolt, hazai társfinanszírozással meghirdetett pályázatok mellett úgynevezett közvetlen európai uniós források is rendelkezésre álltak: mint a nevéből is kiderül, az intézmények, szervezetek (vagy akár magánszemélyek) más országok szervezeteivel együtt az Európai Unió által meghirdetett pályázatokra adhattak be támogatási kérelmet. Például a *Creative Europe* keretében jelent meg **A városi, illetve regionális fejlesztés kulturális turizmuson keresztül történő innovatív megközelítése, vagy A kultúra társadalmi értéke, és a kulturális politikák hatása Európában** című felhívás.

Szót kell ejtenünk azokról a közös kulturális együttműködésekéről, melyeket az **Interreg** program keretében a határ két oldalán lévő megyék, térségek, települések közösen hoztak létre (például az Interreg Szerbia-Magyarország Program keretében felépült Mórahalmon a szerb kulturális központ, míg Palicson a magyar kulturális központ).

7. Összefoglalás

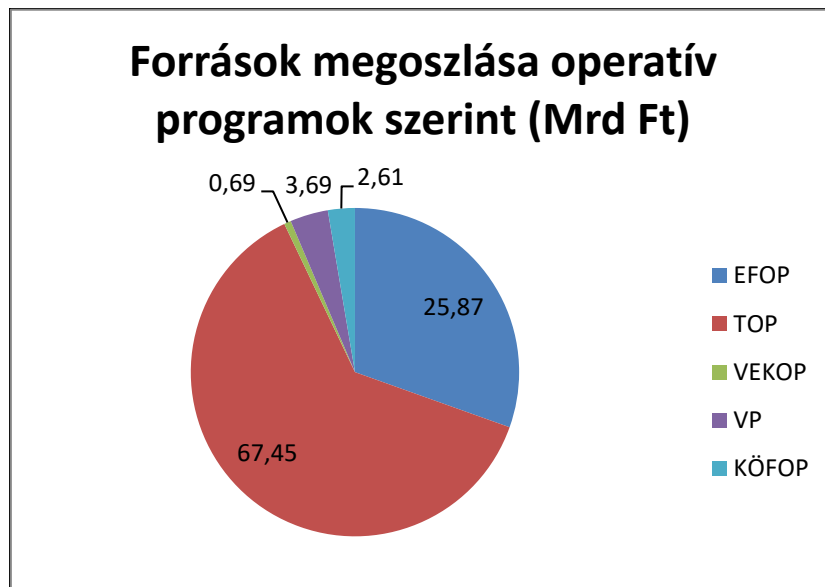
A kulturális fejlesztésekre a különböző operatív programokból – az éves fejlesztési kereteket tekintve – több, mint 100 milliárd forint (100,31 milliárd forint) vissza nem térítendő támogatás állt rendelkezésre, s ebből 2.240 projekt valósult meg.

3. ábra: Támogatott projektek száma az operatív programokban
(Forrás: A https://www.palyazat.gov.hu/tamogatott_projektkereso alapján készítette Horváth Ilona)

A különböző közművelődési, múzeum-, művészet- és drámapedagógiai projektek változatos tanulási formákkal, azaz szakkörökkel, kulturális táborokkal stb. segítették elő a köznevelés céljainak elérését, továbbá a felnőttek egész életen át tartó tanulását, a közösségfejlesztési projektek pedig a helyi identitás és a társadalmi kohézió erősítését.

4. ábra: Források megoszlása operatív programok szerint
(Forrás: A <https://www.palyazat.gov.hu/ves-fejlesztési-keretek> alapján készítette Horváth Ilona)

A kulturális intézmények pályázati aktivitása kiemelkedően magasnak bizonyult, hiszen az intézmények, szervezetek a rendelkezésre álló forrás közel háromszorosára pályáztak. A beérkezett nagyszámú pályázat bizonyítja, hogy felhívásaink a valós igényekre reagáltak. A döntési listák tanúsága szerint nemcsak a nagyobb intézmények, de a kisebb települések önkormányzatai, kulturális intézményei és szervezetei is eredményesen vehettek részt a kulturális ágazat által kidolgozott uniós felhívásokon, egyaránt erősítve a kulturális alapellátást és a kulturális fejlesztéspolitikai célokat.

Felhasznált irodalom:

- 1603/2014. (XI. 4.) Korm. határozat a Magyar nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia II., Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiája, a Köznevelés-fejlesztési stratégia, továbbá a Végzettség nélküli iskolaelhagyás elleni középtávú stratégia elfogadásáról
- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- 2008. évi XCIX. törvény az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól
- Arató Krisztina – Bartal Anna Mária – Nizák Péter (2008): A civil szervezetek tapasztalatai a Strukturális Alapokból finanszírozható projektek pénzügyi lebonyolításában. Civil Szemle 5. szám 79-96.
- Boros Gábor –Pénzes János – Kozma Gábor – Molnár Ernő (2014): A nonprofit szektor szerepe az európai fejlesztési források abszorpciójában - különös tekintettel a legelmaradottabb kistérségekre. Civil Szemle 3. szám 27-46.
- Európai Regionális Fejlesztési Alap: Interreg Románia-Magyarország. A Programról. Elérhető: <https://interreg-rohu.eu/hu/program-attekintese-programrol/>, letöltés dátuma: 2022.05.13.

- Európai Unió Kiadóhivatala (2012): Az európai unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. In: EUR-Lex. C 326, 2012. október 26. szám. magyar nyelvű kiadás. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=HU>, letöltés dátuma: 2022.05.30.
- Innovációs és Technológiai Minisztérium: Az Európai Bizottság által elfogadott operatív programok (2014-20). Elérhető: https://www.palyazat.gov.hu/az_europai_bizottsag_altal_elfogadott_operativ_programok_2014_20, letöltés dátuma: 2022.05.12.
- Márkus Edina (2012): Fejlesztések a közművelődés területén az Észak-alföldi Régióban. In: Erdei Gábor (szerk.): Andragógia és közművelődés Régi és új kihívások előtt a közművelődés az új évtizedben. Debrecen, Debreceni Egyetem
- Sebők Dóra Valéria (2010): Az Európai Uniós támogatások hatása a nonprofit szervezetek működésére az Equal program vizsgálata alapján. Civil Szemle 3. szám 61-73.

Pető Lilla:

Kapcsolatháló elemzés – módszertani bemutatás és kutatási eredmények

Absztrakt: A kutatásomban a közművelődési feladatellátók hazai és nemzetközi kapcsolatait vizsgáltam. Az adatgyűjtés eszközének én is, mint sok más hálózatkutató, a kérdőíves módszert választottam. Ennek oka egyrészt a nagyszámú érintett, másrészt a fizikai távolság az egyes elérni kívánt közművelődési intézmények és közösségi színterek között.

Abstract: In my research, I examined the domestic and international relations of public education task providers. I, like many other network researchers, chose the questionnaire method as the tool of data collection. The reason for this is, on the one hand, the large number of stakeholders and, on the other hand, the physical distance between each public cultural institution and community scene to be achieved.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos Diákköri munkát végzők számára alprogramja támogatja.

Bevezetés

Jelen értekezésem előzménye „A hálózattudomány és a közművelődés kapcsolatának elméleti áttekintése” című tanulmányom, melyben a közművelődés, mint komplex rendszert vizsgáltam absztrakt módon, aktuális cikkemben pedig empirikus alapon vizsgálom a közművelődés rendszerét. Kutatásomban számomra egyértelművé vált, hogy először a teljes közművelődési rendszert kell felderíteni, és utána az egyes elemeket vizsgálni, ugyanis számos területet lehetne tanulmányozni önállóan is, (például az agorák hálózatát, a Nemzeti Művelődési Intézet hálózatát, Beke Pál kapcsolathálózatát stb., a lehetőségek száma végtelen).

A kutatásomban a közművelődési feladatellátók hazai és nemzetközi kapcsolatait vizsgáltam. Az adatgyűjtés eszközének én is, mint sok más hálózatkutató, a kérdőíves módszert választottam. Ennek oka egyrészt a nagyszámú érintett, másrészt a fizikai távolság az egyes elérni kívánt közművelődési intézmények és közösségi színterek között.

Kapcsolathálózat elemzés módszertana

Milyen előnyei is vannak a hálózattudományi megközelítésnek, miért is releváns ezt a kutatást használni a közművelődés területén? Erre a választ Rab Virág 2019-ben megjelent A kapcsolati hálózatok a történelemben című könyve foglalja össze leginkább:

1. „Bármely, a természetben vagy a társadalomban előforduló komplex rendszert le lehet írni a segítségével.
2. Annyi adatot rendszerezhetünk vele, amennyit semmilyen más módon nem tudunk átlátni.
3. Képi ábrázolás segíti a megértést (könnyebben tudjuk elképzelni a hálózatunk méretét és az egyes csomópontok nagyságát).
4. A hálózati ábra egyszerre mutatja meg az egész struktúrát és abban a részek elhelyezkedését. „(Rab 20149: 57.)

Az elemzés alapja a mintavétel elemeinek meghatározása. A legegyszerűsebb, ha a vizsgálni kívánt hálózat jól körül határolható, jól definiált csoport. Jelen kutatásban az alanyok a közművelődési feladatot ellátók, hiszen törvényileg elhatárolt és meghatározott csoportról beszélünk.

Azonban nem biztos, hogy a csoport tagjai is úgy vélik, hogy csak azokat tekintik a hálózat tagjának. Így bővíteni, illetve szűkíteni is lehet a mintát az alapján, hogy maguk a hálózatba tartozók kiket jelölnek meg. Ezt nevezzük realista megközelítésnek. (Laumann, Marsden és Prensky 1989.)

A másik lehetőség alapja a nominalista megközelítés, amikor elméleti alapon húzzák meg a hálózat határát. A tagok így nem feltétlenül érzik magukat a közösség tagjainak, mégis valamilyen kapcsolat áll fenn köztük. (Wassermann és Faust 1994:31-42.) Kürtös Zsófia tanulmánya szerint, amikor nem vehető számba az összes szereplő, akkor valamilyen a kutató által fontosnak vélt jellemző révén reprezentálható az egész, így becsülhetővé válhatnak a sokasági jellemzők. (Kürtös 2004: 664.)

„A kapcsolatháló vizsgálatánál a mintában fellelhető kapcsolatok, kötések összességéből vonnak le következtetéseket a teljes háló jellemzőire, például a háló sűrűségére, a kötések szorosságára vagy a reciprocitás fokára vonatkozóan.” (Kürtös 2004: 664.)

A jelenkori közművelődési rendszerben, ha csak a kulturális statisztikai adatszolgáltatókat, feladatellátókat vizsgálom, akkor 6365 db jelentőről beszélünk. Közülük az 1997. évi CXL. törvény által nevesített közművelődési intézmény és közösségi szintér 3144 darabot tesz ki. Tehát a teljes közművelődési rendszer résztvevőinek a vizsgálata egy olyan nagyszabású kutatás lenne, melyre a keret meglehetősen szűkös, azonban további kutatások tárgyát képezheti.

Ezért úgy gondoltam, hogy a mintavételelem során igyekszem minden feladatellátót elérni, azonban nem törekszem a teljes elérésre, csak egy részét fogom vizsgálni, így szűkítve az elemszámot.

Adatgyűjtés eszközeinek én is, mint sok más hálózatkutató, a kérdőíves módszert választottam. Ennek oka egyrészt a nagyszámú érintett, másrészt a fizikai távolság az egyes elérni kívánt közművelődési intézmények és közösségi szinterek között.

Kutatásomban az alábbi kérdésekre keresem a választ:

1. Közművelődés, mint komplex rendszer leírható-e a matematikai értelemben vett hálózatelmélet eszközrendszerével, és rendelkezik-e a hálózatok tulajdonságával?
2. Milyen a közművelődés hálózata, mik a csomópontjai, főbb mozgatói és a gyenge vagy az erős kötések jellemzőek-e?
3. Mennyire stabil hálózat a közművelődés, mitől válhat instabillá?

Kérdőív bemutatása

A kérdőíves felmérés első részében igyekeztem meghatározni a kitöltőket, mely megyében, mely településen, milyen típusú intézményben vagy színtérben dolgoznak, valamint milyen régóta működnek, és milyen területi kiterjedéssel. Ezen kérdések megválaszolása által szerettem volna egy általános képet bemutatni a kitöltők alaptulajdonságairól, melyek egy későbbi vizsgálathoz is fontos szempontok lehetnek (Például: Egy több tíz éve működő közművelődési intézménynek több kapcsolata van?).

Ezután egy nyitott kérdést tettem fel (Kérem, jelöljön meg 10 db közművelődési feladatellátót, akivel legalább havonta egyszer kapcsolatban van!), mellyel azt szerettem volna elérni, hogy a válaszolók szabad „asszociációban” válaszolják meg, akik először eszükbe jutnak, így maguk dönthették el, hány kapcsolatot sorolnak fel.

Fontos azonban a kapcsolatok fontosságának a rangsorolása, pontozása, hogy még inkább mélyítse az egyes kapcsolatok erősségét. (Kürtös 2004: 665.) Ezért a kérdőívem második részében irányított kérdéssort tettem fel, mellyel szerettem volna a kapcsolatokat mélyíteni, tehát súlyozni, hogy a közművelődést érintő fontosabb szakmai kérdésekben kikhez fordulnak a válaszadók.

A kérdéseim az alábbiak voltak:

- Kérem, soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel a törvényi változások kapcsán szokott egyeztetni!
- Kérem, soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel programok, fellépők kapcsán egyeztet!
- Kérem, soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel intézményi alapidokumentumok kapcsán!
- Kérem, soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel közművelődési projektek, pályázatok kapcsán egyeztetni szokott!

Hiszen más erőssége van, amikor a feladatellátó a szolgáltatási terv elkészítésében kér segítséget, és más, amikor azon gondolkodik, hogy kit hívjon meg a gyermeknapi rendezvényére.

A harmadik részben pedig a nemzetközi kapcsolataikat vizsgáltam. Ennek a résznek a vizsgálata különösen érdekes volt, hiszen a közművelődés egyedülálló, mondhatni hungarikumnak tekinthető, ám mégis érdekes vizsgálni a határon túli kapcsolatokat. Feltételezésem szerint a Kárpát-medencében számos együttműködés létezik a határon túli magyar szervezetekkel, de vajon azon kívül is vannak kapcsolataink?

Kutatási eredmények

A kérdőívem online formában google formsban készült el, ezzel is megkönnyítve a kitöltés minél szélesebb körbe való eljutását.

A kérdéssor 2021. február 22-én került kiküldésre a Nemzeti Művelődési Intézet megyei igazgatóságainak segítségével az összes közművelődési feladatellátóknak, bízva abban, hogy a megyei hálózat segítségével a lehető legnagyobb elemszámot tudom elérni.

A kérdőívet 2021. március 13-án szombaton zártam le, utána már nem fogadtam a kitöltéseket, illetve a még beérkező adatokat nem vettem figyelembe.

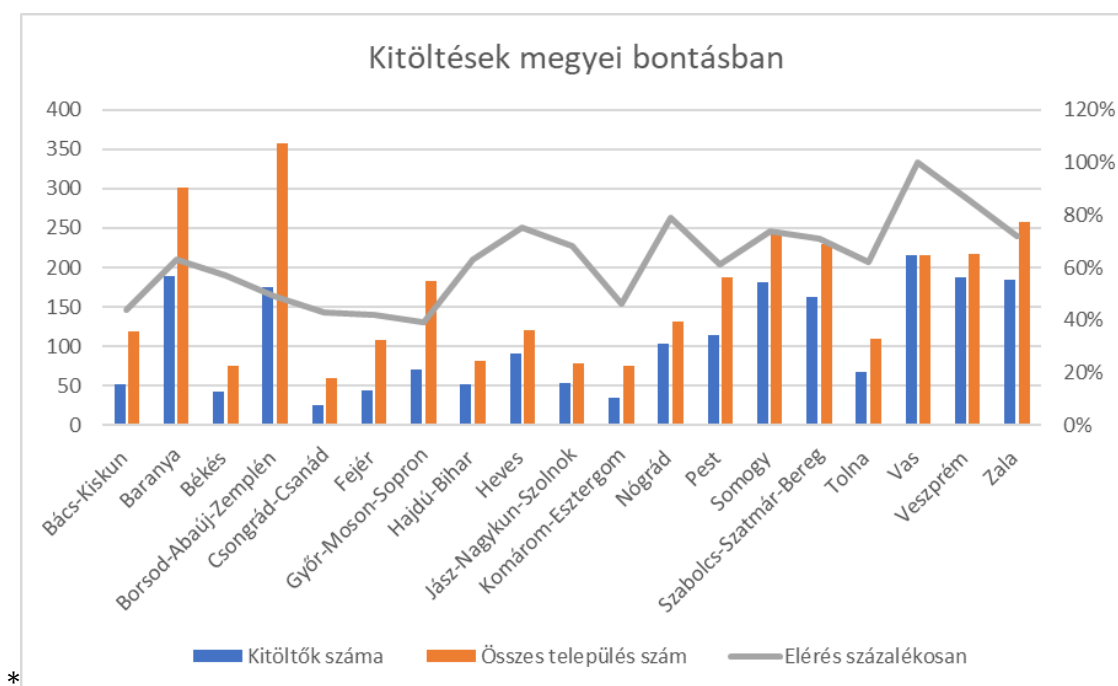
A bő két hét alatt összesen 2060 darab kitöltés érkezett be (a rontott vagy duplikált kérdőívek nélkül), amely véleményem szerint hihetetlen nagy mennyiségű kérdőívet jelent, így egy viszonylag nagy elemszámot tudtam vizsgálni. Településenként egy-egy kitöltés érkezett (ahol esetlegesen több településen ugyanazon személy a foglalkoztatott, ott is külön-külön településenként nézve került beküldésre az adat) Mindössze csupán 11 kitöltés lett érvénytelen, vagy duplán elküldve, így kicsi hibaszámot sikerült elérni.

Az elemzés kapcsán nehézséget jelentett, hogy számos nyitott kérdést alkalmaztam a kérdőívemben, így ennek feldolgozása nehezített volt, azonban a nyitott kérdéseknek köszönhetően sokkal árnyaltabb képet sikerült kialakítanom.

Az adatokat általánosan vizsgálva elmondható, hogy területileg mind a tizenkilenc megyéből érkeztek adatok. A megyei bontást tovább vizsgálva megállapítható, hogy az összes megyei településszám alapján megyénként átlagosan 40% feletti a kitöltési arány. Vas megye még ennél is kimagaslóbb: ott 100%-os lefedettséget sikerült elérni.

1. ábra: Kérdőív kitöltők megyei bontása

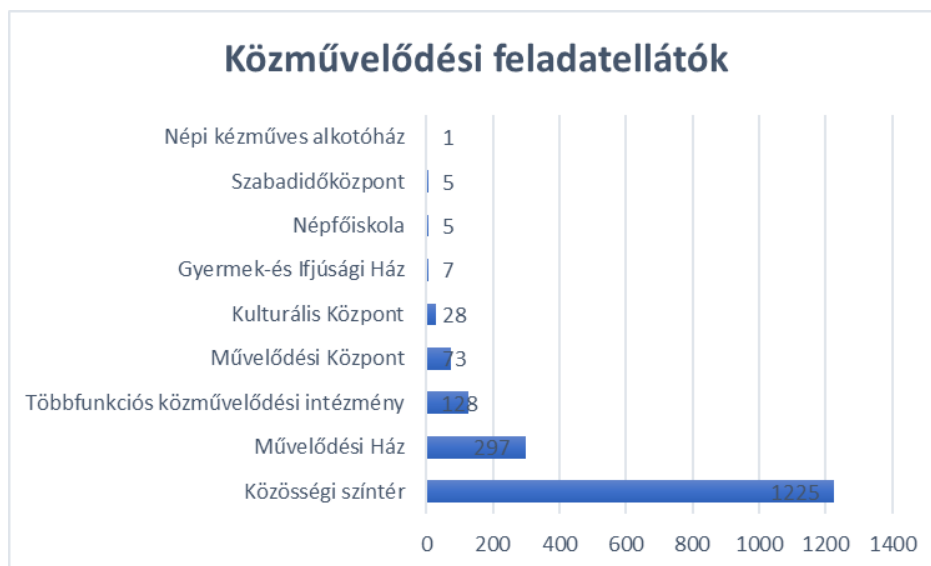
(Forrás: saját kutatási adatok és a KSH településszám adatok alapján saját szerkesztés)

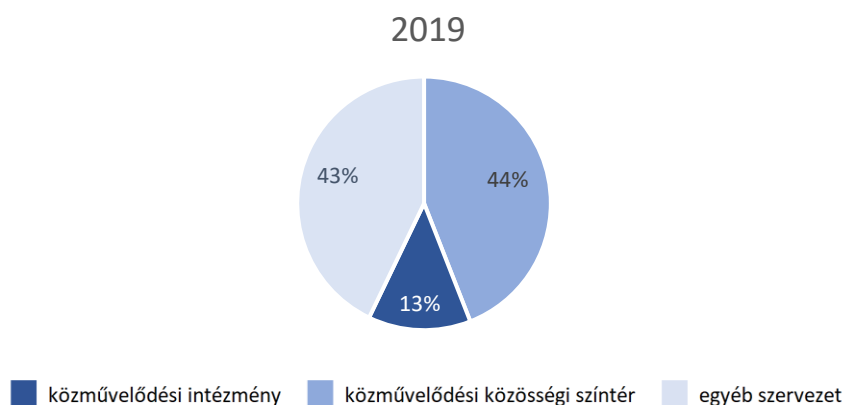
A kitöltők nagyobb része, majdnem 60%-a, közösségi színtérből került ki. Ez nem meglepő adat, hiszen a közművelődési (OSAP1438) statisztikai adatok alapján is elmondható, hogy a 2019-es adatok szerint a települések 17%-án van intézmény (is), 82%-án pedig legalább színtér és egyúttal akár egyéb közművelődési lehetőség. 2019-ben a települések mindössze 1%-án nem volt sem intézmény, sem színtér. Ez az arány napjainkban folyamatosan változik, mivel elindult a Nemzeti Művelődési Intézetnek a Közművelődési Képzési és Foglalkoztatási Programja, amelynek lényege, hogy minden településen, ahol eddig nem volt szakember, ott képzéssel és foglalkoztatással egybekötve elinduljon a folyamat, így a 3155 település mindegyike lefedetté válik.⁸

⁸ Bővebben a Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési programról: <https://nmi.hu/2021/01/07/kozmuvelodesi-foglalkoztatasi-es-kepzesi-program/>

2. ábra: Közművelődési feladatellátók megoszlása a kérdőív kitöltői alapján
(Forrás: saját szerkesztés)

3. ábra: Közművelődési intézmények és közösségi színterek aránya Magyarországon
(Forrás: OSAP 1438-as adatlap alapján saját szerkesztés)

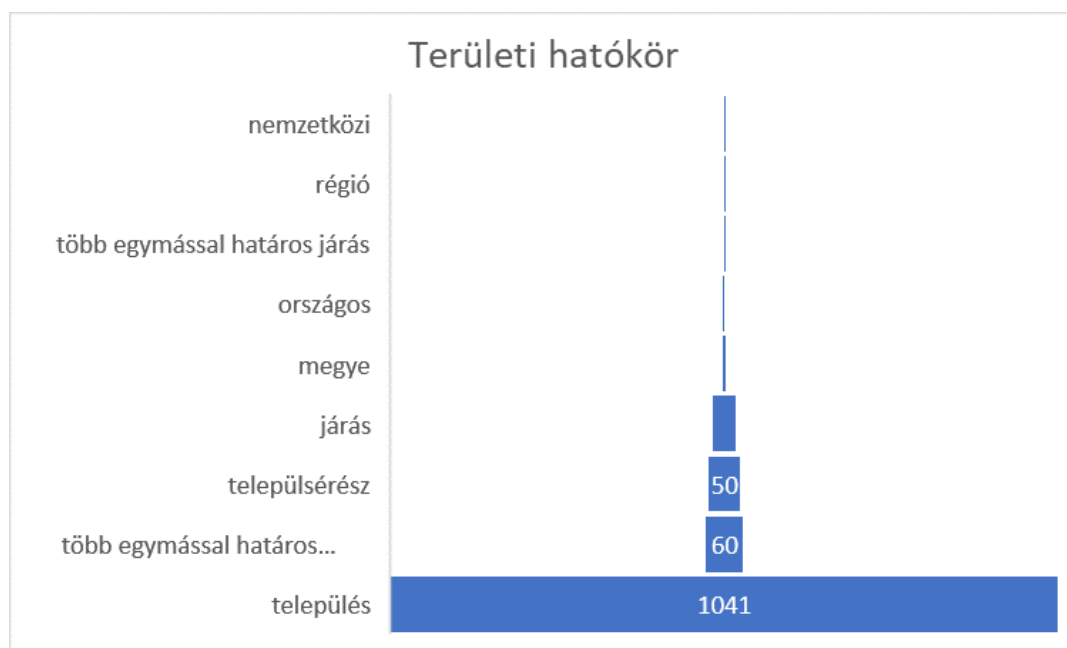

A kutatásomban kíváncsi voltam arra, hogy az adatlapot kitöltők szerint milyen a közművelődési tevékenységük területi kiterjedése. Ez két szempontból is érdekes: egyrészt, hogy saját bevallásuk szerint a területi hatókörük, azaz hálózatuk meddig ér el, milyen széles saját bevallásuk szerint. Másrészt pedig érdekes összehasonlítási alapot tud adni arra tekintettel, hogy az általuk megadott viszonyaik más feladatellátókkal kapcsolatban hogyan alakul hatókörük kiterjedése alapján. Azaz például egy kulturális központnak (agórának), melynek akár több járásra kiterjedő hatóköre lehet, több-e a kapcsolata, mint egy közösségi színtérnek vagy közművelődési intézménynek, mellyel kapcsolatban a törvény illet nem határoz meg („A kulturális központ a közművelődési alapszolgáltatások teljes körét biztosító közművelődési intézmény. Tevékenysége feladatai települési, kerületi szintű biztosítása mellett

több egymással határos járásra, egy megyére vagy több egymással határos megyére terjed ki.”). (1997. CXL törvény 78/B § (1) bekezdés)

A válaszadók **több mint 50%-a azt vallotta magáról, hogy települési szintű** a közművelődési tevékenységének a kiterjedése.

4. ábra: Közművelődési tevékenység területi kiterjedése a kérdőívre válaszolók körében
(Forrás: saját szerkesztés)

Érdekes megállapítás továbbá az adatokban, hogy a 1997. évi CXL. törvény lehetővé tette, hogy egy közművelődési szakember három egymással határos település közösségi színterében közösen foglalkoztatható legyen.

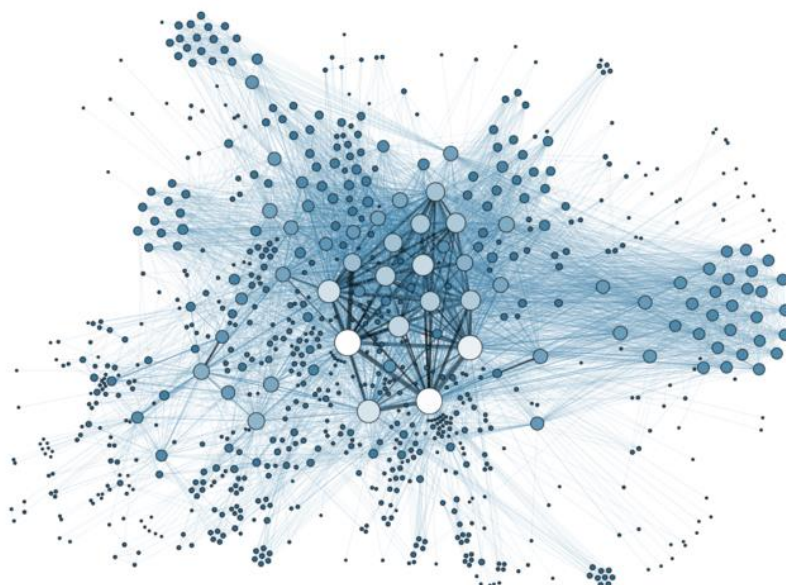
(„(3) A közösségi színtér működtetése, továbbá a helyi közösségi művelődés szervezése és a közművelődési alapszolgáltatások hozzáférhetőségének biztosítása érdekében a közösségi színtér fenntartója, működtetője szakirányú középfokú végzettséggel rendelkező személyt foglalkoztat. (4) A (3) bekezdés szerinti személy foglalkoztatását több fenntartó, működtető közösen is biztosíthatja oly módon, hogy egy személy legfeljebb három község tekintetében láthatja el feladatait.”) (1997. évi CXL. törvény 78/H.§ (3-4) bekezdés)

A kérdőív eredményeinek vizsgálatakor egyértelműen láthatóvá vált, hogy ezzel a lehetőséggel minimum hatvanan éltek országosan, ha a kitöltőket nézzük csupán. Érdekes vizsgálódás lehet, hogy vajon azzal, hogy a három település összekötése egy közös szakember által, kvázi saját hálózatként működik-e, vajon mennyiben változtatja meg a kapcsolatainak a számát (ugyanis a vizsgálatnál egyértelmű, hogy bár a közművelődési intézmény vagy közösségi színtér kapcsolatainak a számát elemezzük, ezek elválaszthatatlanok az emberektől, akik bennük dolgoznak).

A kérdőívem második részében a kapcsolatokat szerettem volna felmérni, amely kapcsán egy általános körülményekre vonatkozó kérdést tettem fel, ezzel feltérképezve a jelenlegi

közművelődési feladatellátók viszonyait (Kérem jelöljön meg 10 db közművelődési feladatellátót, akivel legalább havonta egyszer kapcsolatban van!).

5. ábra: Általános kapcsolatháló
(Forrás: barabasi.com)

A kérdésre számos válasz érkezett, amelyekből három fontos megállapítás vonható le számomra. Az egyik, hogy a kérdőívet kitöltő (2060) közművelődési feladatellátóknak **átlagosan hat kapcsolata van** más kollégákkal (2060 kitöltő összesen 11 464 kapcsolatot nevezett meg). Ez hálózatelméleti szempontból fontos, mert így valóban elmondható, hogy a közművelődés komplex rendszer, amelyben nincsenek elszigetelt elemek. Minden feladatellátó csomópont, mindegyik rendelkezik kellő számú kapcsolattal ahhoz, hogy együttesen hálózatként tekintsük rájuk.

Kíváncsi voltam továbbá, hogy vajon változik-e az átlagos kapcsolati szám annak függvényében, hogy közművelődési intézmény vagy közösségi szintér válaszolt. A kettő között minimális a kapcsolati eltérés: átlagosan az **intézményeknek öt**, a közösségi **színtereknek hat** kapcsolatuk van. (Én sokkal nagyobb eltérésre számítottam a kettő feladatellátási típus között, de igazából a nagy elemszámú szinterek, és a három település egy szakembert foglalkoztató lehetőség miatt feltételezésem szerint eleve több olyan mesterséges kapcsolatuk van a közösségi szintereknek, ami növeli a kapcsolati rendszerüket. Továbbá a már említett Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Program szintén ezt a folyamatot erősíti azzal, hogy egyrészt a leendő szakemberek képzéseken vesznek részt, amelyek átlagosan 20 fősek, ezzel már eleve indukált a kapcsolat, másrészt az eddigi ellátatlan települések is bekapcsolódtak a hálózatba, így növelve azt.)

Tehát megállapítható, hogy **nem függ a feladatellátó típusától, hogy mennyi kapcsolattal rendelkezik**, így azt lehet mondani, hogy a közművelődés rendszerében ugyanúgy megjelenik csomópontként egy közösségi szintér is, mint egy kulturális központ.

Érbevedekes volt a válaszok elemzésénél, hogy többen olyan kapcsolatokat is megemlítettek, amelyek nem kifejezetten közművelődési intézményekhez, szinterekhez köthetőek. Ilyenek például a civil szerevezetekkel, a könyvtárakkal, a múzeumokkal és egyéb nem intézményesült

csoportokkal való kapcsolatok (ezeket a válaszokat azonban természetesen nem vettem figyelembe jelen elemzésemnél). Elgondolkodtató, ahogy fentebb is írtam a kutatás módszertanánál⁹, hogy a realista és nominalista megközelítés kapcsán mennyire eltérő eredményre lehet jutni. Elemzésemben én Wassermann és Faust által vázolt nominalista megközelítést választottam, mivel a közművelődési szakma igen szerteágazó: számos más kulturális szervezettel, civil szervezettel működik közre, hat rájuk, mégis jelenleg a „szűken” vett közművelődési feladatellátók hálózatát szerettem volna feltérképezni.

A másik fontos megállapítás a válaszok kapcsán az, hogy kimutatható és a válaszok alapján alá is támasztott, hogy a legnagyobb csomópontok a rendszerünkben az agórák és kulturális központok. Területileg vizsgálva a feleleteket elmondható, hogy az **agórák** területi vonzáskörzetében a **válaszadók több, mint 70%-a megjelölte kapcsolatként** a hozzá legközelebb eső agórát, így valóban érzékelhető – akár egy ilyen vizsgálat kapcsán is – a területi feladatellátásuk kiterjedése. Esetlegesen egy másik kutatás során érdemes elemezni a hálózatelmélet segítségével az agórák hazai és nemzetközi kapcsolatait egymáshoz viszonyítva is. (2014-ben a Nemzeti Művelődési Intézet közreműködésével létrejött az Agóra műhely¹⁰ (hálózat), amelyen mind a tizenöt agóra képviselteti magát. Ennek segítségével elérhetőek lehetnek az adatok.)

Végül a legfontosabb következtetés ami a válaszokból visszatükröződik, hogy a 2060 válaszadó **82%-nak van kapcsolata a Nemzeti Művelődési Intézettel**. Ez két szempontból releváns a hálózat számára: egyrészt, mivel az Intézet ezek alapján a legtöbb kapcsolattal rendelkező közművelődési feladatellátó Magyarországon, azaz a legerősebb **csomópont**. (A „győztes mindent visz”, és a „gazdag egyre gazdagabb” elmélet határozza meg Barabási szerint leginkább a komplex hálózatokat, csomópontjaikat. Tehát a közművelődés rendszere hasonló működést mutat, mint bármely más hálózat.) Másrészt azért fontos, mert a Nemzeti Művelődési Intézet országos szakmai szervezet (1997. évi CXL törvény 85. § szerint), emellett kulturális stratégiai intézmény¹¹, melynek az agórákhoz hasonlóan jelen kérdésekre adott válaszokból is nyilvánvalóan látszik az országos hatása.

Az „általános” kapcsolat megjelölés után kíváncsi voltam arra, hogyha irányított kérdésekkel közművelődési munkát meghatározó témakörökre¹² kérdezek (törvényi változás, pályázatok), mennyire módosulnak a megjelölt kapcsolatok. Mivel eleve kevesebb kapcsolatot jelölhettek meg (hármat), így a kapcsolatok száma természetesen nem releváns. Viszont érdekes vizsgálati

⁹ Azonban nem biztos, hogy a csoport tarjai is úgy vélik, hogy csak azokat tekintik a hálózat tagjának, így bővíteni, illetve szűkíteni is lehet a mintát az alapján, hogy maguk a hálózatba tartozók kiket jelölnek meg, ezt nevezzük realista megközelítésnek. (Laumann, Marsden és Prensky 1989)

A másik lehetőség alapja, a nominalista megközelítés, amikor elméleti alapon húzzák meg a hálózat határát. A tagok így nem feltétlenül érzik magukat a közösség tagjainak, mégis valamilyen kapcsolat áll fenn köztük. (Wassermann és Faust 1994:31-42.)

¹⁰ Az Agóra tagintézmények vezetői, vezető munkatársai, kollégái és az Nemzeti Művelődési Intézet vezetői évente kétszer találkoznak a közművelődési szakma aktualitásainak megvitatása, szakmafejlesztési programok véleményezése és kezdeményezése céljából. A műhelymunka mindig más-más Agórában zajlik, ezáltal a tagszervezetek megismerhetik egymás infrastrukturális lehetőségeit. Az elmúlt években két Kárpát-medencei térségben – Szlovákiában és Erdélyben – jártak a hálózat tagjai szakmai kapcsolatoképítés céljából.

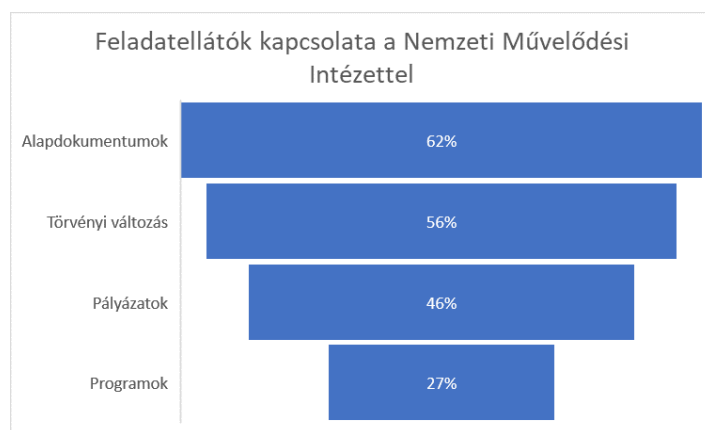
¹¹ A Nemzeti Kulturális Tanácsról bővebben: <https://nmi.hu/2020/02/22/megalakult-a-nemzeti-kulturalis-tanacs/>

¹² Kérem soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel a törvényi változások kapcsán szokott egyeztetni! Kérem soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel programok, fellépők kapcsán egyeztet! Kérem soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel intézményi alapidokumentumok kapcsán! Kérem soroljon fel három közművelődési feladatellátót, akivel közművelődési projektek, pályázatok kapcsán egyeztetni szokott!

szempontot adott, hogy a Nemzeti Művelődési Intézet, mint a legnagyobb csomópont, milyen módon és mértékben jelenik meg a rétegzett kapcsolatokban.

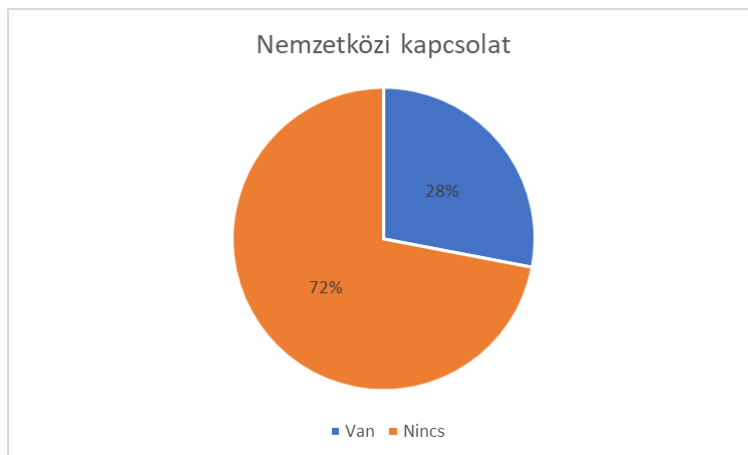
Az eredmény kimagasló, szinte minden területen az Intézet került megnevezésre legtöbb alkalommal, legnagyobb százalékban. Ez két szempontból fontos: egyrészt mert megerősíti, hogy valóban az egyik legfontosabb csomópont, másrészt, hogy a kapcsolatai minőségiek, ezáltal tényleg erős kötésekről beszélhetünk. Minden közművelődési feladatellátót érintő fontosabb témában elsődlegesen az Intézetet jelölték meg. Kivétel csupán a programok, fellépők kapcsán történő egyeztetés, ám ez nem meglepő, hiszen mint országos szakmai szervezetnek a módszertani és szakmai tanácsadás a feladata, kifejezetten rendezvényeket nem szervez.

6. ábra: A válaszadók kapcsolata a Nemzeti Művelődési Intézettel
(Forrás: saját szerkesztés)

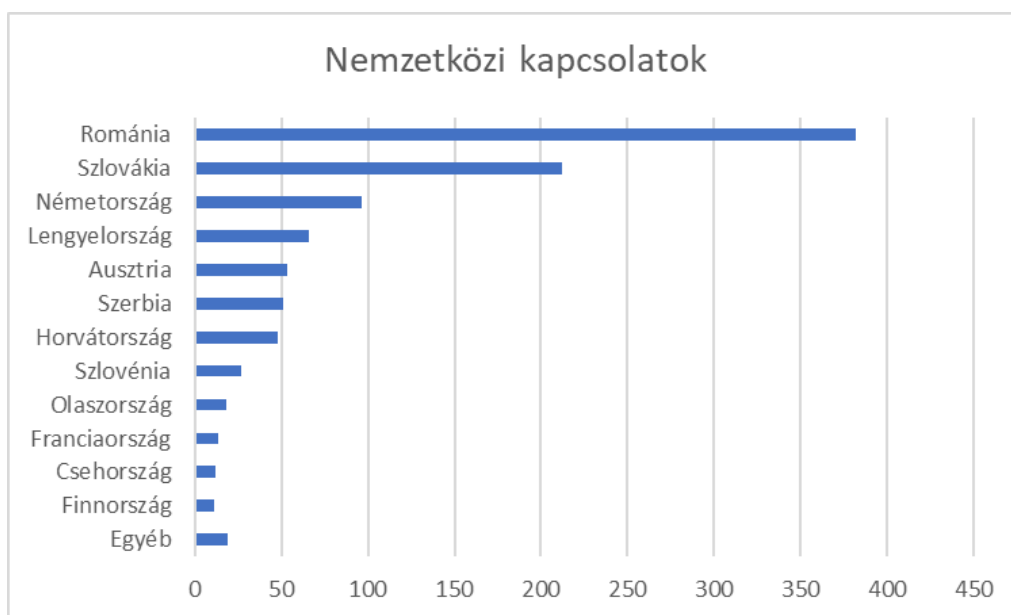
A kérdőív harmadik felében a nemzetközi kapcsolatokat térképeztem fel. Megállapítható, hogy a válaszadók csupán 28%-a rendelkezik valamilyen nemzetközi kapcsolattal, és jelölt meg ilyen jellegű kapcsolódást. Ennek oka talán abban kereshető, hogy jelenleg beszűkült a kapcsolati hálózata a feladatellátóknak, illetve ok lehet még, hogy az idegennyelv ismerete és használata hazánkban nem olyan erős. A válaszadók közül átlagosan egy közművelődési feladatellátónak **kettő nemzetközi** kapcsolata van.

7. ábra: A kérdőív kitöltők válasza a nemzetközi kapcsolatok tekintetében
(Forrás: saját szerkesztés)

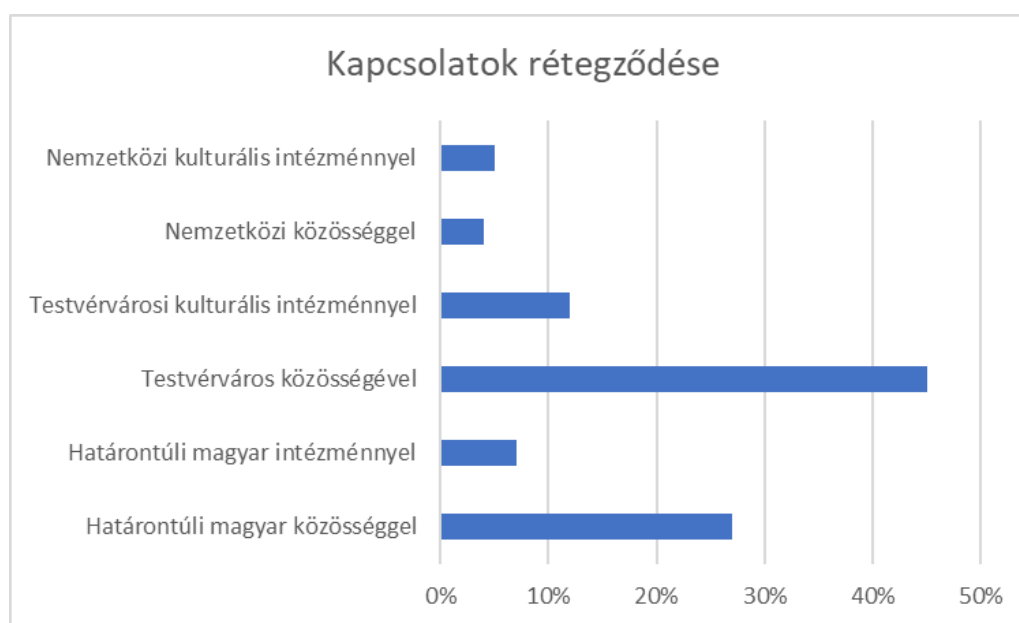
A kapcsolatok országokénti eloszlását tekintve igen széles a megnevezett országok száma. Legtöbb feladatellátónak Romániával van kapcsolata, ezek mindegyike külföldi magyar közösséghez köthető, ugyanúgy, mint a szlovák, szerb és szlovén kapcsolatok is. Érdekes volt számomra, hogy a harmadik legtöbbet megjelölt ország Németország volt, minden bizonnyal a sváb hagyományok ápolása miatt számottevő ezzel az országgal létesített kapcsolat. Kiemelkedő volt, hogy sok olyan kapcsolatot is megjelöltek, ami még inkább azt mutatja, mennyire kiterjedtek egy-egy csomópontunk kapcsolatai, mennyire széles a hálózata a közművelődésnek (megjelöltek számos olyan országot, amelyeket előzetesen nem is feltételeztem, ilyen például Kína, Egyesült Államok, Norvégia, Spanyolország).

8. ábra: Nemzetközi kapcsolatok országokénti megoszlása
(Forrás: saját szerkesztés)

A nemzetközi kapcsolatokat tovább vizsgálva kíváncsi voltam arra, vajon milyen minőségű az egyes országokkal a kapcsolat. Kimagasló volt azon válaszok száma, amelyek a testvérvárosi kapcsolatot jelölték. Második legtöbbet jelölt válasz a határon túli magyar közösségi kapcsolat volt, amely Magyarország történelmét tekintve szintén nem meglepő. Számottevő azonban a nemzetközi kulturális intézményekkel fennálló kapcsolat is, hiszen a közművelődés rendszere magyar sajátosság, egyetlen más országban sincs hasonló intézményi struktúra. Talán ezen számok mögött az Európai Unió pályázati lehetőségei állnak, vagy az elszármazott magyar közösségek. Ennek vizsgálata további kutatásokban érdekes lehet.

9. ábra: Nemzetközi kapcsolatok rétegződése
(Forrás: saját szerkesztés)

Összegző megállapítások

Összességében jelen kutatásom úgy vélem igazolta, hogy a közművelődés, mint komplex rendszer, mérhető a hálózattudomány eszközeivel. A vizsgálataim kapcsán számos olyan megállapítást sikerült bebizonyítanom, amelyet nem is feltételeztem. Ilyen például az agórák hatóköre vagy a Nemzeti Művelődési Intézet szuper csomópontja is.

Kutatásomban az elméleti rész kapcsán próbáltam empirikusan bizonyosságot nyerni a hálózat léteire. A kérdőív eredményeiből egyértelműen kiderült, hogy a közművelődés hálózatként működik. Átlagosan hat kapcsolattal rendelkezik egy közművelődési feladatellátó. A hálózatunk legnagyobb csomópontja a Nemzeti Művelődési Intézet. Számos nemzetközi kapcsolattal is rendelkeznek az egyes csomópontok, így a hálózat igen széles, országhatárokon túl nyúlik.

Felhasznált irodalom:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv>. Letöltés dátuma: 2020.12.15.
- 2017. évi LXVII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről
- Castells, Manuel (2007): Az évezred vége – Az információ kora. Gazdaság, társadalom és kultúra sorozat III. kötet. Budapest, Gondolat kiadó
- Cserné Adermann, Gizella – Ponyi, László (2018): Kultúrakutatás módszertani alapjai. In: Tudástár a közösségi művelődésben X. kötet. Nemzeti Művelődési Intézet Nkkft.
- Kary, József et al. (2018): Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához. Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- OSAP 1438 – Közművelődési statisztikai adatok 2019-es évről
- Kürtösi, Zsófia (2004): Társadalmi kapcsolathálózatok elemzés módszertani alapja. In: Takács, Károly (szerk.): Településkutatás szöveggyűjtemény I-II., TeTT könyvek, Budapest, 2004. Elérhető: <http://tettconsult.eu/books/TelkutHTM/szovgyujtpdf/16-kurtzsofi.pdf>
- Rab, Virág (2019): A kapcsolati hálózatok a történelemben, Gondolat kiadó
- Závogyán, Magdolna et al. (szerk.) (2019): Útmutató II. a közművelődési feladatellátás dokumentumainak elkészítéséhez – Példatár. Lakitelek, Nemzeti Művelődési Intézet.

Szabóné Tóth Judit:

Az alulról szerveződő közművelődés fénykora – közösségépítés egy hajdú településen a 19. századtól a II. világháborúig

Absztrakt: A polgárosodás kezdetével a magyar társadalmi élet elkezdett felpetrezkedni. Sorra jelentek meg a civil társaságok, egyesületek, melyekben a részvétel önkéntes volt. Szerke az országban létrejöttek olvasóköre, kaszinók, dalárdák. Hajdúnánás kulturális életében – az országos tendenciákhoz hasonlóan – már a 19. század közepétől aktívan jelen vannak a lakosság által kezdeményezett és megalapított közösségek. Működésük a második világháborúig töretlen volt. Ennek az alföldi településnek a példáján keresztül ismertetem, hogy mennyire gazdag volt ez a korszak az alulról jövő kezdeményezésekben.

Abstract: With the beginning of embourgeoisement, hungarian social life began to flourish. One by one, civil societies and associations appeared, in which participation was voluntary. Reading circles, casinos and song clubs have been established all over the country. Since the mid-19th century, in line with the national trend, the communities initiated and founded by the inhabitants have been actively present in the cultural life of Hajdúnánás. Their functioning had been continuous until the World War II. Through the example of the settlement in the Alföld, I describe how rich this period was in the initiatives coming from the bottom.

Közösségi fejlődés és civil társaságok a magyar polgárosodás idején

Az 1800-as években, amikor a reformeszmét hirdették, elkezdtek megjelenni, létrejönni civil társaságok, szervezetek, mint közösségek. Ezekben a részvétel önkéntes alapon működött. A korszakban nagyon erős volt a nemzeti érdekek érvényesítése, és a polgárosodás. Ez az időszak kedvezett a felnöttek képzésének és művelődésének is, új szervezetek, intézmények alakultak, ami a közműveltség szintemelkedését is jelezte. Széchenyi István felajánlásával 1825-ben létrejött – a Magyar Tudományos Akadémia elődjeként – a Magyar Tudós Társaság, ahol szabályozták a magyar helyesírást, a magyar nyelvtant. A magyar nyelv terjesztésére, népszerűsítésére jöttek létre a Nemzeti Intézetek. Széchenyi István 1827-ben megalapította a Nemzeti Casino-t, majd 1835-ben a Magyar Gazdasági Egyletet, melynek gazdasági szerepe mellett, az ismeretterjesztés volt a fő feladata. Kossuth Lajos nevéhez, pedig többek közt a Magyar Iparegylet fűződik. A felnőttoktatás ezeken keresztül jelentős szerepet játszott ebben a korban, melynek célja az volt, hogy elérhető, hasznos ismereteket, művelődést nyújtson a széles társadalmi rétegnek. A nép körében történő természettudományos ismeretek terjesztésére megalakult a Királyi Magyar Természettudományi Társulat (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat elődje). Ezekhez a szervezetekhez vidéki fiókegyletek is csatlakoztak. Nagyon népszerűek voltak országszerte a településeken a könyvek terjesztésében az olvasóköre és sokféle folyóirat jelent meg ekkor, amelyekben a reformkor eszméit hirdethették. Ezek nemcsak az ismeretterjesztésre voltak alkalmas helyszínek, hanem a közösségek életében is jelentős szerepet játszottak a rendszeres találkozási alkalmak. Egyre inkább elkezdtek

kibontakozni az alulról szerveződő mozgalmak. A munkások körében aktív közművelődés zajlott. A nemzeti öntudat arra indította az embereket, hogy a múlt, a történelem emlékeit összegyűjtésük, rendszerezzék, majd tudományos, ismeretterjesztő formában a nagyközönség elé tárják. Az olvasóköri körökön kívül létrejöttek kulturális egyletek, helytörténeti gyűjtemények, múzeumok. A munkásság körében is megjelentek az egyletek, amelyek szerveztek maguknak felnőttképzést, analfabéta tanfolyamokat, ének-és tanórákat, valamint kulturális rendezvényeket is. 1890-től kialakultak az első jelentősebb intézmények, megjelentek a népművelést hivatásuknak tekintő szakemberek. Az olvasóköri körök mellett számos egyéb közművelődési célt szolgáló egyesület, egyesület (pl. dalárda, színjátszó kör stb.) alakult ebben az időszakban, civil és egyházi szervezetek egyaránt. A vasárnap munkaszüneti nap lett, így megnövekedett a pihenésre, szórakozásra fordítható idő. Az emberek összejártak, közösségekben beszéltek meg ügyes-bajos dolgaikat, vagy együtt szórakoztak, művelődtek. (Juhász 2016:22-28)

Az első világháború idején a népművelés szerepe, formája megváltozott. A hivatásos népművelők, tanítók a frontot járva oktatták, látták el ismeretekkel a gyakran analfabéta katonákat. A polgári lakosság számára gazdasági jellegű előadásokat szerveztek, amely már mai értelemben vett állampolgári ismeretkörökkel is bővült. (Juhász 2016:32)

A két világháború között a nép műveltségének növelésére létrehoztak népházakat (kultúr vagy művelődési házakat). Ezekben helyet kapott az oktatás, tudományos előadások, valamint a szórakoztató és egyéb rendezvények. Létrejöttek új népkönyvtárak és bővítették a meglévő könyvtárak állományát. Meghatározó volt még a rádió, a filmgyártás és a mozik terjedése is az időszakban. Klebelsberg Kunó tevékenysége az oktatásban jelentős szerepet játszik, hogy a nép műveltségében, tanultságában meglévő hiányosságokat igyekezzenek az oktatás rendszerén keresztül pótolni. A parasztság művelését a gazda- és olvasóköri körök végezték, amely már minden második településen működött. Az 1940-es évekre jelentősek lettek az ifjúsági mozgalmak, a felekezethez kapcsolódó egyesületek, például a katolikus agrárfiúságot tömörítő KALOT (Katolikus Agrárfiúsági Legényegyesület) és a leányokkal foglalkozó KALÁSZ (Katolikus Lányköri Szövetség). A fiatal férfiak kötelezően részt vettek a leventemozgalmában. A félkatonai szervezet politikai, erkölcsi, vallási jellegű neveléssel is foglalkozott. (Juhász 2016:33-36)

A polgárosodás kezdetétől a második világháborúig, kisebb megszakításokkal ugyan, de jellemző volt a közösségi élet pezsgése, a művelődésre törekvés, a civil egyesületek létrejötte Magyarország településein, így egy alföldi kisvárosban, Hajdúnánáson is.

Hajdúnánás – Bocskai egyik kiváltságos települése

Hajdúnánás 16,5 ezer fős lélekszámú város, amely az Alföld északi részén, a Hajdúságban terül el. 2013-tól járásközpont. Híres a szalmafonásról, és a jó minőségű gyógyvizéről, mely számos betegségre megoldást jelenthet.

Régészeti feltárások bizonyították, hogy a területen éltek népcsoportok már i.e. 4500 évvel ezelőtt is. A kétezres évek elején, a város határában álló egyes kurgánok, népnymenven kunhalmok feltárása során szarmata és szkíta kori leleteket találtak a régészek. A település először Nánásmonostora néven bukkan fel. Bocskai István 1605-ös kiváltságlevelében a hajdúvárosok egyikeként városi jogot kapott. Ez 1605. december 12.-én történt, erre emlékezve minden évben ezen a napon ünneplik a Város Napját. Bocskai mozgalmának hatására körülbelül 2000 hajdú települt itt le egykor.

Az alulról szerveződő közművelődés fénykora - Közösségépítés Hajdúnánáson a 19. századtól a II. világháborúig

Hajdúnánáson a 19. században a városi művelődés arculatára nagy hatással volt az oktatási rendszer, mind az elemi, mind pedig a középiskolai. A polgárosodó iskolakultúra mellett, vagy éppen annak köszönhetően az országos tendenciához hasonlóan a hajdúnánási közművelődés történetében is növekvő szerepet játszottak az olvasóköri körök, melyek az 1950-es évekig hatékonyan szolgálták az olvasáskultúra terjesztését. Az első Olvasóegylet 1840-ben alakult meg a reformkor művelődési mozgalmainak hatására, a lakosság szellemi igényeinek kielégítésére (Bajkó 1973:350).

A Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisában vannak már adatok az 1800-as évek végéről különböző közművelődési célt szolgáló egyesületek meglétéről, mint a Kaszinó Egylet, a Dalárda, vagy a Függetlenségi Olvasókör (előtte Olvasóegylet). Ezek határozták meg az akkori kulturális, társadalmi és politikai életet a városban. Tagjaik rendszeresen összejártak, beszélgettek, ismeretterjesztő előadássorozatokot szerveztek, olvastak könyveket és folyóiratokat, működtettek színtársulatot, szerveztek táncmulatságokat, hivatásos társulatok színházi előadását, kirándulást, biliárdoztak, sőt kugli versenyeket is rendeztek (Bajkó 1973:350).

Az olvasótársaságok segítették elő a műveltség minél szélesebb körű elterjedését, amire a város lakossága igen fogékony volt. Népszerűek voltak a felolvasások, amit az olvasótársaságok a nép számára tartottak évente többször is. Az 1840-ben alapított első nánási Olvasóegylet jelmondata: „Századunk a rend és haladás százada. Ezzel együtt haladni minden polgárnak a legszentebb kötelessége” (Fejes 2005:273). Az 1863-ban alakult „Kasino” Egylet vagy Úri Kasino tagjai elsősorban a szűk, vagyonosabb rétegből kerültek ki, majd törekedtek a szélesebb rétegeket is bevonni a közönség körébe, hogy a társaság demokratikusabb színezetet nyerjen (Bajkó 1973:350). Ez persze csak látszat volt, hiszen céljának a művelődés fejlesztését vallotta, valójában az értelmiségi vezetők az elittudat ébrentartására, a gazdasági és társadalmi érdekazonosság nyomatékosítására törekedtek. A tagok közé bejutni csak megfelelő nagyságú vagyonnal, diplomával vagy társadalmi állással lehetett (Fejes 2005:276). 1900-ban tagsága 100 főt számlált, könyvállománya 1000 kötet körül volt, ezen kívül 9 politikai napilapot, 4 élclapot, 3 szépirodalmi és 3 szakfolyóiratot is járatott. Székhelyük az 1900-as évek elejétől az 1895-ben a Takarékpénztár által építtetett eklektikus stílusjegyeket magánviselő Bocskai utca 13 szám alatti épület lett, melynek jobb szárnyában kaptak helyet a közös találkozásra, szórakozásra és művelődésre.

A Függetlenségi Olvasókör 1871-ben alakult. Alapítója id. Csóhány Ferenc földbirtokos volt. Tagjainak támogatásával 1894-ben saját épületbe költözött és 488 kötetes könyvállománnyal rendelkezett. Emellett a nyolc politikai napilappal, egy szépirodalmi folyóirattal és egy élclappal jelentős volt folyóiratállománya is. Tagsága 1900-ban elérte a 200 főt, annak ellenére is, hogy belső viszály alakult ki még az új épületbe költözés évében – egy telekügy miatt – a földműves és a polgári szárny között, így utóbbi még abban az évben kivált. Belőlük alakult meg a Polgári Olvasókör, akik 1895-ben szintén saját házba költöztek és tagságuk elérte a 250 főt, és 200 darab könyvvel rendelkeztek. Az Iparos Kör 1884-ben alakult, 64 fővel, ami 1900-ra 140 főre emelkedett. Könyvállománya 187 kötet, folyóiratainak száma pedig 15 volt (Bajkó 1973:350). Tagjai körében népszerű játék volt a biliárd, évente többször adtak elő színdarabokat, rendeztek táncmulatságot, kugli versenyt és tanulmányi kirándulást. Estély szervezésével pénzt gyűjtöttek, melyből könyveket vásároltak. 1900-ban megalakult a Hajdúnánási Iparos

Dalkör Dalárdája, melyet 1918-tól az Iparos Körrel és az Ifjúsági Önképzőkörrel együtt tanítók bevonásával irányítottak. Az önképzőköri alkalmakon, esteken, ünnepélyeken a helyi gimnázium önképzőkörének tagjai és egyetemi hallgatók is részt vettek. A heti egy alkalommal megtartott zártkörű foglalkozásokon meghallgatták és értékelték az önálló szerzeményeket, zenei előadásokat és táncműsorokat. Fogadták hivatásos és amatőr társulatok vendégszereplését is (Fejes 2005:277).

A 20. század elején több, további olvasókör jött létre, mint a Bocskai Olvasókör, a 48-as Kossuth Olvasókör, a Hunyadi Olvasókör és a Frontharcos Kör (Papp 2003:218). Az egykori tag, Tímári Lajos a Bocskai Olvasókör létrejöttét, kialakulásának körülményeit így jegyezte le: „A századforduló után, amikor az emberek egymásra utaltsága virágkorát élte, minden népréteg kereste és meg is találta a saját életéhez hasonló társait. Együtt meg tudták beszélni a szabadságharc bukását és az azt követő sérelmeket, a boldogulás lehetőségeit és még a családi problémákat is. Így tehát minden népréteg igyekezett kialakítani a saját társaságát” (Tímári 2006:249). Ezt történt Hajdúnánás Laponynak nevezett városrészén is, ahol a város legszegényebb rétege élt. A környék lakói főleg a hosszú téli estéken összejártak hol egyik, hol másik szomszédnál tanyázni, ahol megbeszélték a hallott eseményeket, a világ dolgait és olvasták az egyetlen gyűrt kalendáriumot. Leggyakrabban egy háromholdas kisparasztnál volt a találkozó, aki járatta az Igazság című agrárproletár hetilapot, ami nagy szó volt abban az időben. A látogatók támogatták a házigazdát azzal, hogy hozzájárultak a tüzelőhöz és a világításhoz is. Amikor a gazda úgy döntött, hogy nagyobb házat vásárol és eladja a régit, akkor az odajárók felbuzdulva elhatározták, hogy megveszik az eladóvá vált épületet, hogy legyen egy közös állandó helyük, ahol találkozni tudnak. A környék lakossága az eladott termény árából hozzájárulva, közösen megvásárolta a házat, a tüzelőt és együtt kitatarozták az épületet, készítettek zászlót és kuglipályát is. Háromtagú bizottságot választottak maguk közül és „úgy döntöttek, mivel a városnak ez a legelmaradottabb része – úgy gazdaságilag, mint a kultúra szempontjából – hát a hajdúk vezérét és letelepítőjét, Bocskai Istvánt választják névadóul (Tímári 2006:250).” Így alakult meg a Bocskai Olvasókör, aminek története kitűnően szemlélteti az alulról szerveződő civil kezdeményezések létrejöttét. A tagoktól a dologi kiadások fedezésére tagdíjat szedtek, aminek felhasználásról a vezetőknek évente el kellett számolniuk a tagság felé. Voltak olyan tehetősebb gazdák is, akik maguk nem jártak az olvasókörbe, de tagdíjukkal hozzájárultak a működéshez, mely a környék tekintélyét is emelte. A 30-as években a tagok saját könyveiket hozták az olvasókörbe, hogy azokat a többiek is olvashassák, de szembe kellett nézniük azzal, hogy lassan kiöregednek és a taglétszám apadni kezdett, ezzel együtt az egyesület vagyona is. Egy vezetőváltás és fiatalok toborzása részben megoldotta a problémát. Szüreti bálakat szerveztek, aminek bevételével az anyagi helyzetük stabilizálódott. Létrejött a kör amatőr színjátszó csoportja is, amely különböző népi színműveket adott elő a helyi közönségnek, nagy sikerrel. A bevételt az épület fejlesztésére fordították és egy rádiót vásároltak, amiből hallhattak híreket az időközben kibontakozó második világháború eseményeiről, főként a fronton harcoló hozzátartozók miatti aggodalom okán. 1943-ban politikai okok miatt a rendőrség bezáratta a kört, majd egy hónap huzavona után újra kinyithatott, de az ez év telétől érkező először német, majd szovjet katonai alakulatok megszállták az épületet és ott óriási pusztítást végezve szétverték a berendezéseket, az iratokat, könyveket szétszórták, elvitték vagy elégették. 1945-ben a Bocskai Olvasókör végleg bezárta kapuit. Az épületet a Magyar Kommunista Párt vette birtokába 1956-ig (Tímári 2006:250-253).”.

A 48-as Kossuth Olvasókör 1905-ben alakult meg. A többi olvasókörhöz hasonlóan itt is tagdíjakat szedtek és a közösség hozzájárulásaiból épült meg a Kossuth utcai székhely, melynek alapkövetételekor emlékiratot és Kossuth bankókat ástak el. Az épület már nem áll, de az

emlékirat ma is megtalálható a városi könyvtárban. Az Emlékirat az utókor számára című szövegből kiemelt részlet is hűen tükrözi az akkori emberek gondolkodását a közösségről: „Kedves olvasóm ezen épület nem egyes ember tulajdonaként épült, hanem Istennek dicsősségére, embertársaink iránt való szeretetre és összetartásra a hazaszeretet melegétől áthatva hozta létre a semmiből közös akaratunk, Isten áldását kérve közös munkánk felvirágoztatására” (Fejes 2005:275).

A Hunyadi Olvasókör 1913-ban alakult, de az első világháború idején nem volt túl aktív a működése, a helyzet csak az 1920-as években vált stabillá. A kör épületét szintén közösen finanszírozta a tagság és az építkezésben is oroszánrészt vállaltak. Az egyesület tagságát főként parasztok tették ki, így az összejövetelük javarészt a késő őszi és kora tavaszi időszakok között zajlottak, amikor a mezőgazdasági munkálatokkal végeztek, vagy még nem kezdték el. A tagdíj mellett a játékok használatáért is díjat fizettek a tagok, a szabályokat pedig pontosan betartották. Népszerű volt a kártyajáték és a biliárd is. 8 lapot járattak, politikával nyíltan nem foglalkoztak, de egymás közt megosztották a véleményüket és igazi nagyhatalmúnak számított akkoriban, hogy rendelkeztek rádióval. Nők itt sem lehettek tagok, mint ahogy a többi olvasókörben sem, de szerveztek bálakat és táncos összejöveteleket, amin természetesen a feleségek, és az eladó korú leányok is részt vehettek. A bálók célja a szórakozáson túl a bevételek szerzése volt, míg a bankettek a barátság erősítését szolgálták és csak a tagok és családtagjaik vehettek rajta részt. A tagok ugyanakkor figyelemmel kísérték egymás életét, úgy a lakodalmak, mint a temetések alkalmával (Fejes 2005:278-280).

A Réti Olvasókör 1911-ben alakult, tagjai a tanyaszerűen betelepült Réten éltek és szegényparasztok voltak, de bennük is megvolt az önművelés igénye. Alapszabályukban meghatározták a kör célját, mely a következő volt: „A réti tanyai olvasókör egyesület, amely az értelmiség fejlesztését, a modern gazdálkodás tanulmányozását, másrészt tudományos, hasznos, mulattató és gazdasági szakirányú könyvek, előadások, felolvasások és hírlapok olvasása által tűzvén főfeladatául és céljául; egyszersmind üres idejének illedelmes és kedélyes eltöltésére igyekszik” (Fejes 2005:277).

A városban működött Gazda Kör is, akik sokoldalú állami támogatásban is részesültek, például 1903-ban a Földművelésügyi Minisztérium egy 170 kötetből álló úgynevezett népkönyvtárat adományozott számukra, emellett színjátszó csoport is működött a közösségen belül (Fejes 2005:276).

Hajdúnánáson az énekkaroknak, dalárdáknak is nagy múltjuk volt és népszerűek voltak a lakosság körében. Az első ismert énekkar az Összhangzatos Énekkar nevet viselte és a város néptanítói alapították meg 1859-ben. Először 1860-ban református temetésen énekeltek. 1861 és 1877 között összesen 22 alkalommal léptek fel „Cantus” néven, majd az országos dalárdamozgalom hatására átszervezték az énekkart és 1883-ban megalakult a Hajdúnánási Dalárda, mely 1900-ban az Országos Dalszövetség tagja lett (Fejes 2005:281). A város ének- és zenekultúrájának kibontakoztatása a kántor-tanító, gimnáziumi énektanár később országos karnagy Maklár Lajos nevéhez fűződik, aki 1919-ben vette át a karnagy pozíciót és vezetésével a Gimnáziumi Énekkar, a Városi Dalkör és az Iparos Dalkör is számos országos versenyen szerepelt, szép sikerekkel. Az ő munkássága révén bontakozott ki teljességében az első nánási dalárda jegyzőkönyvében, még az alapítás évében leírt célkitűzés: „...a szív és erkölcs s a közművelődés nemesítésére hatni” (Bajkó 1973:358). Az énekkar megújult formában ma is működik és a karnagy tiszteletére felvették a Maklár Lajos Városi Énekkar nevet.

Hajdúnánáson fúvószenekar is működött 1903 és 1908 között az Önkéntes Tűzoltó Egyesületben. Szintén 1903-ban megalakult a Tűzoltó Dalárda is, ami az első világháború kitöréséig működött, de 1924-ben újrászervezték a dalárdát, majd 1926-ban a fúvószenekart

is. A Levente Dalárdát 1926-ban alapították, majd 1927-ben a római katolikus egyház is szervezett énekkart (Bajkó 1973:358).

A 30-as években lelkes nánási emberek segítségével dr. Nagy Imre, az akkori városi főjegyző dolgozta fel és állította színpadra az egykori helyi lakodalmas szokásokat bemutató Nánási lakodalmas című népi színművet, melynek alapját Máté Lajos 1899-ben elkészült gyűjteménye adta, aki az 1800-as évek vége felé megjelenő gazdag lakodalmi szokásrendet dolgozta fel. A darab a hajdúböszörményi 1937-es Hajdúhétre készült el, és a Gyöngyösbokréta nevű országos mozgalom keretében mutatták be először a nagyközönség előtt. A Hajdúnánási Bokréta 1937-ben alakult meg, melyre az alkalmat épp a Nánási lakodalmas Hajdúhéten történő bemutatása adta. A bemutató nagy sikerrel és tisztes haszonnal zárult, mind anyagilag, mind szellemileg, ami arra ösztönözte a készítőket, hogy ne hagyják veszni ezt az értéket. A sikert is alátámasztotta az a tény, hogy 1939 decemberében már 25. alkalommal mutatták be a darabot. Aztán a háború közbeszólt és 1947-ben a Magyar Bokréta Szövetség működését is beszüntették és a Nánási Lakodalmas újbóli bemutatására is várni kellett néhány évet (Groma 2013:195).

1898-ban megalakult Hajdúnánáson a nyomda, ahol először 1900-ban nyomták először ki a város sajtóorgánumát a Hajdúnánási Újságot, ami innentől kezdve rendszeresen tudósított a helyi történetésekről (Bajkó 1973:358).

A helyi újságból tudjuk azt is, hogy az első filmvetítés a városban 1908. augusztus 1-jén volt, mégpedig Bozóky Imre „Párisi Apolló” villamos színháza érkezett Hajdúnánásra. A vándormozi minden nap új műsorral várta a közönséget, népszerűségét pedig bizonyítja, hogy szinte mindig telt ház előtt mutatták be az előadást. 1911-ben már állandó mozi üzemelt a településen a Kisfaludy u. 8 szám alatti „Korona” vendéglő épületben, melynek 300 fő befogadására képes nagytermében a vetítéseken kívül színi előadásokat és táncmulatságokat is tartottak. 1913-ban a mozi megkapta a Hajdúnánási „Uránia” villamos színház nevet. Ebben az időszakban a vetített előadásokon voltak drámai felvételek, komédia, ismeretterjesztést szolgáló természetes képek, ipari újdonságok, protokolláris rendezvények. Ezek mind némafilmek voltak, a kísérőzenét helyi zenészek szolgáltatták. Népszerű volt ebben az időszakban Hajdúnánáson is a moziszekecs, ami a mozi és színház ötvözete. A film egyes jeleneteit megszakítva, maga a szereplő is megjelenik a színpadon és úgy folytatja a történetet. Majd az első világháború kirobbanása után a helyi moziban is megjelentek a háborús témájú képkockák. 1918-ban a spanyoljárvány miatt a mozikat országosan bezárták. 1919-ben volt újabb filmvetítés, majd 1925-ig szünetelt a mozi. 1931-ben megjelent Hajdúnánáson is az első hangosfilm. 1935-ben a mozi új helyre költözött, a Főtéren álló Bocskay vendéglő emeleti nagytermében rendezték be. Ezekben az években megnőtt a magyar filmek aránya. Egy kormányrendelet kimondta, hogy a bemutatott filmek 20%-nak magyar gyártásúnak kell lennie, viszont ennek kölcsönzési díja többszöröse volt a külföldi filmekének. A második világháború kezdetben nem érezte hatását a moziban, majd megjelentek itt is a nyíltan zsidógyűlölő német filmek, a háborús témájú játékfilmek és dokumentumfilmek (Szólláth 2015:206-214).

A 19. század végén elindult egy olyan kezdeményezés is a városban, amely egyfajta helytörténeti-, muzeális gyűjtemény létrehozásának tekinthető. 1890-ben az akkor felépült református gimnázium épületében Bodnár Lajos lelkipásztor-tanár egy múzeumi szobát rendezett be, egy több, mint 1400 darabból álló természetrajzi gyűjteményből, ebből 200 darab az érmegyűjtemény részét képezte (Buczkó 2019:17). Munkásságát az 1894-től ott tanító Dr. Nemes Félix természetrajz-földrajz szakos tanár követte, aki szintén szívügyének tekintette a gyűjtemény gyarapodását. Ekkor jelentős volt az adományozók száma is, aminek köszönhetően a pénzgyűjtemény a századfordulón elérte az 1400 darabot (Buczkó 2019: 21-25). A gyarapodó helyi-, történeti- és néprajzi vonatkozású tárgyak az iskolai oktatásban is szerepet kaptak, emellett felélénkült az érdeklődés lakossági szinten is az iskolai gyűjteményi anyag iránt. A

növekvő gyűjtemény miatt a tárolásra szolgáló hely szűkösnek bizonyult. A megoldást az 1905-ben felépült új gimnáziumi épület jelentette, amivel egy új gyűjteményi egység jött létre „Filológiai és történelmi szemléltető eszközök” néven. A régiségekből, emléktárgyakból és érmékből álló gyűjtemény felügyeletét Jókay Lajos magyar-latin szakos tanár vette át. Az érmegyűjteményt 500 darabosra csökkentették, viszont az adakozó kedv tovább fokozódott és főként a régiség gyűjtemény gyarapodott ebben az időszakban. 1910 körül egy újabb váltás történt a gyűjteményt kezelő személyében. A feladatot Szilágyi Dezső magyar-latin szakos tanár vette át. Ebben az időben államsegélyből fejlesztették a szertárt, amiből bútorokat és szemléltető eszközöket vásároltak a tárgyaknak (Buczko 2019:29). Aztán a háború és az embereket körülvevő apátia ide is elért, mert megtorpant a gyűjtemény fejlesztése. Látványos változások 1930-tól figyelhetők meg a fiatal pályakezdő magyar-francia szakos tanárnak Molnár Józsefnek köszönhetően, aki 1938-ban a gimnázium falain belül megnyitotta a Hajdú-Múzeumot. Ennek előzménye az volt, hogy szervezte az iskola önképző körét, és tagja volt az akkori Hajdúnánási Újság szerkesztőségének is, így a helyi identitás-, és a hagyománygyűjtés fontosságát széles körben el tudta juttatni a város lakosságának (Buczko 2019:33). Elindult egyfajta párbeszéd az újság hasábjain a városlakók között, hogy miért lenne fontos egy múzeumot létrehozni és hogyan lehetne azt megtenni. Ez az eszme elérte az akkori városvezetést is, akik összehívták a múzeumügyben érintett szakembereket és elhatározták, hogy létrehozzák a Múzeum Egyesületet, ahová minimális tagdíj fejében várták a lakosság részvételét, hogy abból fedezik majd a múzeum létrehozását. Itt viszont ez a történet megtorpant, de a lelkes tanároknak köszönhetően létrejött egy önálló egységként működő Múzeum-szertár a gimnáziumon belül, amelyben csak a régiségek (bútor, ásatási darabok, ősi fegyverek, könyvek, ruhadarabok, egykori használati eszközök) száma elérte a 600 darabot (Buczko 2019:41). A tevékenységet támogatta Györffy István néprajztudós, a magyar néprajztudomány egyik hazai megteremtője is, a Molnár Józseffel való barátságán és szakmai segítségnyújtásán keresztül. 1939-ben Kovács Miklós árvaszéki ülnök, városi levéltárnok és tehetséges helyi gazdálkodó végrendeletében egy régi, jó állapotú hajdúnemesi házat adományozott annak minden berendezésével a gimnáziumban működő Hajdú Múzeum számára, azzal a feltétellel, hogy a nevelt lányának építtetett házzal egy telken lévő ingatlan területét osszák meg (Buczko 2019:64).

Összegzés

Hajdúnánáson a 19. századtól a második világháborúig jellemző volt az aktív közösségi, polgári jelenlét. A közösségfejlesztés, mint alulról jövő kezdeményezés valósult meg, főként az értelmiségi társadalmi réteg közreműködésével és támogatásával. Az első megtorpanás az első világháború alatt és az azt követő Magyarországi Tanácsköztársaság idején tapasztalható, amikor sok esetben be lettek tiltva ezek a közösségek. A településen nevezetes időpont az 1919. március 23. Ekkor a Munkástanács hat tagú direktóriuma feloszlatta ezeket a köröket, egyesületeket és készpénzvagyonukat lefoglalta. Ez az időszak azonban rövid ideig tartott, a közösségi jelenlét csökkent ugyan, de nem szűnt meg. A rendszer bukása után a régi rend a legtöbb közösség életében visszaállt, folytatták működésüket, ugyanakkor újult erővel alakultak újabb és újabb körök és szerveződött a népfőiskolai mozgalom is, különböző tanfolyamok keretében.

Az 1920-as években részben vallási, részben tanulmányi, részben politikai ifjúsági szervezetek jöttek létre, mint az „Önképzőkör”, „Gyorsírókör”, „Ifjúsági Segítőegylet”, „Konfirmált Ifjak

Egyesülete”, „Bibliakör”, „Grófi Tisza István Sportkör”, „Soós Gábor Cserkészcsapat”, „Soós Sára Leánycserkészcsapat” és a kötelezően előírt leventemozgalom. A Klebelsberg féle népiskola-reform Hajdúnánáson is éreztette hatását, hiszen a református, katolikus és izraelita belterületi iskolák mellett kialakult a város tanyai iskoláinak hálózata, amivel az elemi oktatás a település külterületein élőkhöz is eljutott (Bajkó 1973:356).

A civil közösségek életében a következő nehéz időszak a második világháború ideje alatt és azt követően érkezett el, melyet a legtöbb szervezet már nem élt túl, működésük ebben az időszakban megszűnt.

Felhasznált irodalom:

- Bajkó, Mátyás (1973): A városi művelődés – Egyházszervezet és iskolarendszer. In: Rác, István (szerk.): Hajdúnánás története, Alföldi Nyomda, Debrecen, 333-358. p.
- Buczkó, József (2019): A múzeumügy története Hajdúnánáson [Nánási Füzetek 31. szám] Móricz Pál Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény, Hajdúnánás
- Fejes, Anita (2005): Olvasóegyletek, kulturális egyesületek, könyvtárak és egyéb kulturális intézmények létesítése és működése Hajdúnánáson 1867 és 1939 között. In: Rigó, Tamásné (szerk.): Nánási kalendárium és helytörténeti olvasókönyv 2006, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Móricz Pál Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Hajdúnánás, 273-282. p
- Groma, Gézáne Nagy Judit (2013): A Nánási lakodalmas története I. rész. In: Rigó, Tamásné (szerk.) (2013): Hajdúnánási Kalendárium 2013, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Hajdúnánás, 195-198. p.
- Juhász, Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó
- Szólláth, Zoltán (2015): Kell egy mozi: Filmvetítések Hajdúnánáson 1945 előtt. In: Rigó, Tamásné (szerk.): Nánási Kalendárium és Helytörténeti Olvasókönyv 2015, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Hajdúnánás, 206-214. p.
- Tímári, Lajos (2006): A Hajdúnánási Bocska-i Olvasókör története. In: Rigó, Tamásné (szerk.): Nánási Kalendárium 2007: Rigó Tamásné, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Móricz Pál Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Hajdúnánás, 249-253. p

Tóthné Boda Éva Mária:

A neofolklór jelenségek vizsgálata a népi ékszerkészítésben

„Ez a kislány gyöngyöt fűz,
kék a szeme, mint a tűz.”
(népdal)¹³

Absztrakt: A 21. század első évtizedeiben kulcskérdéssé vált a néphagyományok megismerése, megőrzése, továbbadása a fiatalabb generációnak és átmentése a jelen kultúrájába. Kutatásom során azt vizsgáltam, hogy egyrészt a mai gyöngyékszer készítőik körében miként valósul meg a népművészet ezen ágának az áthagyományozódása, a népi ékszerkészítők tudásának átörökítése, továbbadása. Másrészt a tradíciónak és a modernségnek az egymásra találása miként mentheti meg a pusztulástól, a felejtéstől ősünk tudását, értékeit.

Abstract: In the first decades of the 21st century, knowing and preserving the folklore, passing on this knowledge to the younger generation, and keeping alive in recent culture have become a key issue. In my research, I examined in what form this part of folk art exists and is transferred in folk pearl jewelry makers's lives, and how they keep their heritage transmissioning and realizing. Alongside, I examined the question of whether the combination of tradition with modernity is how we could save the knowledge and values of our ancestors from destruction and of becoming obsolete.

Bevezetés

Kárpát-medencében a magyar népművészet kutatásának, a paraszti társadalom tárgyi- és szellemi értékeinek feltárásának a 21. században kiemelkedő jelentősége van. A népművészet az elmúlt két évszázad során a politikai, gazdasági és társadalmi körülmények hatására folyamatosan változott, átalakult és megújult. A hagyományok, az életmód, az igények, az emberek ízlése, az alkotásokat használók és alkotók személye, az alapanyagok rendelkezésre állása és választéka minden történelmi korszakban befolyásolta a népművészetet. A 19. században előbb német nyelvterületen, majd Magyarországon is általánossá vált „népművészet” fogalom a paraszti életformához volt köthető. Az urbanizáció, a gyáripár, a fogyasztói társadalom megjelenése megváltoztatta a társadalmi szerkezetet, az emberi kapcsolatokat, az értékek rendjét, a népszokásokat és hagyományokat. A tömegcikk meg szerzése vált fontossá az emberek számára. A népművészeti technikák és motívumkincs alkalmazása egyre csökkent. Az I. világháború után szervezett formában, irányításra elindult mozgalmak révén került előtérbe a népművészet. (Paál 2016)

Az 1950-es évek első felétől megjelent a népi iparművészet kifejezés, amit a hagyományos népművészet folytatásaként értelmeztek. Szinonimájaként számos megnevezést használtak,

¹³ Népdal gyűjtője: Bartók Béla, 1906. Letöltés ideje: 2020. november 25. 18 óra 20 perc Internetes forrás: <http://systems.zti.hu/br/hu/browse/44/10302>

mint például a népi kézművesség, a hagyományőrző kézművesség, az élő népművészet. A népi iparművészet azonban nem népművészet. Felhasználja a népművészet elemeit, a kézműves technikáit, a motívumkincsét és a szellemiségét a tárgyalkotás során, és ezeket beépíti az új alkotásokba. A népi iparművészet forrásául a hagyományok, a tradíció szolgál, de nem elégszik meg azzal, hogy a létrehozott alkotások közgyűjteményekben legyenek kiállítva vagy a régi tárgyak reprodukciói legyenek. Kell, hogy legyenek ilyenek is, de a népi iparművészetben megjelenik a hagyományok megtartása mellett az újítás, az egyediség, a saját tervezésű alkotások létrehozása. (Beszprémy 2013)

A népi iparművészeti alkotások közé tartozó népi ékszerek (rekesz zománc, gyöngy) esetén is a társadalmi, gazdasági változások hatása az évszázadok során tetten érhető.

A népi gyöngyékszer készítővel foglalkozó alkotók esetén a tradícióhoz való visszanyúlás mindig is kiemelt jelentőséggel jelent meg. A Kárpát-medencében kialakult népi gyöngyékszer készítői hagyományok megőrzése, a gyöngyfűzés technikájának generációk közötti továbbadása minden közösség számára fontos volt. A 21. század elején, amikor a népművészet, a népi iparművészet, az iparművészet és design között kölcsönhatások, átfedések figyelhetők meg egyes tárgyalkotási folyamatok során (pl.: népi hímzés), a gyöngyékszerekénél is megmutatkozik ez a kapcsolódás. A Népi Tárgyalkotó Iparművészek¹⁴ a hagyományos népi gyöngyékszer készítői technikákat alkalmazva, illetve azokat továbbfejlesztve hoznak létre gyöngyékszereket.

A gyöngy évezredek óta a díszítés, az ékesítés kiemelt eszköze, az ékszerkészítés megkülönböztetett tárgya. A gyöngy történelmileg értékmérő, csereeszköz, a kincsképzés eszköze is volt, sőt napjainkban is az. A népi ékszerkészítők sorában a bőr, a tűzzománc, a lószőr, a kerámia, az ötvös mellé felsorakozik a gyönggyel foglalkozó ékszerkészítő, a gyöngyfűző, a gyöngyszövő. Napjainkban a gyöngyékszer készítés egyik erőssége, hogy kevésbé jellemző rá az elöregedés. A fiatalokat érdemes megszólítani vele. Fiatalabb korban sok kezdő, tanulni vágyó van, de aztán fokozatosan nagy részük lemorzsolódik. Ennek ellenére napjainkban a gyöngyékszer készítés felfutóban van. Ez köszönhető annak is, hogy a tevékenység óriási lehetőséget ad a kreativitásnak. Gondoljunk akár a gyöngy anyagára, színére, vagy a felhasználás módjára, a választott, illetve megtervezett mintára. A gyöngy – mint mindig – ma is aktuális. Évezredes küldetése van. Ennek betöltése napjainkban a hagyomány és a modernség keresztmetszetében érhető tetten. A gyöngyékszer készítés fennmaradása a mesterséget ismerők és gyakorlók kreativitásán nyugszik. A gyöngy ennek megfelelően nem csak ékszer, dísz, hanem gondolkodásra készítő anyag is. Ilyen módon sokak számára jelent kikapcsolódást, szórakozást, játékot, az ajándékozás, az örömszerzés egyik eszközét, valamint jelenti egyben az egzisztencia biztosításának módját, a megélhetést is. A gyöngy évezredek óta kézzől kézre jár és ez a misszió napjaink jövőképeben is egyértelműen tetten érhető.

A népi gyöngyékszer készítés iránti érdeklődésem három éve kapcsolódik a mindennapjaimhoz. Magam is népi ékszerkészítéssel foglalkozom. Folyamatosan részt veszek képzéseken, tanfolyamokon, rendszeresen minősítetem az alkotásaimat. A tapasztalataim és a téma iránti érdeklődésem motivált arra, hogy a diplomadolgozatomban vizsgáljam a népi gyöngyékszer készítés 21. századi megjelenését és lehetőségeit. A következő 1-4. ábrán a saját munkáim láthatóak.

¹⁴ Népi Tárgyalkotó Iparművész cím adományozásáról a hagyományőrzéssel és a néphagyomány gondozásával kapcsolatos állami szerv kijelöléséről, valamint a népi iparművészeti és a népművészeti alkotások minősítéséről 530/2017. (XII. 29.) Korm. rendelet 9.§-a rendelkezik. Internetes forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700530.KOR> Letöltés ideje: 2020. november 18. 17 óra 30 perc.

10. ábra Ukrán gyöngygallér

11. ábra Ukrán csipkés-azsúros
gyöngygallér

12. ábra Sárközi gyöngygallér

13. ábra Latitar - román nyakék

Témaválasztásnál továbbá meghatározó tényező volt még az is, hogy a Nemzeti Művelődési Intézet Győr-Moson-Sopron Megyei Igazgatóságánál végzett munkám során kapcsolatban állok a népi kézművesekkel, köztük népi ékszerkészítőkkel is. Munkahelyemen részt veszek tárgyi és szellemi néprajzi értékek feltárásában, kézművesek bemutatkozási alkalmainak, oktatásuknak a szervezésében, hogy a népművészet ágai a régi hagyományokat követve, de megújulva fennmaradjanak.

A 2021-ben elkészült diplomadolgozatomban, - mint a címe is mutatja -, a népi gyöngyékszer készítésben megjelenő neofolklor jelenségeket vizsgáltam. A bevezető után következő elméleti részben szakirodalmak alapján a néprajz fogalmából kiindulva röviden áttekintettem a folklor, a folklorizmus és neofolklorizmus értelmezését, majd a népi ékszer meghatározását, a gyöngy fogalmának, funkcióinak és gyöngyékszerek 19-20. századi népi viseletekben történő megjelenését és ezek egymáshoz való illeszkedését. A következő fejezetek empirikus kutatásomat és annak eredményeit mutatják be a népi gyöngyékszer készítőik tudáselsajátításának módjával, az általuk készített gyöngyékszerek fajtáinak bemutatásával, az alkotásaikban a tradíció és modernség megjelenésével kapcsolatosan. Kutatási módszerként az interjú vizsgálati módszert választottam, hogy a kapott ismeretek elemzésén keresztül bemutassam a népi gyöngyékszer készítés jelenkori megjelenését. A népi tárgyalkotó iparművészek közül azokat az alkotókat szólítottam meg, akik kiemelt tudású szakemberei a témának és munkájukkal inspirálóan hatnak a népi gyöngyékszer készítőkre.

Ezen cikkben a diplomadolgozatom tartalmából kiemelem az empirikus kutatás céljának, valamint az interjú vizsgálatnak a leírását és annak összefoglalását. Továbbá következtetéseket vonok le, javaslatokat teszek a közeli jövőre vonatkozóan, végül pedig a kutatás összefoglalásával zárom a tanulmányt.

Az empirikus kutatás céljai, a kutatás kérdései

„Nem az a fontos, hogy mi múlik el, hanem az, hogy mit tudunk belőle megőrizni.” Halász Péter idézettel kezdi Oláh Márta népi iparművész Népi gyöngyékszerek címmel írt kötetének előszavát. A 21. század első évtizedeiben kulcskérdéssé vált a néphagyományok megismerése, megőrzése, továbbadása a fiatalabb generációnak és átmentése a jelen kultúrájába. A tradíciónak és a modernségnek az egymásra találása mentheti meg a pusztulástól, a felejtéstől őseink tudását, értékeit.

Diplomadolgozatom témájának vizsgálatához céloom feltárni, hogy a mai gyöngyékszer készítőik körében miként valósul meg a népművészet ezen ágának az áthagyományozódása, a népi ékszerkészítőik tudásának átörökítése, továbbadása. Vizsgálom, hogy őseink gyöngyékszer készítő tudása, mintakincse és fűzési technikái milyen formában jelennek meg Magyarországon a 2000-es évek első évtizedeinek divatjában, a mindennapi öltözékekben és milyen törekvések vannak ennek megvalósulására.

Az empirikus vizsgálatához az alábbi kérdéseket fogalmaztam meg:

1. A népi gyöngyékszert készítőik kitől tanulták meg, illetve milyen módon sajátították el a népi gyöngyfűzést? Milyen kötődésük van a gyöngyözéshez és milyen célból készítik az alkotásaikat?
2. Milyen tájegységek népi gyöngyészereit készítik? Hagyományt követve vagy egy új design szerint alkotnak?
3. Milyen bemutatkozási és tudásátadási alkalmak vannak? Vállalnak-e oktatást, képzést? Milyen lehetőségek vannak a népi gyöngyészerek népszerűsítésében?
4. Megjelenik-e az alkotásokban a tradíció mellett a megújulás, egy új design? Van-e igény a mai divatban történő megjelenítésre?

A kitűzött célok eredményes vizsgálatának érdekében a kvalitatív kutatási módszerek közül az interjú vizsgálatot alkalmaztam. A mélyinterjúkon a népi gyöngyfűzők kiemelt szaktudású személyeit kérdeztem meg. Kérdéseim a gyöngyfűzés, gyöngy ékszer készítés elsajátítására, az ehhez való kötődésre, a tudásátadás lehetőségeire és módjára, az áthagyományozódásra, a tradíció fennmaradásának lehetőségeire és a megújulásra irányultak.

Interjú vizsgálat

Az interjú vizsgálat során a népi gyöngyékszer készítőik kiemelt szakmai tudású és elismert tagjaival (7 fővel) és egy iparművésszel készítettem interjút. Az interjúkat hangfelvételen, majd a hanganyagot írásban rögzítettem. A megkérdezettek beleegyezését követően használtam fel a vizsgálat bemutatásához. Szeretném köszönetemet kifejezni minden interjúalanyomnak, hogy rendelkezésemre bocsátották az alkotásaik fotóit.

Az interjú kérdéseinek összeállításakor egy átfogó képet szerettem volna kapni az alkotókról, munkálkodásukról. A kérdésekre adott válaszokat az alábbi témacsoportok alapján mutatom be:

- népi gyöngyékszerkészítés elsajátításának története,
- az elkészített gyöngyészerek fajtái,
- bemutatkozási és tudásátadási alkalmak,
- a tradíció és a modernség megjelenése az alkotásokban.

Az interjúalanyokkal 2020. szeptember 15. és 2020. november 9. között beszélgettem. A megszólított alkotók:

- Decsi-Kiss Jánosné, Csorba Mária (továbbiakban: Decsi-Kiss Mária) Tolna megyében élő gyöngyfűző népi iparművész,
- Dukát Judit gyöngyfűző népi iparművész,
- Fehér Anna népi iparművész,
- Kiss Gabriella népi iparművész, a Népművészet Ifjú Mestere,
- Nagy Gyöngyi népi Iparművész,
- Nemesházi Valéria népi iparművész
- Németh Hajnal Auróra iparművész, képzőművész,
- Péter Szidónia népi iparművész.

Az interjús vizsgálat összefoglalása

Az interjús vizsgálat eredményének összefoglalásaként leírhatom, hogy a megkérdezett népi gyöngyészter készítőknél a népi gyöngyfűzés technikájának elsajátítása felnőtt korukra volt jellemző. Közvetlenül a gyermekkorukban nem volt jelen a népművészet ezen területe. Az alkotókkal történt beszélgetés során rajzolódott ki az, hogy miként választották a népi gyöngyészter készítést. Van, akinek a néptáncgyűttes tagjaként a viselethez kellett gyöngyöt készítenie, van, akinek a családi ifjúsági alkotó táborban oktatáshoz és vannak, akiket a főiskolai tanulmányaik során a néprajzos tanulmányaik indítottak el ezen az úton. Azok az alkotók, akik kikapcsolódásként, autodidakta módon kezdtek el a gyöngyfűzéssel általában foglalkozni, később fordultak a népi gyöngyészter-készítés, a néprajz megismerése felé. Az azonban mindegyik alkotónál elmondható, hogy a népi kultúra, a néphagyományok és népszokások tisztelete és a kézművesség szeretete mindenkor jelen volt és van ma is.

Az alkotóknál más és más cél volt az, ami elindította őket ezen a pályán. Az interjúkon elmondottak alapján a tanulás, az alkotás öröme, a kihívás, a sikerélmény, egy új ékszer megalkotása, a gyöngyészterek zsűriztetése, a tradíció megőrzése és a tudásátadása megjelenik. Az ékszerek eladása nem a fő motivációs tényező a népi ékszerkészítőknél. Decsi-Kiss Mária munkáira jellemző, hogy megtartja a hagyományos formákat, legfeljebb a színeket változtatja meg a saját ízlésének megfelelően. Németh Hajnal Auróra iparművészként dolgozik. Az ékszer kollekcióinak tervezése során a népi ékszerek formavilágát, mintakincsét és készítésüknek technikáit felhasználja. A megkérdezett többi hat népi tárgyalgó iparművésznél megjelennek a hagyományos népi ékszerek, a modern ékszerek változatai, és készülnek olyan alkotások is ahol a tradíció és a modernség egyidejűleg jelen van. Mindegyikükönél fontos, hogy hiteles néprajzi forrásokat alapul vevő alkotás születik.

A népi ékszerkészítőknél a bemutatkozás színtereiként jelennek meg a magyarországi és külföldi kézműves vásárok, a kiállítások, előadások, a gyöngyfűzést népszerűsítő foglalkozások, táncbázisalkotások és a pályázatokon való részvétel. Ezekre az alkalmakra szívesen elmennek. A népművészeti pályázatokra folyamatosan adnak be népi ékszereket.

A bemutatkozási alkalmak olyan lehetőségek, ahol a fiatal és felnőtt korosztály egyaránt megismerkedhet a népi ékszerkészítéssel. Decsi-Kiss Mária elmondása szerint a gyermekfoglalkozásokon inkább csak ismerkedés van a gyönggyel. Péter Szidónia a Hagyományok Háza programjairól beszélt, ahol a gyermekeknek játszótéri foglalkozásokat szerveznek gyöngyfűzés témában. A felnőttek a Nyitott Műhelyben vehetnek részt foglalkozásokon. Ezeken az alkalmakon több népi gyöngyészter készítő is oktatja a

résztvevőket. Az interjúalanyok véleménye szerint oktatáshoz kevés képzési anyag áll rendelkezésre. Bővíteni kellene a képzési anyagot, kisfilmekre lenne szükség. Nagy Gyöngyi kiemelte, hogy a hivatalosan jegyzett mesterségeknek van tananyaguk, a gyöngyfűzésnek pedig nincs. Németh Hajnal Auróra iparművészt leginkább az ékszereinek, kollekcióinak a bemutatására kéri fel, de tanároknak és a diákoknak kreatív technikák oktatására is kap megkeresést. Az a véleménye, hogy a népi gyöngyfűzőknek és az ékszertervezőknek együtt kellene dolgozni, hogy a régi hagyományok megjelenhessenek az új ékszerekben.

A megkérdezett alkotók által elkészített ékszerekben egy interjúalany (Decsi-Kiss Mária) kivételével mindenkinél a hagyományőrzés mellett a megújulás is megjelenik. Saját, egyedi tervezésű alkotások találhatók az alkotóknál. Legszívesebben a kalotaszegi gyöngykultúrát használják fel, de az ukrán, a kárpátaljai és a sárközi gyöngyékszerekénél is készülnek újszerű alkotások. Ha csak a színét változtatják meg a gyöngynek, már akkor is létrejöhet egy a mai öltözködéshez is viselhető ékszer.

Németh Hajnal Auróra ékszerkollekciói viszont már egy teljesen új irányt mutatnak be. A népművészet elemeinek, a régi hagyományoknak és a művészi egyedi tervezésnek a találkozása olyan gyöngyékszerek létrejöttét eredményezi, amelyeken a tradíció és a design együttese jelenik meg és egy a mai korban, minden korosztály által hordható ékszerek formájában érhető el a közönség számára.

Következtetések, javaslatok

Diplomadolgozatomban áttanulmányozott szakirodalom alapján az elméleti részben egy átfogó képet vázoltam a népművészet, a népi iparművészet kialakulási, átalakulási folyamatairól. Röviden bemutattam a népi ékszerek, a gyöngy, a gyöngyékszerek megjelenését és funkcióit a népi viseletben. Vizsgáltam hét népi tárgyalkotó iparművésszel, illetve egy iparművésszel készített interjúk alapján a népi gyöngyékszer készítésben a népi hagyományoknak és a megújulásnak a 21. századi megjelenését.

A népi kismesterségekhez tartozó ruházzkodást szolgáló iparágnak, a gyöngyékszer készítésnek a jelen korban is épp olyan jelentősége van, mint az elmúlt évszázadok során.

A népviseletekhez tartozó népi gyöngyékszerek értékei voltak nemcsak az egyénnek, akinek a tulajdona volt, hanem a közösségnek is. Ezeknek a kulturális tárgyi értékeknek és a hozzájuk kapcsolódó szellemi tudásnak a megőrzése és továbbadása mindannyiunk feladata. Kutatásom alapját képezte, a népi gyöngyékszereknek a ma kor öltözködésében való megjelenése. A régi gyöngyök forma- és motívumkincsének beillesztési lehetősége az újonnan tervezett ékszerekbe, és ez által a népi hagyomány fennmaradása.

Az interjúkból kiderült, hogy a megkérdezett alkotók mindegyikének fontos a néphagyományok, a tárgyi emlékek kutatása, a még élő gyöngyékszer készítő megkeresése. Kiemelték a néprajzi ismeretek, a hiteles forrás szükségességét, melyek alapján elkészíthetők a régi gyöngyékszerek és ennek alapulvételével pedig megvalósulhat a tudásátadás is. Emellett megjelenik az igény arra, hogy ezeket a gyöngyfűzési technikákat felhasználva a forma és színvilág megújításra kerüljön, mert így érhető el, hogy nemcsak a 2000-es évek elején, hanem a jövőben is a néphagyományokat megtartó, de hordható ékszerek készüljenek.

Javaslatok a közeljövőt illetően:

- Tananyag kidolgozása, kisfilmek készítése a népi gyöngyészter készítőik részére.
- Az ifjúság már az iskolában is megismerkedjen a néprajzzal, a kézművességgel és azon belül a népi gyöngyészter készítésével.
- Képzések, továbbképzések szervezése a kezdőknek, a haladóknak és a népi tárgyalakotó iparművészeknek
- Táborok, műhelyfoglalkozások szervezése a gyerekek és felnőttek számára.
- Népi gyöngyészter készítés területén kiemelt értékekkel rendelkező tájegységeken, településeken kutatások végzése és ezekről kiadványok megjelentetése.
- Gyöngyfűzés szakágban a népi tárgyalakotó iparművészek és gyöngyészter tervezéssel foglalkozó iparművészek közötti beszélgetések, közös munkák szervezése.
- Tájegységi tankatalógusok készítése egy kiadványsorozat keretében, amely dokumentálja a történelmileg fennmaradt értékeket.
- Élő tudásbázis, értéktár létrehozása a Kárpát-medencében ma akkreditált formában működő gyöngyészter készítőkről, bemutatva többek között azt is, hogy milyen irányultságban (hagyomány, modern stb.) vállallnak felkészítő foglalkozásokat.
- Módszertani kiadvány a fiatal célcsoportok felé, amely segíti őket az eligazodásban, a motiváció felkeltésében.

Tekintettel arra, hogy mint népi gyöngyészter készítő ezen a területen dolgozom, valamint a munkahelyemen végzett feladatokhoz is kapcsolódik a népi hagyományok kutatása, megőrzése, továbbörökítése és a megújulásra való törekvés, a továbbiakban szeretnék energiát fordítani arra, hogy a fentiekből néhány témakör megvalósításában részt vegyek, illetve a megyei és országos szakmai platformokon képviseljek.

Összefoglalás

Diplomadolgozatomban a népi iparművészeti alkotások közé tartozó népi gyöngyészter készítését vizsgáltam meg a neofolklór jelenségek tükrében. Az elkészített munkám a teljesség igénye nélkül a téma elméleti és gyakorlati feldolgozását, elemzését mutatja be. Céлом, hogy arra keressek választ, hogy miként történik a 21. században a népi gyöngyészterek készítésének tudáselsajátítása, milyen gyöngyészterfajtákat készítenek az alkotók és megjelenik-e az alkotásaikban a hagyománykövetés mellett a megújulás. Vizsgáltam, hogy az őseink gyöngykultúrájának elemei felhasználásra kerülnek a modern alkotásokban és ez az új design viselhető-e az mindennapi és ünnepi öltözködés során, illetve milyen törekvések vannak ennek magvalósulására.

A népi gyöngyészter készítés elsajátításával kapcsolatban mindegyik interjúalany elmondta, hogy a gyermekkori környezetükben senki sem foglalkozott népi gyöngyészter készítésével. Esetleg gyöngyöt fűztek, de a népi jellegű, a néphagyomány követő gyöngyöket felnőttkorukban kezdtek el fűzni. Mindegyik alkotó kiemelte, hogy a néprajzi ismereteket, a gyöngyfűzés szeretetét, gyakorlatát és az alkotás iránti vágyat már gyermekkorban meg kell ismertetni. Véleményük szerint az általános iskolai oktatásba meg kellene jelennie a kézműves szakmák megismerési lehetőségének. A gyakorlati tapasztalat után pedig további tanulási folyamat, képzések, táborok segíthetnék a népi gyöngyészter készítés elsajátítását. Mindehhez több képzési anyagra, oktatófilmekre, bemutató foglalkozásokra lenne szükség. Az interjúalanyok mindannyian a népi hagyományok megőrzése, továbbadása mellett a népi gyöngyészter készítés megújulásában látják az őseink gyöngykultúrájának a fennmaradását. Fontosnak

tartják, hogy ne a múzeumoknak, kiállítóhelyeknek készüljenek az alkotások, hanem ezt a tudást felhasználva modern ékszerek készüljenek. Ehhez pedig a tárgymásolás mellett a tervezés képességére is szüksége van az alkotóknak. Németh Hajnal Auróra iparművésznő egy új irányt mutat a népi gyöngyészter készítőknél. Ékszereiben a népi elemek, a régi hagyományok és a művészi egyedi tervezés találkozik. Ezek már olyan gyöngyészterek, amelyek a mai korban, minden korosztály által hordhatóak. Szerinte a gyöngyfűző kézműveseknek is ilyen szemlélet kellene, amikor a régi hagyományt be akarják építeni egy új ékszer megtervezésébe. Elmondta, hogy jó lenne, ha együtt gondolkodnának a tervezők és a gyöngyfűzők.

A népi gyöngyészter készítés több mint egy kézműves tevékenység. A népművészet iránti tiszteletet és alázatot, egy életformát és látásmódot, alkotásvágyat és örömteli perceket jelent az alkotóknak.

Felhasznált irodalom:

- Baloghné, Horváth Terézia (1983): Népi ékszerek, Budapest, Corvina Kiadó.
- Bede, Béla (2017): Magyar népi kézművesség, Budapest, Corvina Kiadó.
- Héjtné, Détári Angéla (1976): Régi magyar ékszerek, Budapest, Corvina Kiadó.
- Illés, Vanda (szerk.) (2013): A népi iparművészeti alkotások minősítésének megújult szempontrendszer, Budapest, Hagyományok Háza, Népi Iparművészeti Osztály.
- Katona, Edit - Tompos, Lilla (2016): Gyöngy az úri és népi öltözködésben, Budapest, Cser Kiadó.
- Kósa, László - Filep, Antal (1975): A magyar nép táji-történeti tagolódása, Néprajzi tanulmányok, Budapest, Akadémia Kiadó.
- Kósa, László - Szemerkenyi, Ágnes (2006): Apáról fiúra – Néprajzi kalauz, Budapest, Holnap Kiadó Kft.
- Ortutay, Gyula (szerk.) (1977): Magyar Néprajzi Lexikon I., Budapest, Akadémia Kiadó.
- Ortutay, Gyula (szerk.) (1979): Magyar Néprajzi Lexikon II., Budapest, Akadémia Kiadó.
- Paládi-Kovács, Attila (szerk.) (1997): Magyar Néprajz IV. kötet, Életmód, Budapest, Akadémia Kiadó.
- Szemerkenyi Ágnes (2017): Magyar népművészet, Budapest, Holnap Kiadó.
- Tarján, Gábor (1991): Folklór Népművészet Népies művészet, Budapest, Tankönyvkiadó.
- Tóthné, Boda Éva (2020): Az informális és a nem-formális tanulás különböző szinterei. Budapest ELTE-PPK, Szakdolgozat. Kézirat.
- Voigt, Vilmos (1972): A folklór esztétikájához, Budapest, Kossuth Könyvkiadó.
- Voigt, Vilmos (1987): Modern magyar folklórisztikai tanulmányok, Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék.

Internetes források:

- Ament-Kovács, Bence (2019): Hagyomány - Háziipari és népi iparművészeti szövetkezetek a második világháború utáni Magyarországon, Honismeret XLVII. évfolyam 2019/3. szám, Budapest, Honismereti Szövetség. Forrás: <http://real.mtak.hu/94431/1/Ament-KovacsBenceHaziipariesnepiiparmuveszeti.pdf>. Letöltés ideje: 2020. november 18. 17 óra 35 perc

- Beszprémy, Katalin (2013): Mesterségem címere – a használható hagyomány, a népi kézművesség stratégiája, Budapest, Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet. Forrás: <https://nesz.hu/wp-content/uploads/2014/09/Mesters%C3%A9gem-c%C3%ADmere-I..pdf> Letöltés ideje: 2020. november 24.
- Paál, Zsuzsanna (2016): Népi kézművesség a XXI. században, Budapest, Kézművesség és naprajzi gyűjtés, kézirat. Forrás: <http://tradicio.weebly.com/segeacutedanyagok.html.k%C3%A9zm%C3%BCvesség-%C3%A9s-n%C3%A9prajzi-gy%C3%BCjt%C3%A9s.docx> Letöltés ideje: 2020. december 7. 19 óra 20 perc
- Tánczos, Vilmos (2011): Magyar néprajzi tájegységek és táji-etnikai csoportok. Forrás: <https://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/13-14tajak1-4.pdf> Letöltés ideje: 2020. december 2. 21 óra 30 perc

JUNIOR KUTATÓMŰHELY

Jáger Dávid:

Művészeti tehetséggondozás a közművelődési közösségi színterekben II. – A gyakorlati alkalmazás

Absztrakt: A művészeti tehetséggondozás áll a tanulmány középpontjában. A közművelődés egyik alapszolgáltatásának is tekinti a tehetséggondozást. A közművelődés intézményrendszerének vizsgálatát követően a tehetséggondozás gondolatát, fogalmát járja körül. Ezt követően Komárom-Esztergom megyéből három példán keresztül bemutatja a tehetséggondozás gyakorlati oldalát közművelődési közösségi színterek esetében, majd alternatív megoldásként egy civilszervezet tehetséggondozó munkáját is bemutatja. A tanulmány a téma szakirodalmának feldolgozása mellett három interjú leiratát is tartalmazza közművelődési közösségi színterek vezetőivel. A tanulmány rámutat a téma fontosságára, hogy érdemes vele foglalkozni, hisz nem tudatos formájában, informális tevékenységként a tehetséggondozás minden településen megjelenik. Tudatossá tételével pedig javítható a tevékenység, a jövőre való odafigyelés, a jövő generációinak, társadalmunknak fejlesztése.

Abstract: Artistic talent management is the focus of the study. Talent management is one of the basic services of public education. After examining the institutional system of public education, the study revolves around the idea and concept of talent management. After that, the study presents the practical side of artistic talent management through three institution from Komárom-Esztergom county, and then, as an alternative, also presents the talent management work of a non-governmental organization in talent management. The study got plenty of literature on the topic, the study also includes transcripts of three interviews with leaders of public cultural institutions. The study points out the importance of the topic, that it is worth dealing with, because in its non-conscious form, as an informal activity, talent management appears in all settlements. By making it conscious, it is possible to improve the activity, the attention to the future, the development of future generations and our society.

Művészeti tehetséggondozás a gyakorlatban

A tanulmány elméleti kutatása megmutatta, hogy a tehetséggondozás milyen sok réteggel rendelkezik, hogy a tehetség definiálása, a tehetséggondozás végrehajtása valójában egy nehéz feladat, de mindezek mellett feltételezte, hogy nem csak tudatos szinten végezzük ezeket. Az empirikus rész a művészeti tehetséggondozás formáit kutatja a közművelődési közösségi színterek esetén. A kutatás interjúk során próbál választ találni arra, hogy a művészeti tehetséggondozás mit jelent a közművelődési közösségi színterekben. Sok esetben ez az alapszolgáltatás nincs beemelve a feladatok közé, a prekoncepció mégis az, hogy ezek a feladatellátók is ugyanúgy végzik ezt, csak talán a kimondatlansága miatt inkább ösztönösen, kevésbé tudatosan.

A közművelődésben történő feladatellátás során az egyik „legklasszikusabb”, ismertén nagy múlttal rendelkező amatőr művészeti csoportok az amatőr színjátszó körök. Az amatőr

színhátszó körökben a lakosság maga vesz részt, közösen, közösséggé alakulva alkot, a település, esetleg más települések lakossága, vagy egyéb érdeklődők számára. Ezért is választottam egyik kutatási területemnek ebben az ágban művészeti tehetséggondozást végző települést, Pilismarótot. A településről szóló esettanulmány elsődleges forrása interjú, de előzetes tudásanyag, illetve interneten elérhető információk is hozzájárultak az esettanulmányhoz.

A Pilismarót községben indult PimASz – Pilismaróti Amatőr Színhátszók csoport munkájának kezdetétől fogva önállóan is tudott működni, nagyon gyorsan közösséggé kovácsolódtak össze. A próbákon több alkalommal volt szerencsém részt venni, tapasztalni azt az elfogadást, csoportdinamizmust, közösséggént gondolkodást, amit a résztvevőknek sikerült elérniük együtt. A tehetséggondozás egy erős közösségi alappal is indulhat, hiszen ebben a közösségben mindenki kipróbálhatja magát, hogy milyen ügyesen tudná megállni a helyét a színpadon, milyen színpadi jelenléte van.

A településen a Pajtaszínház Programban résztvevő színhátszó csoport sikerén felbuzdulva egy gyermekszínhátszó csoport is elkezdett működni, de ezen két csoporton kívül működik még egy dalkör, illetve egy tánccsoport is, amelyek mindkét esetben már több mint tíz éve jelen vannak a település életében. Ezek a közösségek amatőr művészeti csoportoknak számítanak, és Pilismaróton ezeken keresztül folyik a tehetséggondozás – akarva, akaratlanul is. Akarva, akaratlanul, hiszen a tehetséggondozás- és -fejlesztés feltételeinek biztosítása alapszolgáltatás hivatalosan nincs biztosítva a településen. A település közművelődési szakemberével, Csernátóni Bernadett-tel beszélgetve ez egyértelműen kitűnt számomra, hogy a közművelődési közösségi színtér életében mégis meghatározó szerepet játszik mind az amatőr művészeti csoportokkal való foglalkozás, mind a tehetséggondozás.

1. ábra: Pilismaróti Amatőr Színhátszók a Nemzeti Színházban az V. Pajtaszínházi Szemlén
(Fotó: Edelmayer Zsolt)

A szakember számára a tehetség fogalma azt takarja, hogy egy személynek érzéke van valamihez, fogékony valami iránt. A tehetségek gondozásához elengedhetetlennek tartja, hogy a tehetséges személy képes legyen magától fejlődni, vagy ha ez nem is igaz, akkor képes legyen befogadni más általi segítséget, tanítást. Persze az is felmerült már a településen, hogy a tehetség nem feltétlen fiatal korban jelent meg, nem ekkor teljesedett ki, hisz könnyen megtörténhet, hogy a személy életében nem kapott kellő behatást ahhoz, hogy a tehetsége megjelenjen, felszínre kerüljön. Ezekhez a szakember szerint szükségesek nem csak belső,

külső behatások is, akár törések, amik az adott személyt olyan irányba tudják mozdítani, hogy elinduljon a folyamat, amely során a tehetsége végre ki tud teljesedni.

A szakember szerint fontos, hogy mindenkit egyénenként lássunk. Azt gondolja, hogy mindenki tehetséges, így érdemes hozzáállni a hozzá betérőkhöz, persze azt sem vitatja, hogy vannak tehetségesebb emberek, viszont hozzájuk már inkább profibb, az adott szakmát jól ismerő személlyel kell felvenniük a kapcsolatot, ez esetben tehát inkább az orientációt használja, lehetséges utakat mutat az adott személynek, viszont ha úgy érzi, hogy elég szaktudás akad a településen az adott területhez, inkább a konzultációt tartja megfelelőnek, tehát inkább megpróbálja megoldani az adott helyzeteket.

Vértessomlón közművelődési közösségi szintér biztosításával látja el a helyi önkormányzat a közművelődési feladatait. Vértessomló egy sváb település, tehát a nemzetiségi programok meghatározóak, de ezen túl a hagyományőrzés, illetve az amatőr művészeti csoportok életét is óriási figyelemmel kezelik. A településen a kis mérete ellenére található német nemzetiségi tánccsoport, vizuális művészetek iránt érdeklődő közösség, színjátszó csoport, kézműves szakkör, de még dalárda is. Ezek a csoportok közül a színjátszás 16 éves, a tánccsoport 25 éves, míg a dalárda már 30 éves múltra tekinthet vissza, amely azt mutatja, hogy a település életében valóban meghatározó jelentőséggel bírnak a helyi csoportok, a közösségek.

A helyi szakember, Berky Béláné szerint a művészeti tehetség onnan kezdődik, hogy az adott személy a környezetének, azaz más embereknek örömet okoz, gondolatot ébreszt, vagy a műve szemet gyönyörködtet, tehát ha bármit, ami szép, és jót ad, azt ő már amatőr művésznek tekinti, ezzel együtt természetesen tehetségesnek is. Kiemelte, hogy a településen a közművelődési közösségi szintér ajtaja mindenki előtt tárva nyitva áll, bárki bejöhet, kérdezhet, és ha tud, bemutatkozási lehetőséget nyújt mindenki számára, aki őt megkeresi. A tehetséggondozás alapszolgáltatást persze nem csak a művészeti csoportok jelentik, de a településen erre is van példa. A szakember azt gondolja, hogy ha bárkiben bármilyen tehetség rejlik, neki kötelessége azt kiadni magából. Bármilyen tehetségre nyitott, amely a személy boldogulását jelenti, gondozza, akár a továbbtanulásban felmerülő problémák megoldásában is segít.

Azt gondolja, hogy mindenki tehetséges, csak meg kell tudni találni az utat az ő tehetségének nyitjához. Több olyan esettel is büszkélkedhet, amely során olyan, a múltjukban egyáltalán nem megbecsült, hátrányos helyzetből indulóknak segített, a csoportjaiba helyezte őket, kiállításokat, nyilvános bemutatkozási lehetőséget biztosított számukra települési rendezvényeken. Szereti a csoportjai tagjai közt is hangoztatni, hogy akik el vannak nyomva, azoknak is csak szeretet kell. Mindenki ötletére nyitott, ha valaki megkeresi, hogy szeretne létrehozni egy közösséget, minden erejével azon van, hogy az a csoport, közösség el tudjon indulni, hogy az érdeklődők csatlakozhassanak, és remek hangulat, elfogadás lengje át a község egész levegőjét.

Az orientáció és konzultáció kérdéskörében ő a folyamatra helyezi a hangsúlyt. Először megmutatja a helyzetet, feltárja a lehetőségeket úgy, hogy ne hogy csalódás érje az adott személyt, majd, ha már megvan a helyes irány, amely felé valóban tudna, és érdemes lenne a személynek tovább haladni, konzultáció segítségével tovább mentorálja, hogy elérhesse a célját, amit kitűzött magának.

Berky Béláné kiemelte még, hogy bizalom nélkül a tehetséggondozás lehetetlen. Ha a bizalom megteremtődik, sokkal könnyebben fordulnak hozzá az emberek, sokkal könnyebben tudnak beszélgetni, amely beszélgetések során rengeteg új információ kerül felszínre, akár újabb tehetségek is ki tudnak derülni. A bizalmat nagyon nehéz elnyerni, de fontos, hogy a szakember bármilyen korú is, olvadjon be a csoportok, a lakosság életébe, képes legyen a hatvanévesekkel ugyanúgy beszélgetni, mint a tíz-húsz évesekkel is. Az egyéni beszélgetések a falusi milióban

persze könnyebben működnék, ezt ő is tudja, de mégis, az átlagoshoz képest ezen a településen aktívabb a civil élet, mint más megyei települések esetén.

Kocs segítő tevékenysége főleg a nyilvánosság biztosítását jelenti. A nyilvánosság biztosítása során mindkét fél gazdagodik, hiszen az amatőr művész, a művészeti közösség, a csoport felléphet, gyakorolhatja a színpadi jelenléte, megismerhetik többen is a település iránt érdeklődők közül. Ezen túl a településnek is hasznos a nyilvánosság biztosítása, hisz az eseményekhez nem kell hívni fellépőket, a település lakosságából is összeállítható szórakoztató műsorszám.

Persze ezen túl is foglalkozik tehetségesekkel, ha nem is személyesen, akkor a saját kapcsolatrendszerével. A szakember, Szabóné Szabacsi Zsuzsanna felsorolt művészeti formákat – írás, versmondás, zene, rajz, fotó – , melyben sok tehetséges helyi lakossal találkozott már. Ezeket a formákat legfőképpen nem közvetlenül, hanem közvetetten segíti, hiszen rengeteg pályázatot hirdet meg a helyi lakosság számára. Ezek a pályázatok minden esetben sikeresnek bizonyulnak, a lakosság körében nagyon népszerűek, és a beküldött pályamunkákat a szakember a legtöbb esetben ki is állítja. A pályázatokkal ösztönzi a helyi lakosságot az alkotásra, az alkotás szépségére, a mások alkotásának értelmezésére.

Tevékenysége során a Faluház inkább a helyieknek segít, de a koronavírus okozta online térbe való kényszerülés következtében egyre inkább előtérbe kerülnek a településről más településre költözött, egykori lakosok is. A szakember szerint mindenki tehetséges, de kell a segítség a tehetségének kibontakoztatásában is. Tevékenysége során orientációt és konzultációt is folytat, mindenképpen azt gondolja, hogy a jövő szempontjából fontos, hogy a közművelődési alapszolgáltatások között fellelhető maradjon a tehetséggondozás is, hiszen a tehetségek jelentik a jövőt.

A tehetséggondozásba bevontakat inkább személyes kapcsolatok által éri el, a legfontosabbnak a nyitott szemmel járást tartja, hogy minden pillanatban képesek legyünk felismerni a tehetséget. Kiemelte, hogy sok esetben az internet rejtje ezeket az információkat. Sok esetben nem is tudta személyekről, hogy miben tevékenykednek, vagy milyen szinten űzik az adott tevékenységeket, mikor az internet világában mégis könnyen elérhető módon tette közzé ezeket a tehetséges helyi lakos. Tehát a szakember a legfontosabbnak a személyes kapcsolatokat tartja a tehetséggondozás során, illetve a nyitottságot mások iránt.

Ezen túl megemlítette, hogy ha valakire rátalálunk, meg kell ismernünk őt, de utána már könnyen segíthetünk rajta a tudásunk, kapcsolataink, ismeretségünk által. A tehetséget felismerve a gondozás már könnyebben tud működni, innentől a tehetségeseknek a kapcsolati tőkének felhasználásával tudunk segítséget nyújtani, vagy tevékenységünk során felmerülő nyilvánossággal járó lehetőségek biztosításával.

Van arra is példa, hogy a közművelődési alapszolgáltatásokat vagy egy alapszolgáltatást egy alternatív megoldással, az aktív civil szervezetek segítségével látja el a település. A zenei élménnyel párosított tanuláson túl magára a zenére, a zenei formációk létrehozására, illetve az élményszerű zenetanulásra is eshet a reflektorfény a tevékenység során. A Peron Music Alapítvány alapvetően feltörekvő zenekarok munkáját segíti, akik az alapítványon keresztül nyilvánosságot kaphatnak, megmutathatják magukat, a szervezet kapcsolati hálóján keresztül. Az alapítvány tevékenységét több egyedülálló kezdeményezés is jellemzi, de az egyik legmeghatározóbb, az a Tatán, az egykori Tatai Piarista Rendház épületében, a városi önkormányzat segítségével létrehozott Peron Tehetséggözpont, amely 2019-ben nyitotta meg kapuit.

2. ábra: Peron Music Alapítvány – ZeneMánia Tábor 2019.
(Fotó: Jáger Dávid)

Ez a tehetségek központja Magyarország első könnyűzenei zeneiskolája. A zeneiskolai mivolta abból fakad, hogy érdeklődő fiatalokkal dolgoznak, rengeteg kurzussal rendelkeznek, rengeteg szakmailag elismert zenésszel, így a fiatalok a zeneelmélettől a ritmusig mindent megtanulhatnak, mégis a könnyűzenéből, tehát a hozzájuk közelebb álló zenei művészeti szférából kiindulva. A mindennapi tevékenysége során a Tehetségek központja nem csak a zenei oldalra koncentrál, legalább olyan fontos számára a közösségek építése, a közösségek létrehozása is. Ezzel, hogy közösségeket hoz létre és erősít, értékrendet is teremt, az önkéntességre is nevel, hisz programjaikon nagyon erősen jelen van az önkéntesség, az önkéntesség szerepének a kiemelése, az önkéntes munkának a közösségteremtő hatásának a bemutatása is.

Eredmények

A művészeti tehetséggondozás, de maga a tehetséggondozás is mindenki életében jelen van. Az interjúk során egyértelműsödött számomra, hogy a tehetséggondozás alapszolgáltatást nem végzők is végeznek ugyanúgy tehetséggondozást. A tehetséggondozás főleg a művészeti tehetséggondozásra éleződik, hiszen az amatőr művészeti csoportokban könnyebben tudnak kiteljesedni a tehetséges emberek. A tehetség, a tehetségesség fontos része a közművelődésnek, hiszen a köz művelésének egy formája, ha megmutatjuk a személy számára, hogy az értékei igenis számítanak. Ha meg tudjuk mutatni, hogy a világot előre vivő folyamatok ezek, ha meg tudjuk mutatni, hogy mennyire fontos a szakma, amit végzünk, társadalmilag sokkal elfogadottabbá tudjuk tenni.

A művészeti tehetséggondozásra véleményem szerint nagyobb hangsúlyt kell fektetni a jövőben, hogy a közművelődési szakemberekben jobban tudatosuljon a folyamat, maga az alapszolgáltatás fontossága. Az interjúk során több ízben is felismertem, hogy a

tehetséggondozás jelen van a településeken, a közművelődési közösségi színterekben, attól függetlenül is, hogy ez nem tudatos. Ezt a tudatosságot elérve a tehetséggondozás magasabb szintre fejleszthető. Azt gondolom, hogy ez szükséges. Azt gondolom, hogy erre figyelniünk kell. A tehetségesekre. A művészeti tehetséggel rendelkezőkre. A szépet alkotókra. A jövőnkre.

Felhasznált irodalom:

- Buttiens, Dorien – Hondegheem, Annie (2015): Strategic choices regarding talent management in the flemish public sector. In: Society and economy, vol. 37, no. 1, 49-72. p.
- Dávid, Mária (2008): Pályaorientációs szolgáltatások. In: Benedek, András – Koltai, Dénes – Szekeres, Tamás – Vass, László (szerk.): A felnőttképzés módszertani kérdései. Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet Budapest, 569-620.
- Nagy, Tamás (2014): A tehetségesek mentorálása, rövid történeti áttekintés. In: Mentorálás a tehetséggondozásban, 11-18 p.
- Ritoók, Magda – Herskovits, Mária (2013): Bevezetés. In: Herskovits, Mária – Ritoók, Magda (szerk.): Tehetségek vonzásában. A tehetséges fiatalok segítése az életviteli-életvezetési tanácsadó szolgálatok módszertani támogatásával. Kézikönyv. Budapest, Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület
- Interjúk
 - A szerző által Csernátoni Bernadett-tel készített interjú (2020.03.12.)
 - A szerző által Berky Bélánéval készített interjú (2021.03.12.)
 - A szerző által Szabóné Szabacsi Zsuzsannával készített interjú (2021.04.08.)

Mohos Edina:

A közművelődési intézmények alkalmazkodása az ifjúság megváltozott szabadidő-felhasználási és kultúrafogyasztási szokásaihoz

Absztrakt: A közművelődési intézmények komoly szerepet tölthetnek be az ifjúság életében, különösen az informális, nem formális tanulás és a társadalmi aktivitás szempontjából. Ennek ellenére az utóbbi években mégis a korosztály elpártolását figyelhettük meg. Mi lehet a kulcs a megszólításhoz? Jelen tanulmány az intézmények alkalmazkodásának fontosságára hívja fel a figyelmet a két vizsgált kulturális központ meglátásainak tükrében.

Abstract: Community cultural institutions have a major role in the youth's lives, especially from the informal, nonformal learning and the social activity aspect. Despite the significance of these organisations the young generation tend to not engage in social activities. What can be the most effective way to target them? This study draw attention to the importance of the institutions' adaptation skills in the perspective of the examined two cultural centers views.

Bevezetés

Korábbi cikkünkben, mely az Ifjúság szabadidő-felhasználási és kultúrafogyasztási szokásai címet kapta, az említett célcsoport szempontjából vizsgáltuk meg a közművelődés területén tapasztalt inaktivitás okait. Erre építve jelen tanulmány az intézményi oldallal foglalkozik. A kutatás célja az volt, hogy megtudjuk, hogyan érzékelik az intézményvezetők a fiatalok igényeinek változásait, a szabadidős tevékenységeik átalakulását, valamint mindemellett a megszólításuk felmérése is. Jelen cikk az OTDK-n Különdíjat elért dolgozatom eredményeire épült.

Az elméleti keretben röviden helyet kaptak az ifjúsággal kapcsolatos főbb elméleti megközelítések, valamint az ifjúságügy kérdése és az intézmények munkáját meghatározó szakpolitikai háttér is. A kvalitatív kutatás a korábban említett cikkben felhasznált nagymintás kutatások és a saját kvantitatív kutatásunk eredményeire épült. A hipotézisek megalkotása során feltételeztük, hogy a vizsgált intézményekben a fiatalok ritkán vesznek részt programokon, azonban a 15-29 éves látogatók közül felülreprezentáltak az iskoláskorúak, valamint, hogy kifejezetten a digitalizált lehetőségek keltik fel a figyelmüket. Megszólításukat tekintve feltételezés volt továbbá, hogy a korosztály tagjait kifejezetten a Facebook és Instagram felületek segítségével tudják elérni. A közéleti aktivitásukat tekintve pedig előzetesen azt az eredményt vártuk, hogy a szervezeti tagságuk és a részvételük meglehetősen alacsony. Az empirikus kutatás eredményeit három kategóriába sorolva mutatjuk be, ezek pedig az elért, a szabadidő-eltöltés és az elmúlt 10 évben érzékelt változások.

A közművelődési intézmények megfelelő informális és nem formális nevelési színtérként működhetnek az ifjúság fejlesztését tekintve, ehhez viszont folyamatos fejlődés és a célcsoportéhoz való alkalmazkodás is szükséges. Jelen tanulmány célja a figyelemfelhívás a korosztály mélyebb szintű megismerésére, valamint a folyamatos megújulás fontosságára.

A kutatás elméleti háttere

Az említett korábbi tanulmányból kiindulva ezúttal is a 15-29 éves korosztály vizsgálatával foglalkoztunk, ezért a kutatás alapját jellemzően ugyanazok az elméletek teszik ki.¹⁵ Továbbra is Stumpf István 1992-es definíciója mérvadó, mely szerint az ifjúkor az intellektuális és szociális képességek kifejlődésének szakasza, ugyanis a felelősségtudat, valamint az érték és normarendszer instabilitása miatt az egyént ekkor még nem tekintjük teljesen önállónak (Stumpf, 1992). Ezen kívül Zinnecker posztadoleszcens elméletét szeretnénk még kiemelni, melynek értelmében a fiatalkor megnyúlásával egy új, jellemzően reverzibilis életút alakult ki a posztmodern társadalmakban (Zinnecker, 1982). A kutatás szempontjából releváns ez az elmélet, hiszen fontos, hogy egy közművelődési intézmény a korosztály sajátosságainak megfelelő szolgáltatást biztosítson. Jelen esetben ez azt jelenti, hogy sok szempontból független, önálló entitásként kell tekinteni a korosztály tagjaira, azonban figyelembe kell venni anyagi és kötelezettségbeli sajátosságait is. Erik Erikson elmélete szerint a fiatalkor az az időszak, amikor felkészülnek a következő kategóriára, vagyis magára a felnőtt létre (Erikson, 1950). A közművelődésnek ez alapján lényeges szerep jutott, hiszen a szociális és közösségi képességeik fejlesztésével és az informális tanulási lehetőségek megteremtésével hozzájárulhat a fiatalok egyéni fejlődéséhez, felnőtté, pontosabban aktív állampolgárrá válásához.

Korábbi kutatásunkban górcső alá vettük a szocializáció és a szabadidő fogalmát, ezért jelen tanulmányban csak röviden említettük meg ezt a két kulcsfogalmat. A szocializáció egyik fő időszaka az ifjúkor, mely során önfejlesztési és a közösségi életben történő integrálódási folyamat megy végbe (Murányi, 2006). Amennyiben a szocializáció sikeres létrejön az internalizáció is, mely által az egyénben megszilárdulnak a normák és az adott értékrend (Andorka, 2003). A szocializáció tereit tekintve négy féle közeget tudunk elkülöníteni, ezek pedig a család, az iskola/munkahely, a kortárs csoportok és a média tér (Nagy et al, 2014). Ezek közül a média tér az egyetlen, ami a másik háromnál nagyobb hatással bír, sőt sok esetben befolyást gyakorol a többire is. A digitalizáció a fiatalok esetében minden téren jelen van, így a velük való munka során kihagyhatatlan eszköz.

Manapság az atipikus foglalkoztatás és a hobbiból vált munkák miatt egyre nehezebb elkülöníteni a szabadidőt. A szabadidős társadalom fókuszában az egyén áll, aki jellemzően az önmegvalósításra törekszik (Nagy et al, 2014). Vitányi Iván a szabadidős tipológiák elméletében négy féle aktivitást különböztet meg: passzív, rekreatív, akkumulatív, inspiratív. Ezek a kategóriák érdeklődés, aktivitás és elkötelezettség alapján különülnek el egymástól (Nagy et al, 2014). A globalizáció és a tanulási idő kitolódása eredményezte a fiatalok körében a fogyasztói magatartásuk erőteljes, korai megjelenését (Gábor, 2004). A jelenlegi posztmodern társadalomban az intézményesült szabadidő-eltöltést felváltották a különböző szolgáltatások egyéni vagy társas igénybevételei. Balázs Károly szerint ezért sem elhanyagolható a fiatalokkal való munka, a megszólításuk a nevelés, művelés és értékközvetítés szempontjából (Balázs, 2017).

A téma szempontjából releváns az ifjúságügy területe, hiszen Magyarországi viszonylatban ez a fogalom az önmagáért és a társadalomért felelő állampolgárok kinevelését szolgálja,

¹⁵ Az ifjúsági korosztály szélesebb körű bemutatása itt olvasható: Mohos Edina – Ponyi László (2021): Az ifjúság szabadidő-felhasználási és kultúrafogyasztási szokásai in: Kulturális Szemle 2020. év 2. szám <http://www.kulturalisszemle.hu/14-szam/junior-kutato-i-muhely/mohos-edina-ponyi-laszlo-az-ifjusag-szabadido-felhasznalasi-es-kulturfogyasztasi-szokasai>

különösen a szabadidős és szocializációs közegeken keresztül (Nagy-Oross, 2016). Az elmúlt évtizedek során megfigyelhető, hogy a fiatalok közösségi szabadidő-eltöltése a fesztiválokra koncentrálódik a korábbi tábori, intézményi lehetőségek helyett (Nagy-Oross, 2016). Az Európa Tanács ifjúsági munka alapelveinek értelmében elengedhetetlen, hogy a nekik biztosított szolgáltatások alacsonyküszöbűek legyenek, valamint a fiatalok valós igényein kell alapulniuk. Ezekon kívül még kiemelik az önkéntesség, rugalmasság, nyitottság és a valódi részvétel fontosságát (Nagy, 2008; Európa Tanács, 2017). Igényeik feltérképezésére, valamint az aktivitásra való buzdításukra csak a megismerés útján van lehetőség. Maslow ismert munkáját alapul véve láthatjuk, hogy a fiatalok közösségi igényének, a motivációjuknak pszichológiai alapjai vannak, konkrétan a kötődés-kapcsolati, a társadalmi és az önmegvalósítási szükségletek körét tekintve (Maslow, 1954). Ezt kihasználva célszerű őket valódi részvételre buzdítani, ahol amellet, hogy egy közösség tagjaivá válnak, a társadalom aktív tagjai lehetnek és lehetőséget kapnak az önmegvalósításra is. Maga a participáció a fiatalok életében jellemzően mikro szinten kezdődik a saját hétköznapi dolgaikat és a barátaik, családjuk körét tekintve. Akiben megvan a részvételi szándék a tágabban értelmezhető környezetük és a közösség irányába, annak nincs szüksége bevonásra, csupán lehetőségeket kell teremteni számukra. A korosztály tekintetében kulcsfontosságú szempont, hogy az érdeklődésükre kell alapozni az elkötelezettségük érdekében, emellett pedig szükséges, hogy megértsék az adott folyamat célját és abban a saját szerepüket is. Külön szeretnénk kiemelni azt is, hogy az ő esetükben a hierarchikus viszonyok elrettentőek lehetnek (Nagy-Szabó, 2018). Az úgy nevezett létramodellt Hart alkotta meg, mely szerint az első szinteken a fiatalok autonómiája még nem igazán jelenik meg, ilyenkor általában csak egy adott ügy támogatása jellemző, egyre jobban felfelé haladva azonban az önálló kezdeményezéseik és az irányításuk is megvalósulhat a felnőttek támogató, de háttérbe húzódó jelenléte mellett (Hart, 1992). Azoknak a fiataloknak, akik nehezebben szocializálódnak vagy vesznek részt ismeretlen dolgokban az ösztönzésen és segítségnyújtáson alapuló bevonás segíthet. Alapelvei közé tartozik a támogatás, a fejlesztés és a felkészítés, továbbá a befogadó és empirikus légkör megteremtése, valamint a legfontosabb az együttműködés. A különböző munkafolyamatokba történő bevonás valós és fontos feladatok révén a természetes participációs kultúra kialakulását eredményezheti a körükben (Nagy-Szabó, 2018). Az elkötelezettséget tovább fokozhatják a különböző jutalmak, mondjuk VIP részvétel egy rendezvényen (Krolopp, 2016).

Ezen kutatás szempontjából fontos, hogy megismerjük az intézmények jogi és szakpolitikai háttereit is. Makró szinttől kezdve a fiatalokkal való munkára hatnak az Európai unió ajánlásai, szabályai is. Az EU célként tekint a fiatalok nevelésére, különösen a demokratikus, civil és társadalmi életben való részvételük fejlesztésére, szorgalmazására (Hériard, 2020). Az ajánlások a cél elérése érdekében elsősorban az intézményi és strukturális követelményekre és feltételekre helyezik a hangsúlyt. A független Európa Tanács ajánlása többek között megoldásokat kínál a fiatalok számára biztosított társadalmi részvétel növelésére, alapelveket fogalmaz meg, ezzel összefüggésben pedig kiemeli a helyi, a regionális, a nemzeti és a nemzetközi lehetőségek fontosságát (Európa Tanács, 2017). Magyarországon jelenleg a 2008-ban elfogadott Nemzeti ifjúsági Stratégia van érvényben, amiben kitűzött célként olvasható a fiatalok intézményi bizalomvesztésének visszafordítása. Emellett 2023-ig olyan indikátorokat határoz meg, melyek az ifjúság számára a kulturális és közösségi lehetőségek bővítését eredményezik. Kiemeli továbbá a digitalizáció és a tömegmédia szakmai használatának, valamint a közösségi terek létesítésének fontosságát is (Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2009). A közművelődés szempontjából érdemes megemlítenünk a 1997. évi CXL. törvényt, valamint a 2017-es módosítását, melyben ugyan nem korosztály specifikusan, de kirajzolódnak azok a területek, ahol a fiatalok szocializációja, szabadidő-eltöltése, valamint

informális, nem formális tanulása végbe mehet. Összefoglalva a törvény támogatja a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztését, a művelődő közösségek létrejöttét, az egész életre kiterjedő tanulás lehetőségének biztosítását, a hagyományos kulturális értékek átörökítését, a tehetséggondozást, valamint az amatőr alkotó- és művészeti tevékenységek feltételeinek biztosítását is (Nemzeti Művelődési Intézet, 2018).

Az empirikus kutatás főbb eredményei

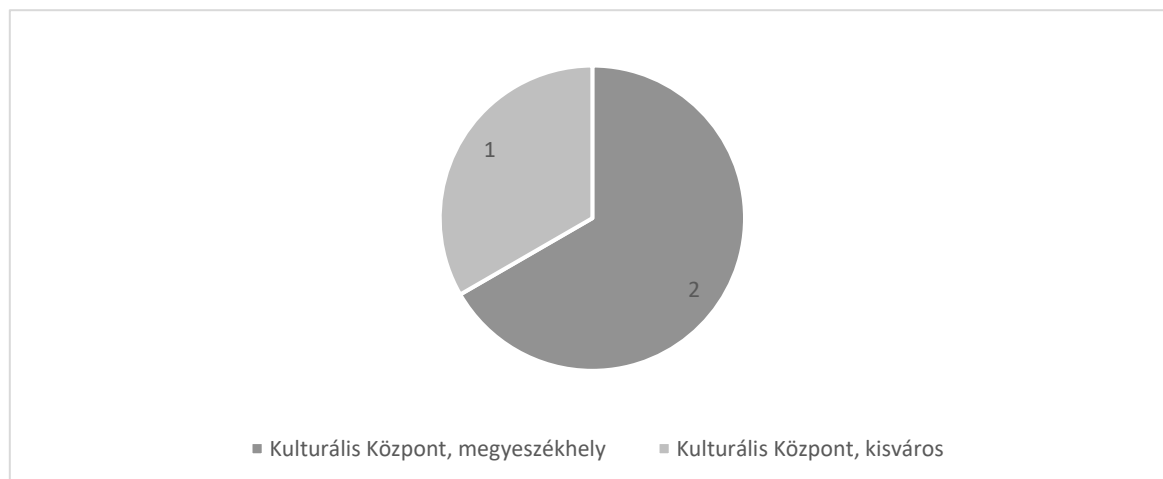
A korábbi cikkben ismertetett nagymintás ifjúságkutatások másodelemzéséből, továbbá kvantitatív kutatás eredményeiből alkotott ifjúságjellemzés jelen tanulmányban csak kis mértékben kerül megemlítésre, ismétlés gyanánt. Ezen eredményekre építettük fel az intézményvezetők körében végzett kvalitatív kutatást, ami a megkérdezettek kis létszáma miatt nem reprezentatív, azonban úgy gondoljuk valamilyen szinten mindenképpen képet kaphatunk a válaszok által a szakma témáról való gondolkodásáról.

A félig strukturált interjúkban két kulturális központ vezetője vett részt, melyek közül az egyik 96 000 fős megyeszékhelyen, míg a másik Budapesthez közeli 2100 fős kisvárosban működik. A választás egyik oka az volt, hogy ezek az intézmények a közművelődési szolgáltatások teljeskörűt végzik, valamint tevékenységük helyi, megyei és járási szintre is kiterjed (Nemzeti Művelődési Intézet, 2018).

Az interjú vizsgálat fő tématerületei a fiatalok intézménylátogatási szokásai, az intézmények kommunikációs és marketing stratégiája, a szabadidős és kulturális programok, a közéleti aktivitás és az e tekintetben tapasztalt változások voltak. A hipotéziseket a korábbi cikk kutatás eredményeivel összhangban alkottuk meg. Először is feltételeztük, hogy az intézmények látogatói közül felülreprezentáltak a fiatalokon belül az iskoláskorúak (15-18 évesek), másodsor, hogy a célcsoport körében a digitalizált programok népszerűek, valamint, hogy a kulturális és művészeti programokon alulreprezentáltak a résztvevők között. Megszólításukat tekintve előzetesen feltételeztük, hogy az ifjúság elérésére online (Facebook, Instagram) van lehetőség, valamint, hogy a korcsoport létszáma a helyi közéleti feladatvállalás és a szervezeti tagság tekintetében elenyésző. A vizsgálat után a válaszokat három kategóriába csoportosítottuk, jelen tanulmányban is ezek mentén ismertetjük a fontosabb eredményeket.

Elsőként a fiatalok elérésével kapcsolatos adatokat szeretnénk bemutatni. A fiatalok elérése mondhatni a közművelődés egyik legnagyobb kihívása. Folyamatosan változó csoport lévén néha meglehetősen nehéz az új érdeklődési köreikkel és az általuk aktuálisan követett trendekkel lépést tartani. A két vizsgált intézmény válaszaiból konszenzusosan azonban a digitális platformokon való jelenlét mellett a kapcsolatok fontossága emelkedett ki. A kutatás alapján kijelenthető, hogy a közoktatás vagy akár a felsőoktatás különböző színtereivel partneri kapcsolat fenntartása a korosztály bevonásának egyik kulcseleme. Alapvetően azt gondolhatnánk, hogy ebből kifolyólag érvényt nyert az első hipotézis, miszerint az iskoláskorúak fordulnak elő leginkább az intézményekben, azonban ez csak a kistéleptől kulturális központjánál igazolódott be. A nagyvárosban működő intézmény, vélhetően a közeli kihelyezett egyetemi karral való együttműködés miatt a 15-29 évesek egyenlő eloszlását tapasztalja a programra látogatók között. Az alábbi ábra a korosztály megközelítőleg, átlagos eloszlását mutatja a vizsgált intézmények látogatói között. **(Hiba! A hivatkozási forrás nem található.)** Láthatjuk, hogy a megyeszékhelyen átlagosan 2/3 részben vesznek részt fiatalok az intézmény programjain, ezzel szemben a kisváros esetében a vizsgált korosztály a látogatók 1/3-át teszi ki.

1. ábra: A 15-29 évesek átlagos aránya a megkérdezett intézmények látogatói között
(Forrás: Saját szerkesztés, 2021)

A 2012-es, 2016-os nagymintás kutatások áttanulmányozása során figyelhető talán meg a legjobban az ifjúság digitális fejlődése. A két lekérdezés között hatalmas újdonságot jelentett többek között a Facebook megjelenése. Manapság talán nincs olyan alkalmazás, melynek vizsgálta során ilyen kiugró és gyors terjedést tudnánk mérni, főleg nem teljes lefedettséggel, azonban a számtalan platform közötti ugrálások, egyikről a másikra átpártolások most is megfigyelhetők.¹⁶ A megszólítással kapcsolatos hipotézis a kutatás során félig igazolódott be, ugyanis, bár mindkét intézmény a Facebook és Instagram felületekre helyezi a hangsúlyt, mégsem tértek át teljesen a papír alapú, hagyományos marketingeszközökről kizárólagosan az online megoldásokra. Emellett, az egyik interjúalany azt is kiemelte, hogy egy-egy program vagy rendezvény népszerűsége a kapcsolatokon, a jó hírnéven, valamint egyszerűen a „szájhagyomány” útján terjedő információátadáson is múlik. Véleménye szerint, ezért fontos a településen élő, a fiatalokhoz közel álló kulcsszemélyek megnyerése, megfelelő informálása.

Következő nagyobb témánk a szabadidő-eltöltés a közművelődési intézményekben a szórakozás, a kultúra és a közélet szempontjából. A korábbi eredmények értelmében kijelenthetjük, hogy a korosztály szabadidejét jellemzően a magányos időtöltés, a digitalizáció, illetve a kulturális, aktivizáló programoktól való elfordulás jellemzi (Mohos-Ponyi, 2021). A megkérdezett intézményvezetők közül mindketten egyértelműen érzik a modern technológia térnyerését, valamint azt, hogy az online kínált tartalmakkal, lehetőségekkel kell versenyezniük. A megyeszékhelyen működő kulturális központ az ingyenes internet-hozzáférés mellett üzemeltet büfét, biztosít olvasósarkot, sportolásra alkalmas tereket, valamint csocsószobát is. Itt egy kifejezetten fiataloknak kialakított ifjúságitér is helyet kapott. A kisebb városban található intézményben többfunkciós terek biztosítják a lehetőséget a szabadidő-eltöltésére. Digitalizációs programokkal kapcsolatban, amik a második hipotézis

¹⁶ Erről bővebben írtunk szerzőtársaimmal az alábbi két cikkben:

Mohos Edina – Ponyi László (2021): Az ifjúság szabadidő-felhasználási és kultúrafogyasztási szokásai in: Kulturális Szemle 2020. év 2. szám <http://www.kulturalisszemle.hu/14-szam/junior-kutato-i-muhely/mohos-edina-ponyi-laszlo-az-ifjusag-szabadido-felhasznalasi-es-kulturfogyasztasi-szokasai>

Horváth Fanni – Mohos Edina (várható megjelenés: 2022): „Ilyenek vagyunk mi!” – Hogyan érjük el a fiatalokat a közművelődés területén in: Acta Andragogiae et Culturae 29. kötet

tárgyát képezték nem kaptunk egyértelmű választ a résztvevőktől, így feltételezhetően nincs ilyen jellegű lehetőség az épületben és egyik telephelyen sem. A programok tekintetében mindkét intézmény színes repertoárral rendelkezik. Többek között működnek náluk tánccal, mozgással és művészeti tevékenységekkel (színház, énekkar) foglalkozó csoportok, valamint klubok is. Az állandó jellegű foglalkozásokon jellemzően a 15-18 évesek vannak jelen, ezek általában heti vagy havi rendszerességűek. Mindkét igazgató egyértelműen a koncerteket tartja a korosztály számára legnépszerűbb tevékenységnek, emellett a nagyvárosi igazgató a társasjáték és az angol nyelvű társalgási klubbot, míg a kisvárosi a mozgásos foglalkozásokat sorolta még a közkedveltek közé. Megkértük az interjúalanyokat, hogy az elméleteknél említett Vitányi-féle szabadidőtípológiák alapján határozzák meg a fiatal látogatóik összetételét. A kisebb település képviselője a szakirodalmakkal és korábbi kutatásokkal megegyezően a rekreatív kategóriát választotta, azonban a megyeszékhelyen működő központ igazgatója szerint mindegyik kategória képviselői egyformán megtalálhatók a programokon, mert ebből a szempontból az egyéni eltérések nem kategorizálhatók. Feltételezésünk szerint a rekreatív, akkumulatív és inspiratív kategóriák képviselői egy ilyen közegben ugyan felülreprezentáltak lehetnek, azonban a város teljes ifjúságának körében nem ilyen kiegyenlítették az arányok. Kifejezetten kulturális programok tekintetében is mutatkozott eltérés a két intézmény között. A nagyvárosi esetében a legalább évente megrendezett színházi előadásokon vagy kulturális programon a látogatók 2/3-a fiatal, azonban a kisebb településen ez az arány nem éri el az 1/3-ot sem. Ezzel összefüggésben az elsőszámú interjúalany a fiatalokat kulturálisan aktívnak látja, ellenben a második résztvevő szerint ez csak a művészeti csoportok esetében tapasztalható. A korábbi feltételezés ezzel igazolást nyert, azonban az is kiderült, hogy nem minden művészeti vagy kulturális tevékenység esetén figyelhető meg a passzivitás. Ebben a kérdéscsoportban kaptak helyet a közösségi aktivitást érintő témakörök is. A válaszokból kiderül, hogy a társadalmi szerepvállalás és az aktivitás a kötelező közösségi szolgálat, valamint az önkéntesség által valósul meg leginkább, azonban az is, hogy az önkéntesek száma 20-30 fő évente, ami meglehetősen kevésnek bizonyul. A fiatalok szervezeti tagsága rendkívül alacsony, ennek ellenére az intézményvezetők úgy érzik a fiatalok kellőképpen kiveszik a részüket a település életéből. Ezzel a témával kapcsolatos hipotézis nem került egyértelműen sem igazolásra, sem cáfolásra.

Végezetül a megkérdezett intézményvezetők segítségével megvizsgáltuk az elmúlt 10 év ifjúsági korosztállyal kapcsolatos változásait is. Ebben a blokkban a két interjúalany szinte semmivel kapcsolatban sem egyezett meg. Jellemzően a megyeszékhelyen működő intézményvezető pozitívabban értékelte az elmúlt 10 évet, kevésbé érzékelte drasztikusnak a változásokat a kisvárosi kollégájához képest. Konszenzus egyedül abban mutatkozott, hogy a médiatér, mint negyedleges szocializációs közeg valóban dominánsabbá vált az évek során, mint a másik három. Az intézménylátogatási szokásokkal kapcsolatban már nem volt ilyen nagyfokú az egyetértés, ugyanis a kisebb városban egyértelműen a személyes találkozásokról, programokról való elpártolás, látogatószám csökkenés figyelhető meg, valamint a fiatalok egyre nehezebb elérése is. A nagyobb városban ezzel szemben az a tapasztalat, hogy a fiatalok még mindig igénylik a társas együttlétet, nem jellemzi őket a magányos szabadidő-eltöltés. Az individuum kultúrájának kialakulásáról szóló kijelentéssel, az egyik interjúalany igen a másik pedig nem értett egyet, ellenben mindketten kiemelték a különböző szociális hátterekből fakadó egyéni eltéréseket.

Összegzés

Jelen tanulmány előzményében az ifjúsági korosztály mélyebb szintű és szélesebb körű megismerése volt a cél, ezúttal pedig azt szerettük volna vizsgálni, hogy az eredmények tükrében az intézmények mennyire követik a változásokat és az aktuális trendeket a fiatalok elérése érdekében. A cél az volt, hogy a megkérdezett kulturális központok stratégiai szintű, valamint a kínált szolgáltatásaikban bekövetkezett szükségszerű alkalmazkodását bemutassuk. Mint, ahogy már korábban is említettük a kutatás a kis elemszám miatt nem reprezentatív, csupán csak egy árnyalt képet ad az intézmények munkájáról.

Az elmúlt 10 év változásait vizsgálva láthatjuk, hogy a technológiai fejlődésekkel párhuzamosan csökkent a különböző társas, közösségi aktivitás iránti érdeklődés. A hagyományos szórakozási és találkozási formákat felváltották a különböző szolgáltatások, internetes platformok, ezzel pedig kialakult az individuum kultúrája és a tartalomfogyasztó társadalom. A megkérdezett intézmények ezzel a kijelentéssel, valamint az ifjúság általánosítva passzív és rekreatív kategorizálásával sem értettek egyet, azonban válaszaikból az is látszik, hogy nem ismerik a településükön élő teljes ifjúság jellemzőit, igényeit, csak kifejezetten az intézmény látogatóiról alkotnak véleményt. A kutatás során kiderült, hogy az intézmények érzékelik a médiatér egyre inkább növekvő dominanciáját, azonban erre kifejezetten csak a marketing stratégiájukban építenek, viszont az általuk szervezett programok között nem jelennek meg digitalizált eszközök, tartalmak.¹⁷ Az interjúk során az is kiderült, hogy a megkérdezett intézményvezetők nem érzékelték változást a fiatalok létszámát tekintve az elmúlt 10 évben, csupán csak a megszólításuk vált egyre nehezebbé. Ez az állítás kissé ellentmondásos, ugyanakkor igazolja azt a feltételezést, miszerint a fiatalokon belül egy szűk, alapvetően érdeklődő réteg látogatja a központokat. A megkérdezett szakemberek ezzel kapcsolatosan úgy gondolják, hogy a szocikulturális háttér sok esetben meghatározóbb, mint a generációs hatások. Az interjúk során kapott eredmények alapján úgy tűnik a fiatalok érdeklődését és aktivitását a település körülményei és adottságai is meghatározzák. A 15-18 éveseket könnyebben meg lehet szólítani abban az esetben, ha van a városban közoktatási intézmény, továbbá az is számottevő, hogy milyen távolságra van nagyobb városoktól, illetve Budapesttől. A közéleti aktivitást tekintve a fiatalok száma ezen a területen az intézmények szerint kedvező, azonban ez évente átlagosan 20-30 főt jelent, ami meglehetősen alacsony. A kutatás során továbbá kiemelkedett a közösségi szolgálat fontossága is, melyet az érettségi előtt álló fiatalok szívesen végeznek kulturális területen.

Összességében a közművelődési intézmények megfelelő informális és nem formális nevelési vagy tanulási színterek lehetnek az ifjúság számára, azonban ehhez a folyamatos fejlődés, a trendkövetés és a korosztály általános igényeinek ismerete kiemelten fontos. A kutatás során beigazolódott, hogy a szakma egyik legnagyobb kihívása a célcsoport széleskörű és minél mélyebb szintű megismerésével megoldható. Egy közművelődési intézménynek, különösen egy nagyobb kulturális központnak folyamatosan lépést kell tartania a legújabb tendenciákkal, ehhez szükséges a modernizálás, a megfelelő infrastruktúra biztosítása, továbbá humán erőforrás oldalról a releváns szakmai tudással rendelkező ifjúsági szakember alkalmazása. Ezekon kívül fontos még a település fiataljaival való folyamatos partneri szintű kapcsolattartás, illetve a javaslattejtétel, véleménynyilvánítás és a részvétel lehetőségének

¹⁷ Jelen tanulmányban a 2010 és 2020 között bekövetkezett alapvető változásokat vizsgáltuk, ezért a COVID világjárvány alatti esetleges online tevékenységekre nem tértünk ki az interjúk során.

megteremtése. Manapság a közművelődésnek a legkönnyebben elérhető, főként online szolgáltatásokkal kell megküzdenie a fiatalok figyeleméért. A győzelemhez érdemes megvizsgálni azt is, hogy ezek a tartalmak mit tudnak nyújtani számukra, amitől annyira vonzóvá válnak és ezeket hogyan lehet adaptálni az intézményekbe.

Jelen tanulmány nem alkalmas általános érvényű igazságok kimondására, azonban az eredmények olyan új kutatási irányokat tártak fel, melyeken való elindulással még közelebb juthatunk az ifjúság megismeréséhez és a számukra megfelelő szolgáltatások biztosításához. A friss eredmények és az elmélet, valamint a korábbi kutatások közötti ellentmondásosság többnyire rávilágított az alapvető problémákra, melyek megoldása a fent említett módokon megvalósítható. A kulcsfogalom a megismerés.

Felhasznált irodalom:

- Andorka, Rudolf (2003): Bevezetés a szociológiába. Budapest, Osiris Kiadó.
- Balázs, Károly (2017): Idő és rend a közösségi művelődésben. Lakitelek: Antológia Kiadó.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2009. 10. 29.) Nemzeti Ifjúsági Stratégia. Forrás: <https://emmiugyfelszolgalat.gov.hu/ifjusagugy/nemzeti-ifjusagi/nemzeti-ifjusagi-strategia>
- Erikson, Erik H. (1950): Growth and crises of the "healthy personality". In: M. J. (Ed.), Symposium on the healthy personality. Josiah Macy, Jr. Foundation. 91-146. p.
- Európa Tanács (2017. május 31). Council of Europe. Forrás: <https://rm.coe.int/recommendation-cm-rec-2017-4-hun/168097aa1f>
- Gábor, Kálmán (2004): Globalizáció és ifjúsági korszakváltás. In: Gábor, Kálmán – Jancsák, Csaba (szerk.): Ifjúsági korszakváltás, ifjúság az új évezredben. Belverde, Szeged. 28-72. p.
- Hart, Roger (1992): Children's participation: From tokenism to citizenship'. Florence: UNICEF International Child Development Centre.
- Ifjúságügy. Forrás: Ismertető az Európai Unióról: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/141/ifjusagugy>
- Kary, József et al. (2018): Útmutató a közművelődési szakterület megújult jogszabályi környezetének alkalmazásához. Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Krolopp, Györgyi – Ferenczy, Tamás – Fitos, Renáta – Schmidt, Richárd (2016): Ifjúságsegítő közösségi munka nehéz kamaszokkal. Ifjúság szakmai Kalendárium, ISZOSZ-ISZT, Budapest. 1-15. p.
- Maslow, Abraham (1954): Motivation and personality. Harper Books.
- Mohos, Edina - Ponyi, László (2021): Az ifjúság szabadidő-felhasználási és kultúrafogyasztási szokásai. In: Kulturális Szemle, 14. szám. Forrás: <https://kulturalisszemle.hu/14-szam/junior-kutatoi-muhely/mohos-edina-ponyi-laszlo-az-ifjusag-szabadido-felhasznalasi-es-kulturfogyasztasi-szokasai>
- Murányi, István (2006): Identitás és előítélet. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Nagy, Ádám – Földi, László (2010): Ifjúságügy, ifjúsági szakma, ifjúsági munka. Budapest, Mobilitás-ISZT-ÚMK.
- Nagy, Ádám - Oross, Dániel (2016): Az ifjúságügy értelmezése. In: Esély. Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat 2016/6. szám, 98-120. p.

- Nagy, Ádám - Szabó, József (2018): Motiválás a közösségi művelődésben és az ifjúság bevonása. In: Tudástár a közösségi művelődésben VIII. kötet. Budapest, Nemzeti Művelődési Intézet Nkkft.
- Stumpf, István (1992): Az ifjúsági problémák értelmezése - ifjúsági kihívás az ezredfordulón. In: Gázsó, Ferenc – Stumpf, István (szerk.): Rendszerváltozás és ifjúság. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete. 9-12. p.
- Zinnecker, Jürgert (1982): Jugend 1981: Porträt Einer Generation. In: Zinnecker, Jürgert: Jugend '81. Jugendwerk der deutschen Shell. 80-122. p.

KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ

Erdei Gábor:

***Recenzió a Boros Julianna – Kozma Tamás – Márkus Edina által
szerkesztett Community Buidling and Social Innovation című
kötetről***

Az elmúlt évtizedben a társadalom-, azon belül a neveléstudományban egyre gyakrabban fordulnak/fordultak elő – a kutatási jelentésekben, konferencia előadásokban és tudományos írások kontextusaiban - viszonylag új, vagy korábban kevésbé használt fogalmak. Talán nem túlzás kijelenteni, ebbe a sorba illeszkedik a társadalmi innováció fogalma is.

Az innováció, definíció szintjén, eredendően műszaki területről indult, hozzávetőleg az ipari forradalom korszakából. Persze a latin eredetű szó már korábban is forgalomban volt, azonban szisztematikus, konzekvens használata az iparban megjelenő újító tevékenységek köré összpontosult.

Társadalmi innováció. Van-e ebben bármi új, vagy csak újonnan értelmezünk eddig is meglévő dolgokat, jelenségeket, egyéni és kollektív magatartásokat? Bár az emberiség történetét több megközelítésben is az anyagi kultúra fejlődésének minőségi változásaival, a termelési, gazdálkodási módok közötti eltérések megragadásával, szakaszolásával fejezzük ki, azonban az emberiség teljes története tele van apróbb, máskor jelentősebb, szakaszos, máskor folyamatos újításokkal. Az, hogy ezek mennyire teljesítik az innováció fogalmát, vagy éppen egy kisebb újításról van szó, nem tárgya írásunknak. Az azonban sokkal inkább, hogy ezen látható és kézzel fogható eredmények mögött, talán még inkább, időben előtt, valami más is történt. A gondolkodásban megvalósuló változások - amelyeket tanulás által érhetünk el - majd a praxisban, a cselekedetekben megjelenő más magatartás az alapja minden, a korábbtól megvalósuló eltérésnek. Ez a társadalmi innováció, amely manifesztálódik a társadalmi kontextusok, az adott kultúrában.

Az innovációt, műszaki oldalról megközelítve, az alapvetően referenciának tekinthető, 1992-ben megjelent Oslo Kézikönyv tárgyalja. Ebben jellemzően műszaki tudásról és technológiáról van szó. A későbbi kiadványok (pl. a 2005-ös harmadik kiadás) azonban már másképpen közelítik meg az innováció fogalmát.

„Az innováció

- új, vagy jelentősen javított termék (áru vagy szolgáltatás) vagy eljárás,
- új marketing-módszer, vagy
- új szervezési-szervezeti módszer bevezetése
- az üzleti gyakorlatban, munkahelyi szervezetben, vagy a külső kapcsolatokban.”
(Oslo Kézikönyv).

Figyelemreméltó változás a „technológia” szó eltávolítása a termék- és eljárásinnovációból. Ez nem a technológiai innováció fontosságának kisebbítését célozza, de nyitottabbá teszi a definíciót.

Ez a nyitottság aztán azt eredményezte, hogy a fogalom átszivárog a társadalomtudomány területére is, sőt a hétköznapi szókészletébe is bekerül. S persze az általánossá válás, akár a fogalom erodálódásához, illetve értéktelenedéséhez is vezet(het).

A Debreceni Egyetem kutatócsoportja is – tulajdonképpen - saját magát innoválja, amikor a tanuló régiók tárgyalásától a közösségi tanuláson keresztül eljutott a tanulás és társadalmi innováció kapcsolatrendszerének kutatásáig, tárgyalásig.

A 10 évvel ezelőtt kezdődő, elsőnek nevezhető korszakban azt vizsgálták, hogy a térben megjelenő legkülönbözőbb tanulások, hogyan alakíthatják, formálják adott tér társadalmát.

Ezt követően az eredmények arra sarkalták a kutatócsoportot, hogy tovább lépjen, hiszen a tanuló régió/város/térség fogalomban a katalizátor, a társadalmi tanulás, illetve a közösségi tanulás körül sűrűsödik.

Ezt a témakört körüljárva jutottak el oda, hogy a vizsgált problémakört a tanulás és társadalmi innováció lehetséges kapcsolatának oldaláról is lehet értelmezni.

A fent leírt tudományos utazás eredményként jutunk el jelen kötetig.

A szerkesztett 252 oldalas angol nyelvű kötet a Community Building and Social Innovation címet viseli. A kiadvány döntően empirikus kutatásokat, esettanulmányokat és részben elméleti írásokat tartalmazó kötet első fejezete a közösségépítés és iskola kapcsolatára fókuszál. Dan Andrea Beáta és Kovács Karolina egy Nagyváradon frissen alapított közösségi iskoláról és a működésében megjelenő gyakorlati tevékenységekről számol be. S körbejárja a kérdést, vajon milyen előnyei vannak egy ilyen típusú iskolának a tradicionálissal szemben.

Tószegi Zsófi és Radnai Imre írásukban egy négy lépcsőben elvégzett kutatásról írnak, amely során a Pécsi Egyetem doktori programjába jelentkező külföldi hallgatók előzetes felkészítésének folyamatát vizsgálták, kutatták. Részletesen bemutatják azt, hogy a járvány hogyan alakította át a tanulási folyamatokat és hogyan alakult ki, a közösségépítési folyamat eredményként a virtuális tanuló közösség, amely sokkal többé vált, mint pusztán tanuló közösség.

Sitku Krisztina tanulmánya egy felsőoktatási intézmény példáján keresztül elemzi a felsőoktatás külső környezetével formálódó kapcsolódást. Azt, hogy egy együttműködés milyen kölcsönös előnyöket generál mind a felsőoktatás, mind a környezetében együttműködő külső szervezetek (vállalatok és egyéb intézmények) számára.

A második fejezetben helyett kapó írások a közösségépítés, közösségfejlesztés és társadalmi tanulás kapcsolatát elemzi. Tulajdonképpen kijelenthető, hogy a két terület és tevékenység (tanulás és közösségfejlesztés) kéz a kézben jár. Benke Magdolna elméleti írása a résztvevő központú tervezés, fejlesztés jelenségét vizsgálja. Az igen érdekes tanulmányában azt boncolgatja, hogy az alulról szerveződő tacit tudások, hogy jelennek meg, jelenhetnek a meg a közösségi tervezés és területfejlesztés politikájában.

Boros Julianna és Nyers Szilvia a közösségi alapú tanulás elméletéről és gyakorlatáról értekeznek. Kiemelik a résztvevőközpontú tanulás szerepét, az egyének és közösségek kapcsolatrendszerének építésében. Empíriájukban a közösségi alapú tanulás vizsgálatát felsőoktatási kontextusban végzik.

Bucher Eszter munkája a társadalmi vállalkozásokat, mint a közösségi tanulás egyik formáját és színterét mutatja be. Körbejárja azt, hogy ez a for-profit és non-profit világ határon működő

szervezeti forma - miközben megfogalmazza és megvalósítja a társadalmi igényekre adható válaszokat - miként válik a közösség katalizátorává.

Forray R. Katalin és Varga Aranka a szegénységtől a közösségig címmel tette közzé írását a kötetben. Azt anyagon azt mutatja be és tárgyalja, hogy egy adott településre érkező támogatások, pénzügyi források miként nem hasznosulnak abban az esetben, ha nem a nagybetűs közösséghez érkezik, hanem csak a lakosokhoz. Másfelől, mennyi másként hasznosulhatnak a források, ha a saját maga megszervezett közösség veszi ezeket igénybe. Az esztanulmány Tiszabő esetét dolgozza fel.

Mitrovics Zoltán a családi és közösségi kapcsolatok helyreállító szerepéről ír, a büntető intézetekből való szabadulást követően. A resztoratív technika (CSDCS) közvetlenül a szabadulás előtt alkalmazott eljárás, melynek célja a családok és közösségi kapcsolatokat megerősítése. A szerző ezt egy esettanulmány keretében tárgyalja.

A harmadik fejezet a közösségfejlesztés, közösségépítés és kultúra viszonyrendszerét vizsgálja. Mondhatjuk, ez egy klasszikus, évtizedek óta építkező elméleti háttérrel és praxissal rendelkező témakör.

Mike Ádám a Muzsikáló Egészség Alapítvány tevékenységén keresztül vizsgálja a közösségépítést. A korábbi Simonffy Emil Zeneiskola által létrehozott alapítványt és társadalomra ható tevékenységét kvalitatív felméréssel és dokumentum elemzéssel tárgyalja. A zene társadalom formáló hatása egyértelműen kiolvasható az esettanulmányból.

Radócz Miklós a közösségi együttesek és társadalmi innovációk kapcsolatát elemzi. A kutatás és a vizsgálat megmutatja azt, hogy egy alulról, baráti alapon szerveződő együttes hogyan növi ki magát és válik egy település, város kultúráját és közösségét befolyásoló entitássá.

A következő, szintén zenét érintő kutatás Haffner – Kiss Alexandra és Haffner Tamás munkája. Az esztanulmány Tét településen mutatja be azt, hogy milyen szerepet játszik és hogyan válik közösségformálónak egy alulról jövő kulturális kezdeményezés. A kutatás félig strukturált interjúkkal valósult meg.

Ragadics Tamás – Szabó Lilla egy komplex kulturális és művészeti kezdeményezés történetét mutatja be az Ormánság hátrányos helyzetű térségében élő gyerekek körében. Rávilágít arra, hogy egy jól irányzott és pozícionált komplex kulturális kezdeményezés mennyire kezelheti a helyi problémákat, nehézségeket és milyen szerepet játszhat a helyi közösségek megerősítésében.

Varga Kitti munkájában egy a szellemi fogyatékossgal élő pécsi gyerekekre irányuló közösségteremtő kezdeményezéséről ír. Munkájában a Fogd a Kezem Alapítvány nyári művészeti táboráról tudósít, s mutatja be a kutatás eredményét, amelynek központi gondolata az integratív (egészséges, illetve fogyatékossgal élő gyerekek) közös táboroztatásának érzékenyítő erejének növelése, ennek megjelenítése.

A kötet lezáró negyedik, zárófejezetében – amelynek átfogó címe közösségépítés, közösségfejlesztés és innováció - két elméleti írást látunk, a kötet létrehozók közül, Márkus Edina és Kozma Tamás tollából. Előbbi szerző a közösségi tanulás és innováció kapcsolatát tárgyalja 12 esztanulmány bemutatásán keresztül elemzi a művelődési, kulturális intézmények társadalmi innovációs szerepét. A munkát erősíti, hogy az empiria több Magyarországgal határos ország magyar többségű területeiből származik, tehát nemcsak nemzetközi, de komparatív is.

Kozma Tamás szintetizáló, összefoglaló írása nemcsak lezárja, de mintegy összefoglalja a kötetet. Maga is innovatív, kreatív személy lévén, új kérdéseket, megfontolásokat javasol, újabb narratívákra tesz ajánlatot. Várhatóan ebbe az irányba megy tovább a kutatócsoport munkája is.

A kutatócsoport és a most megjelent kötet is, minden szempontból jó helyen és időben jár, hiszen nemzetközi dimenzióban nemcsak az Európai Unió, amely a 2010-es évektől egyre erőteljesebben vizsgálja és szinte szakpolitikát épít a társadalmi innováció köré, de az OECD korábbi világát kevésébe érdeklően nyit a társadalmi innováció felé. Másrészt, a társadalmi innováció problémaköre hazai relációban is felértékelődött.

A legújabb hazai kezdeményezés, a tavaly létrehozott Társadalmi Innováció Nemzeti Laboratórium (TINLAB) projekt konzorciuma is számít a Debreceni Egyetem kutatócsoportjának munkájára és kutatási eredményeire, így szakmai tevékenysége és teljesítménye ezen hálózaton keresztül is követhető lesz. Jelen ismertetett kötet, a társadalmi innováció kutatásának, a területet vizsgáló tudományos tevékenységfolyamnak egy fontos, szignifikáns állomása.

Felhasznált irodalom:

Julianna, Boros – Tamás, Kozma – Edina, Márkus eds. (2021): Community Building and Social Innovation. CHERD – Debrecen University Press, Debrecen, p.252.

TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI

Horváth Zoltán:

Kultúra újragondolva – Beszámoló egy kulturális alapú gazdaságfejlesztés jegyében zajló konferenciáról

A kulturális gazdaságfejlesztés támogatása új kihívások elé állítja a hazai közművelődési szakmát. A szakmai feladatok elméleti, tudományos támogatása érdekében zajlott 2021. november 26-án az AGORA Szombathelyi Kulturális Központ szervezésében a Kultúra újragondolva című konferencia.

Az elmúlt időszakban kétségkívül a legnagyobb hatást a kulturális területre a covid járvány jelentette. A kulturális intézmények bezártak, a közösségek nem működtek, a terület fejlesztő folyamatai megakadtak, vagy a virtuális térbe helyeződtek át, a rendezvények elmaradtak.

A vírus jelenleg elfedi azokat a kihívásokat, amelyekkel a kulturális szakterületnek is szembe kell nézni: a digitalizáció, a robotizáció, az ipar, a dolgok internetje, a smart megoldások a városokban és az otthonainkban, az élet végéig tartó mellett az élet minden területére kiterjedő tanulás, a puha tényezők felértékelődése a gazdaságban, a szoft skilllek jelentősége, hogy a demográfiai változásokról, a közösségek szerepének átalakulásáról egy atomizálódó társadalomban, a globalizációról, vagy a fenntarthatósági szempontok megjelenéséről ne is beszéljünk.

A közművelődésnek, valamint a kultúra más területeinek válaszokat kell adni egy olyan időszakban, amikor az iskolákon túli tudásszerzésnek megnövekszik a szerepe, ahol a pillanatok alatt változó világra már nem lehet berögzött válaszokat adni, hanem dinamikusan alkalmazkodni tudó intézményekre és szakemberekre van szükség.

Az AGORA Szombathelyi Kulturális Központ Kultúra újragondolva című konferenciája a fenti témák mellett az alábbi kérdéseket járta körbe

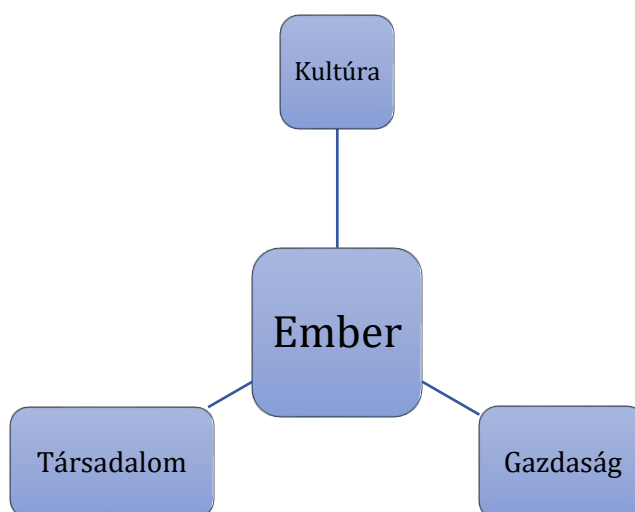
- Hogyan tudja a helyi gazdaságokat a kultúra fejleszteni? Van-e lehetőségünk kreatív iparral, hagyományokkal, szokásainkkal, értékeinkkel támogatni egy-egy település, térség, régió fejlődését?
- Közt művelünk, vagy közösséget? Miként támogassuk a lokális közösségeinket? Hogyan válhatnak az intézményeink egyre inkább közösségekké?
- Hogyan segíthet a digitalizáció a kompetenciafejlesztésben?
- Mi a szerepe a médiának a jelenkor kultúrájában?
- Hogyan változhat Szombathely a következő évtizedben egy olyan várossá, ahol a tudásalapú gazdaság a fejlődés záloga?
- Milyen intézményi átalakulásokra és megoldásokra van szükség ezeknek a kihívásoknak az érdekében?

László Győző, Szombathely Megyei Jogú Város alpolgármesterének, valamint Horváth Zoltán, a szervező intézmény igazgatójának köszöntő beszéde után Éles Krisztina, a Nemzeti Művelődési Intézet Vas megyei igazgatójának Kulturális alapú gazdaságfejlesztő jó gyakorlatok című nyitóelőadása szerint a kultúra, a társadalom és a gazdaság hármásának összekötő eleme az

ember, aki a maga körüli világot mindig tökéletlennek látja, ezért változtatni akar rajta. Mindehhez közösségre van szükség.

1. ábra: Ember központú kultúra, társadalom és gazdaság

(Forrás: Saját szerkesztés Éles Krisztina Kulturális alapú gazdaságfejlesztő jó gyakorlatok című előadása alapján)

Éles Krisztina szerint a kultúra, a kollektív tudás a gyökere a fejlődésnek, a közművelődés pedig a motorja. A közösségek építését szolgáló szakma a társadalom és a gazdaság kohézióit erősíti. A szemléletváltás egyik legfontosabb alappillére a közművelődési szakember, aki a helyi közösségek lámpása és kapocs is egyben, aki összeköti a lakosságot a döntéshozókkal, az évszázadok alatt létrehozott értékeken nyugvó jövőépítésre, minőség létrehozására ösztönöz, a megújulás jelentőségének szószólója. A kultúrára épülő gazdaságfejlesztés egyik lehetséges formája a látóút, melyek Vas megyében is jópéldaként szolgálhatnak.

Beke Márton előadásának címében is megfogalmazott kérdésfelvetése, hogy Közösségi-e a művelődés? Válasza természetesen igen, ugyanakkor nem, hiszen önművelődéssel közösség nélkül is lehet művelődni. Ennek ellenére mégis a közösségek felé fordulás az elsődleges. A kulturális törvény így határozza meg a közösségi művelődési intézmény fogalmát: „segíti a közösségi tevékenységeket, a művelődő közösségek működését, ösztönzi a társadalmi összetartozást és a közösségek kulturális értékteremtésben való aktív részvételét”, továbbá „működése a közösségek öntevékenységen alapul, és azt ösztönzi, tevékenységét a közösségek érdeklődése, igényei és szükségletei alapján végzi, tevékenységének tervezésébe, értékelésébe a közösségeket bevonja”.

Beke Márton szerint a közösségi művelődés intézményrendszerének legfőbb feladata az emberek arra való ösztönzése, abban való támogatása, hogy lakosokból polgárokká váljanak. Ennek érdekében a közösségi művelődési intézményeknek maguknak is közösségi alapú működésre kell átállniuk.

Vincze Bence az f21.hu kulturális portál főszerkesztője szintén kérdést fogalmazott meg előadásában: Megalkuvás a bizniszben, vagy haladás a korrallal? Szerinte a közösségi média marketing mára a mindennapjaink részévé vált, így természetesnek véli, hogy egy cég

profitszerzés céljából a reklámpiar területeit hívja segítségül, ha el szeretné juttatni termékeit, szolgáltatásait szélesebb közönséghez. A nem nyereségorientált, közhasznú szférákban, mint az oktatás, a vallás, a szociális terület vagy a kultúra, a modern marketing alkalmazásának megítélése jelenleg megosztó, holott a kultúrát, művészetet szolgáltató szervezeteknek a marketing és a reklámpiar területeit tudniuk kell használni. A kulturális marketing a jövőben egyre inkább meghatározóvá fog válni.

Joós Attila az előző előadásban is érintett digitalizáció területét bontotta ki a Digitális kompetenciafejlesztés című előadásában. Azt a témát járta körben, hogy a digitális kompetenciafejlesztés, hogyan képes támogatni a kulturális alapú gazdaságfejlesztést?

A Webmark Europe Kft. ügyvezetője szerint az informatikai eszközök használata, a média- és információs műveltség, hatékony tanulási készség, mint a XXI. századi kompetencterületek, jelentős hatásokkal vannak az életünkre. A kulturális gazdaságfejlesztésben is alkalmazhatók az online térben más ágazatokban megszokott gazdaságfejlesztő módszertanok.

Horváth Zoltán a Közművelődés és kreatív város – A szombathelyi közművelődési rendszer és lehetőségei címmel tartott előadást. A kulturális alapú gazdaság, valamint a kreatív ipar az elmúlt évtizedekben megjelent fogalmak, amelyeknek definíciójával kapcsolatban nincs teljes közmegegyezés. Ha ezen új fogalmak területi kivetüléseit áttekintjük, akkor olyan szintén új színtagmákkal találkozunk, mint az okos város, vagy a kreatív város. A területi tőke kulturális vetületeiben a helyi közösség, valamint a kulturális rendszer meghatározó szerepet kap, ezen belül különös figyelmet érdemel a közművelődés, amelynek törvény által meghatározott kötelező feladata megyei jogú városokban a helyi kulturális alapú gazdaságfejlesztési tevékenység. Szombathelyen a közművelődési rendszer átalakulásának lehetünk jelenleg szemtanúi: az AGORA Szombathelyi Kulturális Központ, valamint a sajtóterméket (Savaria Forum, városi hetilap) kiadó, valamint lineáris médiaszolgáltatást (Szombathelyi Televízió) is végző Szombathelyi Média Központ Nonprofit Kft. 2022. január 1-jétől egy szervezetként működik tovább. Az előadás áttekintette, hogy a tervezett szervezeti változások milyen új lehetőségeket jelenthetnek Szombathelyen a területi tőke kulturális vonatkozásaira, illetve miként befolyásolhatják a helyi kulturális alapú gazdaságfejlesztést, azaz hogy miként lesz kreatívabb város a Vas megyei megyeszékhely a közművelődési rendszernek köszönhetően.

A konferencia Bokányi Adrienn A válságálló tudásgazdaság megteremtésének ösztönzése című előadásával zárult, amelyben a Szombathely2030 elnevezésű fejlesztési modellt mutatta be. A Covid-19 pandémiás helyzet új kihívások elé állította a gazdaság- és iparfejlesztés gyakorlatát. Egy város hosszú távú gazdasági stabilitásának megteremtéséhez ugyanis már válságálló, reziliens fejlesztési szemléletre, módszertanra és ezek gyakorlatba való átültetésére van szükség. A munkaintenzív ipari struktúra elmozdítására tudásintenzív irányba és a válságálló tudásgazdaság megteremtésére. Az előadó Szombathely Megyei Jogú Város konkrét példáján keresztül mutatta be, hogy egy, az autóipari gyártó nagyvállalatok döntő túlsúlya miatt jelenleg dominánsan munkaintenzív iparszerkezetű – ezért az automatizációs, digitalizációs, robotizációs folyamatokkal szemben komoly kitettséggel rendelkező – város milyen fejlesztési irányvonalakkal, kulcsprojekttel és együttműködési megállapodással képes tudásintenzív elemeket csempészni a munkaintenzív iparágba, továbbá ösztönözni egy új, tudásintenzív iparág – az egészségipar – megtelepedését. Elősegítve ezzel az ipari digitalizációt és szerkezetváltást.

A konferenciát a Nemzeti Kulturális Alap támogatta.

FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA

A folyóirat magyar elnevezése: Kulturális Szemle

A folyóirat műfaja: interdiszciplináris online tudományos folyóirat

A folyóirat angol elnevezése: Cultural Review

A publikálás feltételei:

1. A Kulturális Szemlébe bárki publikálhat, aki az alábbi feltételeknek megfelel.
2. A Kulturális Szemlébe a kultúra tágabb értelmezési témakörébe tartozó írásokkal lehet nevezni, azonban elsődlegesen a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban várjuk az írásokat. A beküldött írásokkal kapcsolatosan elvárás, hogy tematikailag a Kulturális Szemle küldetésnyilatkozatához igazodjanak.
3. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával, a tudományos hivatkozási és bibliográfiai rendszer elveinek alkalmazásával lehet publikálni (formai megoldását a honlapon elérhető publikációs sablon keretében adjuk meg).
4. A Kulturális Szemlébe magyar nyelvű tanulmányokat várunk rövid, angol nyelvű absztrakttal a publikációs sablon alapján. A szerkesztőbizottság angol nyelvi különszám megjelentetését külön meghirdeti és alapján kezdeményezni fogja.
5. A Kulturális Szemlében elsősorban ún. első közlések fogadhatók el, ettől csak szerkesztőbizottsági döntés értelmében térünk el. A más nyelven megjelent, de a Kulturális Szemlébe leadott nyelven még nem publikált írások első közlésnek minősülnek.
6. A Kulturális Szemle tanulmányait minden esetben a szerző nevének megjelölése nélkül két független lektor bírál, akik közül az egyik lektor általában a szerkesztőbizottság tagja, a másik lektor pedig más, a tudományos közéletből felkért személy. A felkért lektorok mindegyike tudományos fokozattal rendelkezik, és a hazai kulturális életben ismert, elismert kutató. Amennyiben az egyik bíráló nem fogadja el a tanulmányt közlésre, a másik bíráló pedig elfogadja, akkor harmadik bíráló kijelölésére kerül sor. A lektorálás módja dupla vak lektorálás:
 - **Blind, or Anonymous Peer Review**
Content is reviewed by external reviewers and the author's identity is unknown to the reviewer. A double-blind peer-review process is where both the reviewer and the author remain anonymous throughout the process.
 - **Vak vagy névtelen lektorálás**
A cikk tartalma külső szakértő által kerül lektorálásra és a szerző személye ismeretlen a lektor számára. Dupla vak lektorálásnak nevezzük azt, amikor a szerző és a lektor személye is ismeretlen marad egymás előtt a lektorálási folyamat során.
7. A Kulturális Szemlébe leadott publikációkat csak a 3. pontban jelzett, elérhető publikációs sablonban elkészítve fogadjuk el. Min. terjedelem 8.000 karakter, max. terjedelem 25.000 karakter. Ettől csak kivételes esetekben térhet el a szerkesztőbizottság.
8. A publikálás díjtalan mindkét fél részéről: sem a publikációt megjelentető Nemzeti Művelődési Intézet, sem a szerző nem tartozik díjazással a publikáció megjelentetésért.

9. A publikáló a tanulmányának publikálásra történő beküldésével hozzájárul, hogy a szerkesztőbizottság a Kulturális Szemlét (és benne a beküldött tanulmányokat) elektronikus formában honlapján, és más, szakmai és tudományos honlapokon (pl. Magyar Elektronikus Könyvtár, Magyar Folyóiratok Adatbázisa) közzétegye.
7. A publikációk leadása folyamatosan történik, és évente min. 4 alkalommal kerül elbírálásra. Az elbírálási határidők a honlapunkon nyomon követhetők. A tanulmányok beküldésének elektronikus levelezési címe, és a szerkesztőbizottság elérhetősége:
kulturalisszemle@nmi.hu

A folyóirat publikációs sablonja elérhető a www.kulturalisszemle.hu honlapon.

IMPRESSZUM

Kulturális Szemle

online interdiszciplináris tudományos folyóirat
2021. évi 2. szám (VIII. évfolyam 2. szám)

Nyilvántartási száma: CE/4420-2/2017 Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
ISSN: 2416-2329

Tárgyköre: művelődéstudomány-kultúra

Alapító: Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
6065 Lakitelek, Felsőalpár sor 3.

Felelős kiadó: Závogyán Magdolna, ügyvezető igazgató

Online elérhetőség: www.kulturalisszemle.hu

Email: kulturalisszemle@nmi.hu

Főszerkesztő:

Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Barabási Tünde

Dr. Kerülő Judit

Dr. Kleisz Teréz

Dr. Ponyi László

Dr. Simándi Szilvia

Dr. Szabó Péter

Dr. T. Molnár Gizella

Dr. Viola Tamasova

Szerkesztőségi titkár:

Deák Orsolya

Olvasószerkesztő:

Juhászné Kőműves Anikó